1

Balkay A.

A

Szarvas

és

Vadászata

B

2

197.

A SZARVAS
és
VADÁSZATA

27 szines rajzzal

Irta és rajzolta

Balkay Adolf

1823.

Az Athenaeum kiadása.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A SZARVAS
ÉS
VADÁSZATA

HUSZONHÉT SZINES RAJZZAL

OEE Könyvtár
Á.II.EII. 2018

IRTA ÉS RAJZOLTA

BALKAY ADOLF

A.k. 1832.
I/1.
I.

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA
1903.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

JÓZSEF, ÁGOST

FŐHERCZEG, Ő CS. ÉS KIR. FENSÉGÉNEK,

A KIVÁLÓ SZARVASVADÁSZNAK
ÉS VADÁSZATI IRÓNAK

MÉLY HÓDOLATTAL
ÉS VADÁSZÜDVVEL

AJÁNLJA

A SZERZŐ.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ELŐSZÓ

A VADÁSZAT ős időktől fogva előbb foglalkozása, később szenvedélye volt a magyarnak, de a mily előszeretettel úzte mindenkor a vadászatot, ép oly tartózkodással viseltetett az irótoll és a szakkönyvek irányában; innét van, hogy sem vadásznyelvünk, sem vadászati irodalmunk nincsen. Azaz, hogy a vadásznyelvünk az bizonyára megvan, olyan értelemben, mint az egykori szobrásznak gyönyörű szobra, a melyre midón dicsérték, azt mondotta a művész, hogy a szobor benne volt a kőben, csak ki kellett hámozni belőle. Olyan vadászati műnyelve, mint a minő német szomszédainknál használatos, soha sem lesz a magyarnak, mert tudvalévő dolog, hogy ha a világ valamely félreeső pontján két német találkozik, rögtön három egyletet alakit: egyet közösen, és mindegyik külön egyet a maga számára, azután pedig összeülnek, és megállapítják minden egyletnek a maga műnyelvét. Ez az ő nemzeti sajátságuk, a mihez nekünk sem érzékünk sem hajlandóságunk nincsen, a minthogy éppenséggel nem is szükséges, hogy mi például a szarvasnak lábát *futónak,* a fülét *hallónak,* a szemét *látónak,* és az orrát *szélfogónak* nevezzük. Azokra a különös fogalmakra, a melyek a vadászat körében felmerülnek, ha keresünk, mindig találunk jó magyar

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kifejezéseket, nem kell azért a szomszédtól kölcsönt kérnünk, sem olyan szavakat gyártanunk, a melyek eltorzítják nyelvünket.

Ezek az elvek vezéreltek könyvem megirásánál, és én úgy érzem, hogy sikerült beigazolnom azt a körülményt, hogy szép nyelvünk a vadászati könyvek megirásához teljesen elegendő szóbőséggel rendelkezik.

Hazánk legszebb vadjának, a szarvasnak alapos ismertetésén kivül, könyvemnek az volna a czélja, hogy az ifju vadásznemzedékkel a vadászatot és különösen annak nemes, emberséges módon való üzését megkedveltesse, és kezdő vadászainkat a fővadnak helyes és szakszerü vadászatára kitanítsa; idősebb vadásztársaimnak pedig, szép emlékeik felidézésével, némi szórakozást nyujtson. Ha ezen czélokat bár csak kis részben is sikerül elérnem, munkám elnyerte jutalmát.

Sopron, 1903. évi május hó 18-án.

Minden jó vadásznak szivből jövő —

„VADÁSZ ÜDV!"

BALKAY ADOLF.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

TARTALOMJEGYZÉK

—o—

I. RÉSZ

A szarvas természetrajza

Lap

1. A szarvas és életmódja ... 11
2. Az agancs képződése ... 29

II. RÉSZ

A szarvas vadászata

1. A cserkelés ... 47
2. A les ... 81
3. A hajtás ... 88
4. A kopózás ... 100
5. A sebzett vad keresése ... 107
6. A véreb használata ... 114
7. A fővad óvása ... 123
8. A vadász felszerelése ... 132

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A RAJZOK JEGYZÉKE

—o—

I. A szarvas fogazata.
II. A rózsató képződése.
III. A háncsban lévő agancs szelvényei.
IV. A háncsban lévő és lehántott agancs ferde szelvényei.
V. A rózsa és elválási felülete.
VI. Csenevész agancsok.
VII. Parókás agancsok.
VIII. Gyilkos szarvasok agancsai.
IX. Összekapaszkodott agancsok.
X. A menekülő szarvas nyoma.
XI. Az erős szarvas csülke.
XII. Az öreg tehén csülke.
XIII. A tehén és a szarvas járása.
XIV. Az öreg tehén nyoma.
XV. Az erős bika nyoma.
XVI. A hozzálépés.
XVII. Az elmaradás.
XVIII. A keresztezés.
XIX. Az előzés.
XX. A szarvas hulladéka.
XXI. A szarvas csontvázа.
XXII. A sziv, a máj és lép veritéke.
XXIII. A tüdőnek és czombnak veritéke.
XXIV. A bendő, a nyak és a lábszár veritéke.
XXV. A nyak és horzslövés veritéke.
XXVI. Leshelyek.
XXVII. Tömeges vadászat.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

I. RÉSZ

A SZARVAS TERMÉSZETRAJZA

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

1. A szarvas és életmódja.

Élénken zöldel az erdő, a természet még nem rakta fel azt a sok aranyat és pirosítót, hogy hervadó bájait takarja és csalfa másod virágzásról álmodozzék; mégis a lassú enyészet jelei vesznek körül, midőn a lankás hegyoldalban a tavali vágásnak kökényszinű földi szeder indaival befutott sarjai között, a laposan levágott törzsökön ülve, elmerengek a mulandóságról. A hűvös esti szellő a fölöttem terpeszkedő, magnak hagyott cserfa lombjai közé bujik, és pörögve eregeti le a korán aszott leveleket. A fekete rigó is, mely ott előttem bokorról bokorra száll, mintha elfelejtette volna tavaszi dalait, csak rövideket szól, sipog, mintha perelne, miközben a gyalog-szedret csipkedi; fölöttem hosszú vonalban, rekedt károgással sietnek éjjeli szállásukra a csókák, az ősznek csalhatatlan hirdetői. A csipkebokor bogyója már megpirult, a som is élénk piros, most van az érése. A lenyugvó nap egy pillanatra élénken megaranyozza a szétszórt magfák koronáit és a közeli hegyek csúcsait; aztán lenyugszik, csend lesz körülöttem, az esti szél is elszenderül.

Most fölöttem a tavali vágásban különös törtetés támad, targaly recseg, haraszt zörög, bokor suhog. Egy pillanatra néma csend lesz, aztán ujra kezdődik a nesz; — nagyobb vad közeledik, még nem tudni, hogy mi lehet. Egy mélyhangú böffenés hallatszik, mely megreszkedteti belsőmet, — utána hosszú erős bőgés, mint egy erőteljes ökörnek öblös bőgése.

A bokor ketté nyilik és kilép rajta egy karcsu, kedves állat, magasra emelt orral, előre szegzett, nagy fülekkel, okos, élénk, barna szemekkel; — nagyobb mint az őz, erőteljesebb, de ép oly kecses és élénk mint amaz. A mint kilépett a sürüből, rögtön legelni kezd, ezt jelnek veszi a többi és kilép utána még két suta és két borjú, a két utóbbi ficzánkolva lökdösi egymást, aztán lassan legelve haladnak a völgy felé.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Ujra suhog, recseg a bokor és megjelenik előttem délczeg magatartással, hatalmas tizennégy ágú koronával az erdők királya. Épen midőn körszemlét tart, megszólal odafent a szálas erdő sarkán egy vetélytársnak trónkövetelő hangja. Hátra veti fejét, fekete, sörényes nyaka megduzzad, előbb a meglepetéstől szaggatott, azután erős, daczos bőgéssel hívja harczra a vakmerőt, a ki az ő egyeduralmát kétségbevonni merészli. Ügetve indulnak egymásnak, megmegállva, s mint Homeros hősei gúnyos, kihivó csúfolódással tüzelik egymást — a lándzsatörésre. A másik csak tizenkettes, de hangra, testre ép oly erős mint emez; mégis mintha kevésbbé volna harczvágyó kedve, csak lassan mozdul előre, azután megállapodik, s helyben várja ellenfelét. A tehenek érdektelennek látszó szemlélődéssel, talán aggódva, talán pártra kelve várják a párbaj kimenetelét.

A tizennégyes végre szügybe vágja fejét, nagyot lódul, agancsával mintha köszörülni akarná, felszaggatja az indákat, s messze repül róla a felvert haraszt; — azután hirtelen földön járó orral, előre szegzett szemággal nekiront a támadást váró ellenfélnek. — Nagyot cseng az agancs, mintha sok súlyos kard csapott volna egymásra, azután cseng-peng tovább, hogy visszhangzik tőle az erdő. Némán, de erős lihegéssel folyik a harcz, homlok homloknak szegezve próbálják visszatolni egymást, s körben forogva keresi mindegyik a másiknak szügyét vagy bordáját; letérdel majd az egyik majd a másik, hogy alája kerülhessen ellenének; a megpattanásig feszül minden izom, a hátulsó lábak mélyen benyomódnak a porhanyó talajba, eltipornak, elszaggatnak mindent a mihez érnek. Jaj annak, a ki megcsuszik vagy megrogyik. Végre lankadni kezd a tizenkettes, lassan enged a térből, hirtelen mintha aczélrugók röpítenék félre, elugrik s eltünik a sötétben.

Valóban, észre sem vettem, hogy sötét lett, már csak az agancsok csattogását hallottam, inkább képzeltem mint láttam a küzdelem végét.

A ki szerencsés volt valaha ilyen alakban látni a szarvast, az nem fogja tőle elvitatni, hogy joggal viseli az erdők királyának czimét; s míg a szarvas szarvas lesz és a vadászat a legnemesebb szenvedély, a szarvas marad az erdőnek és vadászatnak legszebb dísze, s a vadász vágyainak netovábbja, kitartásának, ügyességének legméltóbb jutalma az agancs, a szarvas koronája.

A szarvas, gímszarvas, fővad, rőtvad (Cervus elaphus. L.) természetrajzi szempontból az emlősök osztályába, a páros ujjuak rendjébe, a kérődzők alrendjébe és a szarvasok, ágasszarvnak vagy agancsosak családjába tartozik.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A szarvasok családjához tartozó fajoknak jellemző sajátsága elsősorban az agancs, ez a tömör belsővel biró, hengerded, sok ágú, évente megujuló szaruképződmény, mely a rénszarvasok kivételével, a hol a tehén is agancsot visel, kizárólag a himnek, a birkának díszét képezi. Az agancson kivül jellemzik a szarvasféléket, a hátulsó lábak külsején a térdkalács fölött vagy a pata belső felén vagy mindkét helyen előforduló fakó szinü szőrpamatok. A mi szarvasunknál ez a szőrpamat csak a térdcsukló fölött mutatkozik.

Jellemző sajátságuk még a jól kifejlődött könygödör és az orrüreg vagyis a szagló érzék nagy felülete; mindkét sajátság más állatoknál is előfordul, de nem oly mértékben mint a szarvasoknál. Különösen a gimszarvas könygödre, mely a szemüreg elejétől ferdén a szájszeglet felé lehúzódó bőrfodorból alakul, jól kifejlett és mély; a benne meggyülemlő kocsonyás nedvet a szarvas fák derekához való dörzölés útján szokta eltávolitani. Ez a könygödör mélyén megkeményedett nedv képezi az úgynevezett szarvas pézsmát, melynek régente nagy gyógyerőt és egyéb bűvös hatalmat tulajdonitottak.

A szarvascsaládnak igen sok faja van, a melyek kevés kivétellel a mérsékelt égöv alatt vannak elterjedve. Ez idő szerint 64 szarvasfajt ismerünk, ezek közül 2 faj a jávor és a rénszarvas, az északi és a jegestenger közelében, 39 faj Európa és Ázsia mérsékelt éghajlata alatt, 22 faj Amerikában és egyetlenegy faja Afrikában tartózkodik. Ausztráliában nincsenek szarvasok.

A gimszarvas a szarvasok családjának legszebb és legerősebb példányai közé tartozik. Nagyobb és erősebb nálánál a jávorszarvas, az északamerikai sziklahegységben tartózkodó nagy szarvas, blacktail, melyet az amerikaiak hibásan jávorszarvasnak »Elk«-nek is neveznek, de melyet én a mi szarvasunk legközelebbi rokonának tartok, úgy az egyező testalkatnak mint az agancsnak feltünő hasonlatosságai miatt. A perzsa szarvas és a vapiti nagyság és erő dolgában szintén vetekednek a mi szarvasunkkal, de noha a természettudósok és vadászok közül sokan mindkettőt a mi szarvasunk közeli rokonának tartják, sőt a vapitivel a keresztezést is megpróbálták, rokonság dolgában határozottan távolabb állanak a gimszarvastól mint az említett amerikai nagy szarvas. Ez utóbbiról még meg kell jegyeznem, hogy az amerikai és a német vadászok ezt óriás-szarvasnak szeretik nevezni, én csak a »*nagy*« jelzővel jelölöm azért, nehogy összetévesztessék a hazánkban is honos volt ókori, lapátos agancsú »óriás-szarvassal«, melynek agancslapátjai 4 méternyire állottak széjjel, és mely még a népvándorlás előtt teljesen kipusztult.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A gimszarvas megjelenésében párosul a nemes magatartás az erővel és szépséggel, a mely tulajdonságok különösen a bikánál érvényesülnek. Testének eleje izmos, erőteljes, lábszára magas és karcsú, nyaka nyulánk, alul hosszabb szőrrel, mely az erősebb bikánál sörénynyé növekszik; homloka hosszú, orra keskeny. A nagy, barna szem szelid, okos kifejezést kölcsönöz az arányos, száraz fejnek; hosszú, tojásdad füleinek játéka élénk véralkatról tesz tanuságot. Felső ajaka szőrtelen, csak három sor hosszú fekete bajuszszálat visel, orrahegyének érdes, barna bőre nedves és fényes; orrnyilása hosszukás, mozgatható czimpákkal. A fül között rövid csontnyulványokon, rózsatöveken emelkedik az agancs. Nyulánk nyaka kissé behajlott, marja magas, háta erős, egyenes, farka rövid, füle hosszának a fele, épen, hogy a hullatót és a köténytt elfödni képes.

Lába két kemény fekete szaruképződményből álló csülökben végződik, melynek hátulsó része, a boka, két ruganyos, erős dudorodást képez. A lábszár hátulsó részén a boka fölött van az álcsülök, két rövid, szaruval borított köröm-kinövés.

A szarvas szőrözete durva, hullámos; szine nyáron világos vagy vörösbarna, rozsdabarna, innét a neve *rőtvad;* télen szürkésbarna. A borjú születésének évében őszig (októberig) rozsdabarna alapon apró, fehér foltokat visel. Sokan azon nézeten vannak, hogy a fővad egy évben csak egyszer vedlik. Ma már kétségtelenül meg van állapítva, hogy a fővad nem csak tavaszszal vált teljesen új szőrözetet, a midőn ez a gyakran lógva látható szőrczafatokban világosan mutatkozik, de őszszel is új, sötétebb és erősebb szőrrel cseréli fel a könnyebb nyári viseletet. A háton és az oldalokon a durva külső szőr alatt puha, meleg, gyapjuszerü szőrözet védi a testet a hideg ellen.

A fark és a hullató körül a czombok hátulján durvább és világosabb szőrü folt van, melynek tükör a neve; hevesebb indulatok gerjedelme között ez a világosabb szőr felborzad, a midőn a tükör a rendesnél sokkal nagyobbnak és világosabbnak látszik.

A csuha szinezete változik nemcsak az évszakok, hanem a táj és környezet szerint, sőt ugyanazon vidék egyes példányai között is. Vannak sárga, világosbarna és szürke szinü szarvasok ugyanazon tájon, sőt gyakran ugyanazon csapatban is. De vannak kivételes szinezések is: ilyenek a fehér, az ezüstszürke, a tarka és a fekete szinü szarvasok; habár ezek mindenkor kivételek, némely vidékeken az egyes szinek mégis gyakrabban ismétlődnek és részint valamely törzs apa- vagy anya-állatjára, részint, miként az albinizmus általában, a faj gyengülésére, csenevészesedésére vezethetők vissza.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A szarvasnak, mint a kérődzőknek általában négyféle gyomorrekesze van és pedig a bendő, a reczés, a százrétű és az oltó. A durván megrágott eledel a bárzsingon keresztül, mely a gégével párhuzamosan annak belső falán húzódik le, a bendőbe s innen a reczésbe kerül, a reczésből ismét a bárzsing útján apró gombócz alakban a szájüregbe tolódik, a hol az állkapcsok vizszintes mozgása, a kérődzés következtében a zápfogak között finomra megőröltetvén, közvetlenül a százrétübe nyomul s ismét a bendőbe és később a belekbe kerül. A szarvasnak epehólyagja nincsen, az emésztéshez szükséges epét mint a nyálkát emésztés közben a belek falából választja ki. Régente a vadászok azon hitben voltak, hogy a szarvasnak a farokban van az epéje, mert annak husa zöldes szinünek és kesernyésnek mutatkozott; ez a nézet is mint számtalan más kuruzsló vagy babonás feltevés, melyet a nép a szarvas minden részecskéjének orvosság vagy talizmán gyanánt való felhasználásához kötött, most már teljesen kiveszőben van, annál is inkább, mert nálunk sohasem tudott teljesen meghonosodni.

Érdekes jelensége annak a csodahatásnak, a melyet a szarvas minden porczikájának tulajdonitottak, azon körülmény, hogy a drezdai muzeumban állott, vagy áll talán ma is, egy kitömött szarvas és mellette sorba kirakva az a 72 orvosság, a melyet belőle készitettek.

A babonák közül nem hagyhatom emlités nélkül a még most is gyakran emlegetett jelenséget, hogy a szarvasnak a szent időben vagyis a rigyetés idején csontkereszt van a szivében, melynek szerencsés birtokosa, szerelem dolgában ellenálhatlan bűverővel bir. Ez a hit azon körülményből táplálkozik, hogy sok állatnál, különösen a növényevőknél a szivnek némely izmai, igy a rekeszizom és a billentyü idősebb korban elmeszesednek, s ezeknek megkeményedéséből némi kis képzelemmel csontkeresztet lehet kimagyarázni; hogy pedig ez leginkább a rigyetés idején észlelhető, az onnan származik, mert a szarvast leginkább ebben az időben lövik.

A szarvas fogazata a kérődzők jellegzetes alakulásával bir. A felső állkapocsnak metszőfogai nincsenek, ezeket a füvek lecsipésére és szaggatására alkalmas, körben kidudorodó porczszegély helyettesiti; alul minden oldalon négy, tehát szorosan egymás mellett összesen nyolcz metszőfoga van. Minden állkapocsban jobbról is, balról is 6—6 zápfoggal, összesen tehát 24 zápfoggal bir, a melyek közül úgy fent mint lent az első 3—3 tejfog, a hátulsó 3—3 pedig állandó fog. A vadászok részéről kiváló figyelemben részesül a felső állkapocsnak szemfoga vagy agyara, vadásznyelven gyöngyfoga, mely nem minden szarvasfajnál fordul elő, és nálunk mindenkor a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szerencsés vadászt megillető ereklyeként nagy becsben tartatott, a melyből jelenleg is ezüstbe vagy aranyba foglalva különféle emléktárgyak, ékszerek, úgymint: gombok, gyűrük, boglárok, nyakkendőtűk készülnek és az illető vadász büszkeségét képezik, különösen, ha kicsinyek és kopási felületük barna zománczgyűrükkel ékeskedik, erős, öreg bikától való leszármazásról tanuskodván. Magától értetődik, hogy a szerelmi tűzben elejtett bőgő szarvas gyöngyfoga kiváló varázserővel birt és azt a fiatal vadász gyűrűbe foglalva hajdani viselőjének túláradó érzelmével, de talán elfojtottabb bőgéssel fűzte fel imádottjának ujjára.

A borjú rendesen az összes metszőfogaival jön a világra s igen rövid idő alatt megkapja összes tejfogait; állandó vagy maradandó fogai csak lassan fejlődnek, miközben a tejfogait lassankint kiváltja, úgy hogy hároméves korában fogazata teljesen ki van fejlődve. Könnyebb áttekintés czéljából ide igtatom a Dr. Nitsche által összeállitott táblázatot, kiegészitve azt az 1. számú ábrával, a melyek igen könnyen áttekinthető képét adják a fogazat fejlődésének és átalakulásának, megjegyezvén, hogy mindkét helyen az arabs számok a tejfogakat, a római számok pedig a kiváltott és az állandó fogakat jelzik.

Életév	Naptári hónap	Életkor hónapokban	Metszőfogak	Gyöngy fogak	Állandó fogak
	junius	1			
	julius	2	1. 2. 3. 4.		
	augusztus	3		1.	1. 2. 3.
I.	szeptember	4	1. 2. 3. 4.		1. 2. 3.
	október	5			
	november	6			
	deczember	7			
				1.	1. 2. 3. IV.
			1. 2. 3. 4.		1. 2. 3. IV.
	január	8			
	február	9			
	márczius	10			
	április	11			
II.	május	12		1.	1. 2. 3. IV. V.
	junius	13			
	julius	14	1. 2. 3. 4.		1. 2. 3. IV. V.
	augusztus	15		1.	1. 2. 3. IV. V.
	szeptember	16	1. 2. 3. 4.		1. 2. 3. IV. V.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Életév	Naptári hónap	Életkor hónapokban	Metszőfogak	Gyöngy fogak	Állandó fogak
II.	október	17		I.	1. 2. 3. IV. V.
	november	18	I. II. 3. 4.		1. 2. 3. IV. V.
	deczember	19		I.	1. 2. 3. IV. V.
III.	január	20	I. II. III. 4.		1. 2. 3. IV. V.
	február	21			
	márczius	22			
	április	23		I.	1. 2. 3. IV. V.
	május	24			
	junius	25	I. II. III. IV.		1. 2. 3. IV. V.
	julius	26			
	augusztus	27		I.	I. II. III. IV. V.
	szeptember	28	I. II. III. IV.		I. II. III. IV. V.
	október	29			
	november	30		I.	I. II. III. IV. V. VI.
	deczember	31	I. II. III. IV.		I. II. III. IV. V. VI.

A szarvas tehát életének harmadik évében, harminczegy hónapos korában teljesen kiváltott és teljesen kifejlődött fogazattal bir. A szarvasnak fogazata, mint minden más állaté, szintén kopásnak van alávetve, és a kopási felületeken időszakonkint más-más gyürük mutatkoznak, a mely felületi változásokat többen, úgy mint a lónál szokás, a szarvas korának meghatározására próbálták útbaigazitásként felhasználni; tekintve azonban, hogy az élelem minősége különböző hatással van a fogak kopására, tekintve továbbá, hogy magánál a lónál is ezek a jelenségek csak egy bizonyos életkorszakban képesek tájékozásul szolgálni, s tekintve végül, hogy e téren még igen kevés megfigyelési adattal rendelkezünk, egyelőre a fogak ezen sajátsága a kor meghatározásánál fontos szerepet nem igényelhet.

De nemcsak a fogakban, egyéb helyütt sem találunk elfogadható támaszt a szarvas korának meghatározására nézve, s különösen nincsen mód, a melylyel megtalálnánk legalább megközelítőleg azt a határt, a meddig a szarvasnak életkora kedvező körülmények között terjedhetne. Sokkal önzőbbek és idegesebbek vagyunk, semhogy egy szép agancsú öreg legénynek megkegyelmeznénk, csak azért, hogy a szarvasok életkorát rajta tovább tanulmányozhassuk; ezt majd tanulmányozza más, még pedig más szarvason, mi a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

magunkét meglőjjük. Ez bizony így van s kevés különbséggel mindnyájan ilyenek vagyunk; de a halandók legtöbbjének nincsen is módjában ily tanulmányokat tenni s azokat megkisérleni. Oly vadászattal és oly vadállománynyal bírhatni, a hol az ilyen tanulmányokra alkalom kinálkozik, s a hol feltehető, hogy azt a tanulmányra kiszemelt példányt máskor és mindenkor ismét megtaláljuk a határban, kevés halandónak adatott a nap alatt. Vadászok és természettudósok kivétel nélkül megegyeznek abban, hogy a fővad életének határa a 30 esztendőt meghaladja, ezen túl azonban a nézetek igen eltérők. Annyi bizonyos, hogy a 30 évet meghaladó öreg szarvas a mai világban nem igen találkozik, nem mintha ezt a kort túl nem élhetné, de a golyótól eltekintve azon számtalan ellenség és veszély miatt, a mely őt környékezi és élete fonalát rendesen korábban elvágja.

A régiek rendkivül magas kort tulajdonitottak a szarvasnak, a nálunk ősidőktől fogva szokásban volt nagy áldomások és nagy felköszöntők alkalmával zárszó gyanánt bizonyára sokszor szerepelt a kivánság: *cervinos annos vivere.*

A szarvasok történetében az életkor meghatározásánál nevezetes szerepet játszik az a bizonyos szarvas, mely a Hardegg grófok alsó-ausztriai vadaskertjében bebizonyithatólag 72 évig élt és ha egy orvvadász golyója bele nem kontárkodik, még néhány évet élhetett volna. Nem kevésbbé hires az a szarvas sem, melyre Napoleon császár 1808-ban Vincennesben falkával vadászott, s mely hosszú hajsza után a kifeszitett hálóba keveredve összerogyott. A vadászatnak emlékére, a melyben a császárné is résztvett, a szarvas nyakára egy e czélra készen tartott rézgyürüt erősitettek, a melybe be volt vésve, hogy e szarvas életének Jozefin császárné megkegyelmezett 1808. évi szeptember hó 8-án. A szarvas, midőn a gyürüt a nyakára erősitették, 22 ágas volt és a jelenlévő vadász-személyzet egybehangzó véleménye szerint legalább 20 évet számlált. Fülöp Lajos király 1836. évben ugyancsak a jelzett vadasban vadászott s ez alkalommal egy hatalmas agancsú erős szarvas került terítékre, a melynek nyakán zöldre rozsdásodva megtalálták a fentemlitett rézgyürüt. A szarvas tehát körülbelül 50 éves lehetett. Ez a két adat kétségtelenül azt bizonyitja, hogy a szarvas életkorának határa jóval a 30 éven felül keresendő.

A mi gimszarvasunk kevés kivétellel egész Európát lakja és Szibériának délnyugoti részét; vagyis szabatosabb földrajzi meghatározással feltalálható az északi szélesség 39 és 65 foka között, Európában a Földközi-tenger mellékétől a Keleti-tenger legészakibb öblö-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

zetéig, s Ázsiában az úgynevezett nyugoti Szibériában, a Kaukázustól a Lena folyóig; ezen területnek közepetája, tehát annak mérsékeltebb éghajlatu részei képezik tulajdonképeni lakhelyét, mert e tájak nyujtják megélhetésének és szaporodásának legelőnyösebb feltételeit.

Kétségtelenül bizonyos, hogy a szarvas a rónáknak, a nádasoknak, ligeteknek, a lankás, mocsaras erdőségnek volt hajdan a lakója és nappali életet élt; hogy ma inkább a magas hegyek és bérczek közé szorult s leginkább csak éjjel hagyja el rejtekét, arra az emberiség terjeszkedése, a földmivelés térfoglalása kényszeriti. A szorongattatás daczára azonban állandó tartózkodásra legfölebb a gyalogfenyő régiójáig hatol a magasba, a bérczek sziklás talaját s a havasok jégmezőit még most is állhatatosan kerüli.

Nagykiterjedésü erdőségekben, a hol réteket s a széleken szántóföldeket, a hol felváltva sürüket, tisztásokat, dagonyákat és patakokat talál, a hol a szálas erdő a cserjésekkel, bokrosokkal, a lombos fa a tűlevelüekkel, a lápos, buja völgy a lankás, harasztos dombokkal váltakozik, ott tartózkodik a szarvas legszivesebben, ott fejlődik legerősebben, s ha csak némi kiméletben részesitik, csakhamar el is szaporodik örvendetesen. S valóban örömmel mondhatjuk el hazánkról, hogy a hol a szarvas fejlődésének és tenyészetének fent elősorolt feltételei, ha szűk keretben is, föllelhetők, ott a fővad ma már, a mult század első és nagyobbik felének áldatlan vadászati viszonyai daczára, mindenhol szép számban és a mi fő, testi fejlődés és agancsviselés tekintetében kiváló minőségben ékesíti az erdőt és gyönyörködteti a vadászokat.

Németországban, a hol a fővad a mult század elején majdnem teljesen kiveszett, ma már szintén, habár nem oly erőteljes, jó fejlődéssel, de mégis annyira elszaporodott, hogy alig van nagyobb erdős vagy lápos terület, a hol szarvasra nem akadnánk.

A fővad legjelesebb, legerőteljesebb példányai hazánkban, Bukovinában és az Ural-hegységben találhatók. Hogy a szarvasok a Kárpátokból az Északi tengerig és onnan visszavándorolnak, az mese, mely valószinüleg a szarvasnak a rigyetési időszakot megelőző nyugtalan kóborlásában leli forrását; ilyenkor ugyanis a szarvas nagyobb távolságokra elkóborol, de a rigyetés idején rendesen ismét fölkeresi szokott párzási helyét, hacsak az ivarbeli aránytalanság vagy állandó nyugtalanítás őt a megszokott vidéknek végleges elhagyására nem készteti.

A fővadnak élelme füves és leveles növényekből, rügyekből, gallyakból és veteményekből áll. Igen szereti a herét, repczét, a gabonanemüekből különösen a buza és a zab gyenge hajtásait, úgy-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szintén a hüvelyes veteményeket, a mig gyengék és nedvdúsak, a burgonyát és répát a lábával kapálja ki a földből, a vadgesztenyét, melyet kiválólag kedvel, állitólag az agancsával veri le a fáról. Kedves eledele továbbá a különféle bogyó, a fagyal, a málna, az áfonya és a gyalogszeder; megeszi a gombát, vadgyümölcsöt, a fenyőnek, a nyárfának, a kecskefűznek rügyeit, sőt szükségből a hangát, a mohát és zuzmót. Kiváló csemegéje a fagyöngy. A réti szénához még szükség idején sem nyul, de a lóherfélék szénáját télen szivesen megeszi. Altum szerint a mérges belladonát is baj nélkül megemészti. A sót és a csersavat emésztése okvetlenül megkivánja, s a hol ezekben hiányt szenved, könnyen a fák csersavtartalmú kérgének tömeges hántására adja magát, óriási károkat okozván az erdőkben.

A fürdés és különösen a dagonyákban való fertőzés, ellentétben az őzzel és a dámvaddal, mely soha sem fertőzik, a fővadnál elengedhetlen szükséget képez, a vizivásban azonban igen mértékletes. A mig nedvdús zöld legelőt talál, vizet egyáltalában nem iszik, csakis nagy szárazságok és kemény fagyok idején, a midőn sem a levegő, sem a táplálék nem tartalmaz elegendő nedvességet, keresi fel a vizet vagy nyalja a havat. Dr. Wurm V. azt mondja róla, hogy a mire Schwenninger, Kronecker és más hires orvosok figyelmeztetik az emberiséget, hogy a sok ital elpuhitja, petyhüdté teszi az izmokat, arra rég megtanitotta a szarvast az ösztön; a különbség csak az, hogy a szarvas megfogadja a tanitást, de az ember nem.

A szarvas fejlődése, vagyis testének magassága és súlya vidékenkint igen különböző, a bika azonban mindenhol sokkal erősebb, mint a tehén. Nálunk a jól kifejlődött bika kövér korában, tehát augusztus hóban a marján 140—150 cm. magas, testének hossza 200—250 cm., sulya 180—220 kg. Ennek arányában az öreg tehén sulya a 80 és 120 kg. között váltakozik.

A szarvas érzékei bámulatosan ki vannak fejlődve, hallása és látása egyaránt kitünő, de a szaglása különösen hihetetlenül éles. Midőn a tapasztalt vadászok azt mondják, hogy a fővad több száz lépésre képes szimatjával megérezni az embert, a becslés inkább alacsony mint magas, mert én gyakori és alapos megfigyelésből mondhatom, hogy kedvező széllel és megfelelő területen oly távolságokra megérzi az embert, a minőt mi tapasztalásból merített meggyőződés nélkül feltételezni sem mernénk.

A sopronmegyei kapuvári éger-erdő fővadban tudvalevőleg igen gazdag, a szarvasok itt esténkint csapatostul vonulnak ki észak felé a hansági rétekre s elbarangolnak a Hanságot szegélyező mosonmegyei szántóföldekre is. Alig ismerek szebb, a vadász szemének

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

gyönyörteljesebb látványt, mint midőn tiszta, verőfényes őszi reggelen ezek a csapatok bevonulnak az erdőbe. Vannak napok, a midőn valamely emelkedettebb helyről 10—15 csapat, 150—180 szarvas látható a rónán az erdő felé való vonulásában. Hogy ezt a gyönyörü látványt gyakrabban s kellő kényelemmel élvezhessük, a süttöri erdőrészben, a Hanság szélén négy különböző ponton magas leshelyeket állittattam fel a szélső fák koronájában. E leshelyekről tiszta időben és jó távcsővel már 3—4 kilométernyi távolságban láthattuk a szarvasokat, a mint bevonuláskor az erdő felé közeledtek. Északi, vagy északnyugoti szél mellett megtörtént, hogy egy-egy csapat a magas les közvetlen aljában ácsorogva vonult be az erdőbe. De déli szél mellett a csapatok már egy kilométernyi távolságban magasra emelgették orraikat, és szaggatottan közeledve, meg-megállapodtak, folyton a magasban szimatolva, mig végre nyugotnak vagy keletnek eliramodva, nagy ivekben kerülték el a veszedelmes tájékot; nem volt rá eset, hogy kedvezőtlen szél mellett a magas lesben ülő vadászt megközelitették volna. Bámulatos volt különösen az a megkülönböztetési képesség, a melylyel a földmives ember szimatját az uri vadász szimatjától rögtön és biztosan megkülönböztették. Sarjukaszálás idején a nép már pitymalatkor megkezdette munkáját, s a fővad ott a kaszáló emberek között 50—60 lépésnyi távolban vonult az erdő felé, legfelebb egy-egy pillanatig tétovázva a szimat minősége felett; de ha rossz szél mellett uri vadász állott az erdő szélén, több száz lépésnyi távolságból visszatört a csapat, még ha a réten dolgozó munkások sorain kellett is keresztültörnie.

A fővad hallásában is nagy megkülönböztető képességgel bir; a legóvatosabb emberi lépés zaját is igen jól megkülönbözteti a vadnak törtetési zajától, a száraz galynak lépés közben való pattanását rögtön meg tudja különböztetni a vad vagy szél okozta törések zajától; csak a különben igen éles látása nélkülözi, úgy mint legtöbb állat szeme, a megkülönböztetési tehetséget. A fehér kézelő, gallér vagy a zsebkendő, világos vagy tarka ruházat, szóval minden feltünő tárgy vagy mozdulat igen nagy távolságokra felkelti figyelmét, s ha gyanusnak, szokatlannak találja, idejekorán menekül. Ellenben ha valamely tárgynak, állatnak vagy embernek a megfelelő környezetben való állását illetve foglalkozását és járását megszokta, azt rögtön olyannak felismeri és esetleg megtéveszteti magát. A gyanus, de mozdulatlan vadászt, ha öltönye nem tarka és kirivó, hosszan figyeli s minthogy szemének megkülönböztetési tehetségében maga sem bizik, szaglásával igyekszik megismerni. Testvéröcsémmel történt, hogy midőn egy alkalommal sürü bokrosban igen jó széllel a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

bőgő szarvas után cserkélt, s épen egy kisebb tisztásra került, vele szemben egy szarvastehén is a tisztásra lépett. Öcsém, miután visszalépni már nem volt lehetséges, egészen szabadon, de merev mozdulatlanságban állott meg, várván a következendőket. A suta hosszú ideig mozdulatlanul figyelte a gyanus jelenséget, s midőn borja elunván a várakozást, szintén kiugrott a sürüből, anyja fejének erélyes nyomásával visszataszitotta a sürübe. Mélyebben a sürü fölött meglátszott az előbb bőgő szarvas agancsának a koronája, jelezvén, hogy ő is megértette a helyzet veszélyes voltát s megállt némán és mozdulatlanul. A suta nagyot lépett előre, azután erősen kapálni kezdett a lábával, hogy a kisértetet elriaszsza; ezt azután kétszerháromszor megismételte s minekutána igy sem szerezhetett bizonyosságot, előre nyujtott orral óvatosan ment előre úgy, hogy végre öcsémnek a puskát tartó keztyüs kezefejét orrával megérintve, nagyot vakkantott s kiséretével egy pillanat alatt eltünt a sürüben.

A szarvas igen szűkszavú, vagyis igen kevés hanggal rendelkezik: úgy a bika, valamint a tehén, ha valamely veszély hirtelen meglepi, egyet *»vakkant«*, ellenben ha ellenséget sejt a közelben, de a mivoltával még nincsen egészen tisztában, ismételten vakkant, vagyis *riaszt,* a mely hang bizonyos hasonlatossággal bir a mély hangú rövid ugatással; ezenkivül a tehén és borju sipogó orrhangon *sir,* vagy *hivogat*, midőn a borju az anyját, vagy az anya a borját keresi, vagy az üsző is, midőn a bika kergeti. A bika rigyetéskor *bőg,* különösen este és hajnalban, néha napközben is, sőt egész éjjelen át, úgy miként az ökör szokott bőgni a csordán, azonkivül csendesebben *böfög, vakkog* vagy *morog*, de panaszhangot soha sem hallat.

Brehm, a vad életmódjának ez a kiváló ismerője s mindenféle állatnak és vadnak barátja, sajátságos kivételképen a szarvasról oly barátságtalan, rideg képet rajzol, hogy dr. Wurm indittatva érzi magát megjegyezni, hogy Brehm bizonyára valamely ketreczbe zárt vagy állatkertben növekedett, agyonzaklatott és rossz bánásmódban részesült szarvasról vette a mintát, midőn a fővadról azt az elijesztő jellemzést megirta.

Habár kétségtelen, hogy a szarvasbika különösen bőgéskor határozott zsarnoki önkénynyel és kiméletlen önzéssel viselkedik úgy a tehenei, mint vetélytársai irányában, mégis túlzott Brehmnek az a véleménye, hogy a szarvas általában durva, önző, bizalmatlan, és korlátolt értelemről tanuskodó állat, melyet csak a vadászok nagy és elfogult szenvedélye vagy rokonszenve hajlandó mindenféle képzelt szépségekkel és előnyökkel felékesiteni; és magam is azt hiszem, hogy Brehm bizonyosan valamely szűkkeblü gazdának, vagy a kertész-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kedésben kislelkűvé töpörödött erdésznek kiséretében tanulmányozta a fővad életmódját.

A ki valaha kövér szarvasra cserkélt, a ki látta, hogy meglepetéskor mily villámgyorsan tudja a legjobb menekülési irányt kiválasztani, hogyan tud a hajtók között meglapulni, vagy a puskásokat megsejtvén, a hajtók vonalán vakmerőséggel és ügyességgel keresztültörni, és viszont mily gondatlansággal várja be a favágók csapatját vagy a faszállitó fuvarosokat; a ki látta, hogy ugyanazon vad a körülményeknek megfelelőleg hol bizalmas, hol félénk, az soha sem fog a fővad értelmi képességeiről kicsinylőleg beszélni.

A fentebb rajzolt jelenet, a midőn az aggódó tehén borját védve szembeszáll a veszélylyel s megközelíti öcsémet, oly szépen jellemzi a fővad családi életét és okos viselkedését, hogy ez a tárgy az ellenkező véleményekkel szemben további bizonyításra nem szorul. Soha sem felejtem el azt a boszantó esetet, a mely velem történt, a midőn tiz vadásztársammal körülálltunk egy szabad téren álló, körülbelül félholdnyi, sürü csenderest, a melybe a cselédség hajnalban egy jó szarvast látott beváltani. Sürü sorban 30 hajtó próbálta kiszorítani a szarvast, s noha az folyton közöttük lődörgött majd előre, majd hátra tört, sőt botütéseket is kapott, egy egész órai hajsza után sem voltak képesek a hajtók puskacső elé a tisztásra kihajtani; midőn pedig mi is a hajtók közé állottunk, de a kerületen, nehogy szerencsétlenség történhessék, puskásokat nem hagytunk, az első mozdulatra az ellenkező oldalon kitört a szarvas, úgy hogy lövést sem tehettünk reá.

A fővad szereti a társas életet, rendesen csapatokban jár, csak a vén bikák szoktak félrevonulva remetéskedni, a mint ezt más vadaknál is gyakran tapasztaljuk. A bőgési időszak után a bikák külön csapatokba verődnek, és a sutavad az idei és tavalyi borjaival, a csaposokat illetve dárdásokat, sőt a villásokat is odaszámitva, szintén külön csapatokat képez. A csapatot mindig a legidősebb tehén vezeti, a bikák csapatját pedig a legerősebb bika; ezzel szemben sajátságos jelenség az, hogy midőn az üzekedési időszak közeledtével a bikák is többé-kevésbbé összekeverednek a sutavaddal, a csapatokat ekkor is mindig a legidősebb tehén vezeti, s a legerősebb bika leghátul jön a csapat után, a fiatalság pedig a középen halad. Érdekes megfigyelni azt a körültekintő óvatosságot, azt a mindenre kiterjedő figyelmet, a melylyel a vezérsuta a csapatot vezeti és annak biztonságáról gondoskodik; s nem kevésbbé érdekes az a bizalom és megnyugvás, a melylyel az egész csapat, a szemfüles vén bikákat is ideértve, a vezérsuta éberszége és őrködése iránt viseltetik. A csa-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

pat maga nem kutat, nem figyel, nem szimatol, csak a vezérsuta viselkedése szerint igazodik s a biztonságról való gondoskodást egészen annak a nyakába varrja. Ha baj érte a vezérsutát s az kiesett a sorból, a legsebesebb menekülés közben rögtön a rangban utána következő suta veszi át a csapat vezetését és épp oly gonddal és óvatossággal vezeti tovább, mint elődje.

Habár kétségtelen, hogy a fővad hajdan nappali életet élt, most már csakis estefelé vonul ki a legelőre, a közeli rétekre vagy mezőre; késő estig legel, azután ott leheveredik, hajnal felé ujra legel s napfelkeltével rendesen ugyanazon az úton, a melyen kivonult, visszahúzódik nappali tartózkodási helyére, az erdők sürüjébe, nádasokba, sőt nyáron a magasabb gabonába is. A hegyekben élő fővad télen a hegyek dombos kifutóiba, azoknak napos, széltől védett oldalaiba huzódik, különösen a fiatal fenyvesekbe, a hol rágni valót is talál. Tavaszszal mindenfelé elkalandozik, a hol gyenge rügyet, friss vetést és legelőt talál; a bikák ilyenkor az alacsony sürükben, vágásokban rejtőznek és kerülik a szálas erdőt, nehogy puha, háncsos agancsaikkal az ágakba ütközzenek. Ennek utána következik a boldog időszak, a nyugalmas szép élet, a midőn erdő, mező szebbnél-szebb, jobbnál-jobb csemegékkel kedveskedik; ilyenkor csak a vemhes tehenek rejtőznek el rövid időre, hogy anyai kötelmeiknek megfeleljenek, és egy-két hét mulva virgoncz apróságaikkal ujra a csapatokhoz csatlakozzanak.

Augusztus végével, szeptember elejével előbb a nyugtalanság, később az izgalom tünetei és jelenetei váltják fel az idilli szép családi életet. Előbb az erős bikák, azután a gyengébbek is kóborolni kezdenek, földön járó orral keresvén a suták nyomait; az erősebb bikák kiverik a csapatokból a gyengébbeket s az üzekedő sutákat a tavali rigyetési hely felé terelik. Ez a rigyetési hely rendesen valamely sürüben vagy nádasban előforduló kisebb tisztás, a hol a *törzsbika* a teheneket mint valami akolban összeterelve tartja, s jaj annak a sutának, a mely a távozást megkisérli. A kivert gyengébb bikák — *a vendég-szarvasok* — ott kastankodnak az akol körül, s keserítik az öreg úrnak családi örömeit, mert a féltékeny öregnek folyton a legnagyobb éberséggel kell őrködnie a szépek hűsége felett, különben ha a kötekedő sutákat üzve, vagy a tolakodó vetélytársak egyikét hajtva egy pillanatra távozik őrhelyéről, a leselkedő vendégek rögtön felhasználják az alkalmat s hűtlenségre csábítják az épen nem rátartó szépeket. Maga a fedezés vagy borítás ténye egy pillanatnak a műve, úgy hogy az ilyen hűtlenségi esetek naponkint igen gyakran ismétlődnek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Szerelmi indulatának a bika bőgéssel ad kifejezést, a mely bőgés annál gyakrabban ismétlődik s annál tartósabb, minél jobban beletüzesedik a bika a szerelmi indulatba; eleinte csak ritkábban, este és hajnalban hallatja bőgését, később már kora délután kezdi és késő reggelig egész éjjel bőg. A bőgésre befolyással van az időjárás is; hüvös, tiszta időben legerősebb, borus és különösen szeles időben ritkább sőt egészen elhallgat a bőgés. Az a vélemény, hogy a bőgéssel a sutákat hivja, vagy vetélytársait üzi a szarvas, teljesen téves, mert noha a bikák egymás erejét a bőgés hangjából tudják megitélni s ahhoz igazodva kerülik vagy keresik egymást, a bika akkor is bőg, ha vetélytársa nincsen s más teheneket már nem keres; a bőgésben tehát csakis szerelmi indulatának ad hangot. A gyöngébb szarvas bőgését fel sem veszi, de ha méltó, tehát veszélyes ellenfél közeledik a rigyetési hely felé, a törzsbika eléje megy és harczba áll vele, oly dühhel és elkeseredéssel küzdvén a családi tüzhelyért, hogy a harczolók egyike gyakran a csatatéren marad vagy később vérzik el sebeiben, néha mindkettő halálosan megsebesül. A rigyetési időszak alatt a bőgő bika alig eszik valamit s ha a suták esténkint ki is csalják a közeli legelőre, a belső tüz és féltékenység elfelejtetik vele az éhséget, úgy hogy a rigyetési időszak végével teljesen leromolva, lesoványodva vonul félre, hogy helyet engedjen a gyengébb bikáknak, s ezek pótolják esetleg azt, a mit ő koránál vagy túlerőltetésénél fogva elmulasztott. S mondhatom, hogy a mily szép és gyönyörködtető látvány a kövér, erejének teljes pompájában büszkélkedő szarvas, oly csunya és émelyítő képet nyujt a leromlott, vézna, bakszagú bika, tenyérnagyságú, undorító rigyetési foltjával a hasán. Üzekedéskor a tehén is kellemetlen szagot terjeszt, úgy hogy a rigyetési helyek büzét kevésbbé kényes orr is távolról megérzi s a ki jó szaglással bir, csendes, esőre álló időben fél órával később is megérzi az erdőben az elvonuló bikának, vagy még inkább a csapatnak szagát. A rigyetés a mélyebb és melegebb tájakon korábban, rendesen szeptember hó elején, a magasabb hegyekben szeptember közepén kezdődik s eltart október hó közepéig, néha a hó végéig.

Vannak esetek, hogy a rendes rigyetési időszakon kivül télen vagy tavaszszal is hallani a szarvasbőgést. Ez kivételképen megtörténik akkor, ha némely meddőn maradt suta rendkivüli időben való üzekedéssel felébreszti a bika szenvedélyét, a mint hogy ilyenkor a borítás és ennek következtében a késői ellés is be szokott következni. Magam is találtam egy izben bőgéskor, tehát szeptember hóban egy kimulófélben lévő, körülbelül kétnapos borjut a cserkészúton, a mely az ilyen későbbi üzekedésnek volt a gyümölcse.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Noha a legtöbb vadászati iró azt állítja, hogy a szarvastehén 40—41 hétig hordja vemhét, én Raesfelddel tartok, a ki a vemhesség időszakát 35 hétre teszi. Nálunk ugyanis a bőgés október hó elején éri el tetőpontját és a legtöbb ellés junius hó közepén történik, ez tehát megfelel a Raesfeld által vélelmezett 35—36 heti vemhességnek.

A tehén az ellési időre valamely sürüség mélyébe vonul, és ott egy, legfölebb két borjunak ád életet. Az ujszülött borju az első három napon át meglehetősen tehetetlen, de a negyedik, ötödik napon már lassan elkiséri anyját s egyhetes korában már a jó futó sem birná elfogni. Az első napokban ha veszély közeledik, a kis borju meglapul a harasztban vagy fűben s az anyja mindenféle ravaszsággal iparkodik a fenyegető ellenséget borjától elcsalni; a sassal, rókával, sőt a magános farkassal is megverekszik s első lábának éles csülkeivel oly csapásokat osztogat, hogy rendesen győztesként marad a csatatéren. Borját őszig, az üzekedési időig szoptatja, s a következő év ugyanezen időszakáig vezeti és tartja magánál.

Az üszőborjú tizenöt hónapos korában üzekedik s két éves korában anyává lesz. A bikaborjú csak nyolczéves korában éri el fejlődésének tetőpontját, noha már hároméves korában tenyészképes, sőt én már ismételve láttam csapos bikaborjút rigyetési folttal a hasán. Ez a kivételes állapot azonban, véleményem szerint, csak ott fordulhat elő, a hol aránytalanul sok a tehén és kevés a bika.

Fogságban a szarvas, különösen a suta, igen megszelidül s nagyon ragaszkodó és barátságos, de a bika az üzekedési korszakban nyugtalan, durva és verekedő lesz, úgy hogy a gondozóját is megtámadja s arra nézve is veszedelmessé válik. Az üzekedés dühében egyébként szabad területen is sokszor támadólag lép fel, különösen az úgynevezett gyilkos szarvas, mely rendellenes agancsa folytán lesz elbizakodottá és verekedővé, s üzekedési dühében megtámad embert, állatot egyaránt. A német vadászati irodalomban gyakran olvasunk az ilyen támadási esetekről, a midőn a szarvas a targalyt szedő asszonyokat, a szarvasmarhát, sőt a kocsiba fogott lovakat is megtámadta és megsebesítette; a saját kocsisommal történt meg, hogy midőn bőgéskor hajnalban kocsival utánam jött az erdőbe, egy derék tizenkettes háromszor megtámadta a lovakat s mindannyiszor csak erős ostorcsapásokkal volt elterelhető. Az üzekedés időszakán kivül a szarvas soha sem támadja meg az embert, még sebesülés esetében sem, de azért az elejtett és még meg nem dermedt szarvashoz óvatossággal kell közeledni, mert ilyenkor agancsának ütése vagy csülkeinek rugása életveszélyessé válhatik.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A szarvasnak számos ellensége közül legveszedelmesebb a farkas és a hiúz; a jó agancsos győzedelmesen verekszik meg egy-két farkassal, de a nagyobb számnak ő is áldozatul esik. A sutavad biztos prédája a farkasnak és hiúznak. A kis borjút tehetetlensége korában megtámadja a róka, vadmacska, a nyuszt, a görény, sőt a menyét is. A szárnyas ragadozók közül veszélyes a kis borjúra a keselyü, a sas, a kánya és a karvaly; mondják, hogy a héja és a holló is megkisérli a támadást, ha anyja nincs a közelében.

A betegségek közül legtöbb áldozatot szed a fővad soraiból a lépfene és a vérhas. Összes háziállatjaink nagy pusztítója a lépfene, ott a hol habár elszórtan, de állandóan jelentkezik, a hol tehát a lépfene spórái a növényzeten, különösen a legelőkön és réteken elszaporodtak, s a táplálékkal a vad is felszedi és évről évre a fővadból is kiveszi dézsmáját; a hol pedig járványosan lép fel, a szarvasok csapatait is éppen úgy megritkítja, mint a marháink gulyáit és sertéseink kondáit. Midőn erős és takarmányban szegény telek után hirtelen kitavaszodik s a fővad elgyengült emésztőszerveivel mohón neki esik a fakadó növényzetnek, vérhasban szokott megbetegedni gyakran oly mértékben, hogy a gyöngébb rész elpusztul tőle. Iszapos, árvizjárta legelőkön gyakran a mételyt is felveszi a fővad, de nagy arányú elhullás e baj folytán nem szokott előfordulni. A keleti marhavész és a száj- és körömfájás is átragad a fertőzött legelőkön a szarvasmarháról a fővadra; az előbbi épp oly lefolyású és oly gyilkoló, mint a szarvasmarhánál, úgy hogy az összes fertőzött csapatok elpusztulnak benne, míg a száj- és körömfájás enyhe lefolyású és elhullás e bajban tudtommal nem fordult elő.

Nagyon elkinozzák a szarvasokat a különféle fajtájú bögölyök, s ezek közül különösen az orrbögölyök, névszerint: a cephenomia rufibarbis, a pharyngomyia picta és az oestrus auribarbis. Ezek a szarvas orrlyukaiba szöktetik, dobják apró álczáikat, — nem, mint sokan állítják, petéiket, — melyek az orr hártyáján rögtön megkapaszkodnak, úgy hogy tüsszögést idéznek elő. Ez a tüsszögés azonban nem szabadítja meg a vadat kínzóitól, mert azok kampóikat úgy beleakasztják az orr nyálkás hártyájába, hogy a tüsszögés el nem távolíthatja; innen azután a légcsőbe vándorolnak s ott megtelepedvén oly daganatokat okoznak, hogy sokszor az illető vadnak megfulladását okozzák. Nyáron, julius hóban, a nagyra nőtt álczák köhögés útján kihullanak és a földben báb alakban töltik a telet, hogy tavaszszal szárnyra kelve ugyan a fenti módon gondoskodjanak a gonosz faj fentartásáról. Érdekes, hogy mennyire ismeri a fővad a bögölyök ezen veszedelmes fajtáit, mert a többi bögölyre ügyet

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

sem vet, de ha az orrbögölyök valamelyike megjelenik, megvadul az egész csapat, kapálózik, fejét rázza, prüsszög, sőt széjjelfut, hogy kínzójától megszabaduljon.

Mint a szarvasmarhának, a fővadnak is megvan a maga különleges bögöly fajtája, mely *szarvasbögöly* (Hypoderma dianna és actaeon. Ez utóbbi állítólag csak az őzet kínozza, de ez a kérdés még eldöntésre vár.) neve alatt ismeretes. Ez a 11—13 mm. nagyságú légy, mely julius—szeptemberben a szarvas csuhájára rakja petéit, s onnan nyalakodás közben, nem tudni, pete vagy álcza alakjában a szarvas nyeldeklőjébe és bendőjébe kerül, a hol a gyönge nyakhártyát átfúrván a bárzsing és bendő oldalfalában megtelepszik, hogy azután február végével vagy márczius elejével felfelé a hátgerincz vidékén s a gerincznyúlványok mentén a felszinre, a csuha alá furakodjék. Itt az első vedlés után átfúrja a csuhát, hogy levegőt kaphasson, s eként berendezkedvén, növekedésével egyidejüleg nagyobbodó tályogot okoz, melyből 9 havi élősködés után kibujik s a földre esik, a hol bábbá alakulván, 26—30 napon át megmarad, hogy azután mint bögöly lépjen ki a napvilágra. — A bögölynek ez a fajtája a fővadra ritkán válik veszedelmessé, csakis ha a gyöngébb darabokat tömegesen lepi el, okozhatja azoknak elhullását. — A julius hóban lövött szarvasok bőre azonban ezen élősdiek lyukasztásai következtében nagyobbrészt értéktelenné válik.

Eltekintve azoktól a ma már nem ritka esetektől, hogy egy szarvasnak lelövéseért 600—1000 koronát fizetnek, s eltekintve azoktól a valóban kedvező kereslettől, a melyben a fővadban gazdag vadászati bérletek részesülnek, a fővadnak alkalmas helyen és megfelelő számban való okszerü tenyésztése a tervszerü lelövés és a piaczon való értékesítés mellett is, inkább haszonnal mint károsodással jár. A szarvas husa kitünő, bőre a legkeresettebb forgalmi czikkek egyike, és az agancs úgy is mint szobadisz, úgy is mint esztergályozás és faragás útján készitett dísztárgyak, nyelek és eszközök becses anyagja, szintén mindenkor jól értékesíthető. Faggyúja is általános használatban van. S ha evvel a számbavehető »*követelési*« rovattal szemben, némely gazda és erdész a »*tartozik*« oldalon sok mindenféle váddal terheli, az a legtöbb esetben inkább a minden szál veteményt vagy csemetét számon tartó kertészkedésben gyökerező szűkkeblüségre, mint igazságos elbirálásra vezethető vissza; e tárgyról különben a *fővad óvásánál* még bővebben beszélünk.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

2. Az agancs képződése.

A természettudósok természetrajzi szempontból sokkal nagyobb fontosságot tulajdonítanak a szarvasok lábain előforduló, fakó szinű szőrpamatoknak, mint az agancsnak. Az agancsot olyan alsóbbrendü jelenségnek tartják, a mivel foglalkozni sem érdemes. Hát nem is foglalkoznak vele. Innen származik azután az az elijesztő tudatlanság, a melyet e téren a természettudós urak nagy részénél, — tisztelet a ritka kivételnek, — tapasztalunk.

Tudósaink Matthes és Vángel 1899. évben, tehát a legujabb időben, kiadtak, egy *»Nagy Képes Természetrajz«-ot* és ebből készitettek azután *»az ifiuság számára«* 1901-ben egy *»Képes természetrajz-«ot.* Ennek a természetrajznak a 130-ik lapján egy a vadászember előtt teljesen érthetetlen rajz látható, mely az őzbaknak agancsából — az ágakat előre-hátra rakva, mint azt a hatos őzbaknál látjuk, — nyolczas és tizes agancsot torzit; alatta pedig a következő magyarázat ékeskedik: *»65 ábra. Az agancsszarv fejlődése. I. nyársas, II. villás, III. keresztes, IV. nyolczas, V. tizes bak agancsa vagy ágas szarva«.*

A szarvasról pedig ugyanazon lapon szóról-szóra a következők olvashatók:

»A gimszarvas« (Cervus elaphus XII. tábla 2. ábra) erőteljes, nyúlánk állat széles mellel. Középnagyságú szemei élénkek, *nyaka oldalt összenyomott,* végtagjai vékonyak. Akkora mint egy kisebb ló. *Ágas szarva többágú és különösen reája vonatkozik a fentebb említett nyársas, villás, keresztes stb. bak elnevezés.* A szarvastehén sokkal kisebb és szarvai nincsenek. Szine az évszakok szerint változik. Nyáron inkább vörösesbarna, télen barnásszürke, fehéres. *Találhatók fehércsikos gimek is.* (Ugyan hol? szerző.) Kisebb-nagyobb falkákban él, melyeknek vezére *egy éltesebb és tapasztaltabb bak.* Nappal nyugszik, éjjel legel. Növényevő. Mezőgazdasági vidékeken nagy károkat

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

is okozhat, nevezetesen a burgonyaföldeket megdézsmálja, az ültetvényekben a fiatal hajtásokat összerágja stb. *Hazánk erdős vidékein gyakran található.* A szarvastehén rendesen 1—2, kezdetben fehérfoltos borjút vet. Egy kövér gim 125—200 kg.; agancsa 16—18 kilogrammot is nyom.«

Teljesen érthetetlen, miképp lehet ily kevés sorban oly sok téves és helytelen dolgot megírni »*az ifiuság számára,*« hazánk legszebb és legnagyobb vadjáról, mely ma már minden vidéken és minden piaczon előfordul.

Úgy látszik, egyetlen tudósunk, a ki az agancsot figyelemre méltatja és azt komoly tanulmány tárgyává tette, Lósy József, a ki »*Az agancs fejlődése és biologiai értékéről*« a »Természettudományi társulat« legutóbbi üléseinek egyikén érdekes felolvasást tartott. A »Vadászlap« a folyó 1903. évi 9-ik számában e felolvasásról a tudósok ékes nyelvén következőleg számol be:

»Előadásában (Lósy József) saját vizsgálatainak eredményét abban foglalta össze, hogy a váltott agancs csökevényes szerv, kalluszszal regenerált apophysis. Fiziologiai természetének megfelelően túlteng. Csontanyagában a tengely és a kéregrész egymástól függetlenül, önállóan képződik. A tengely csontjának alapszövete kötőszövet, a gyuladásban lévő csonthártya felhalmozódó kötőszövete. Ez direkt csontosodik és egymásután három resorptiófolyamat észlelhető benne, a melynek a czélja a velőüregek tágitása azért, hogy a rózsató velőüregeivel össszefolyjanak és az agancs megmaradjon. Az agancs mai nap már csak az egymás mellett megjelenő agancsok azon abnormitásánál, melyet Altum duplafejüségnek nevezett, és a paróka-agancs esetében marad meg. Ott ideiglenesen, itt állandóan, mert védő ektoderma takaróval van födve. Az önállóan fejlődő kéregcsonton a csenevész jellem szembetünőbb, mert közvetlenül a csökevényes bőr alatt fekszik. Az agancs tökéletlen kialakulásának, váltódásának a mohabőr megváltozása az alapoka. Eredetileg az agancs más természetű bőrtakaróval volt fedve, a mely a többi szarvképletek védő burkával egyezőleg csak szaru lehetett. Az agancs oly tülkös szarvnak a csökevénye, melynek magas rózsatöve s tömött diploés tengelycsontja volt; keletkezését a mioczén korbeli antilopék között kell keresni. Ebben a korban már a változás jelét is megtaláljuk: vannak fajok (Palaeomeryx, Cosoryx) a melyeknek kétféle szarvát ismerik: a fiatal állat csapos apophysisét és az öreg állat megnyult dichotomikus agancsát. Előadása végén egy mioczén korbeli, Sopron megyében, Borbolyán talált Palaeomeryx-faj szarvát mutatta be, a mely a homlokcsap egyenes folytatása és csak a csúcsán volt szaruval fedve.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Ilyen szarvképletekből fejlődött az agancs. Hypertrophiájának legmagasabb fokát a diluviumban érte el; *csenevészedése tovább tart és már mai nap is vannak területek, a hol a himeknek agancsok nincsen«*.

Bármily örömmel üdvözlöm és nagyra becsülöm a tudós kutatásnak végrevalahára az agancsokra való kiterjesztését, s bár teljesen elismerem, hogy e kivonatban közölt felolvasás igen fáradságos és alapos tanulmányról tanúskodik, mely az úttörés nehézségei daczára máris a tudománynak maradandó és nagybecsű adatokat szolgáltat, a végkövetkeztetés lényegével mégsem tudok egyetérteni.

Távol áll tőlem a gondolat, hogy én magamat e téren tudósnak képzeljem és itt könyvem keretébe nem illő és czéljával nem egyező birálatokba bocsátkozzam; de minthogy azon jelenségekkel, a melyek eltérő nézeteimet indokolják, az agancsfejlődés ismertetése közben amúgy is részletesen kell foglalkoznom, esetleg sikerülhet az érdeklődőknek és kutatóknak figyelmét oly körülményekre terelnem, a melyeknek tanulmányozása és megállapítása természetrajzunkat talán újabb értékes adatokkal gazdagítja.

Különösen két jelenség az, a mi az idézett elmélettel homlokegyenest ellenkezni látszik.

Noha kétségtelenül bizonyos, hogy Dél-Amerikában vannak szarvasfajok, *agancsviselők,* a melyek nem vetik le, nem cserélik évenkint az agancsaikat, és hogy viszont az észak-amerikai antilópok egy faja (Antilope furcifer), a mely tülkös szarvú, mint a mi zergénk, fejdiszét mégis évenkint elveti és megujítja; — az agancs és a tülkös szarv között mégis egy igen lényeges és figyelemre méltó különbség van, a mely különbség nem illik annak az elméletnek a keretébe, hogy az agancs a tülkös szarunak csökevényes, csenevész elfajulása vagy képződménye.

A magyar ökörnél azt tapasztaljuk, hogy a tülkös szarvuaknál a heréknek hiánya, illetve műtét útján való eltávolítása a szarunak fejlődésére nemcsak hogy bénító hatással nincsen, de sőt annak fejlődését inkább elősegiteni látszik.

Ha a szarvasbikát kis borjú korában kiherélik, sohasem növeszt agancsot, de sőt az agancs tövét képező dudorodásnak, a rózsatőnek nyoma sem mutatkozik a homlokcsonton; ha pedig azon korban esik meg a szarvasbikával ez az emberi kéz vagy baleset okozta műtét, midőn már agancsot viselt és a végzetteljes pillanatban nem volt agancsa, a rózsa tövei végleg megkeményednek és többé agancsot nem hajtanak. Ellenben, ha heréinek elvesztésekor agancs volt a fején vagy épen fejlődött, akkor az első esetben többé le nem veti, hanem örökre megtartja agancsát, a második esetben pedig megakad

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a fejlődése, s állandó nyílt sebbé válik, a mely viselőjének elgyöngülését s pusztulását vonhatja maga után.

Ha a heréknek egyike pusztult el, akkor ugyanezen hatás nyilványul az egyik és pedig az ellenkező oldalú agancsszárra nézve; ha tehát a jobboldali herét távolítjuk el, a baloldali agancs csenevészedik el, vagy megfordítva.

Ha a herék részbeni sérülést szenvednek, az szintén kifejezésre jut az ellenkező oldalon lévő agancsnak alaktalanabb vagy teljesen csenevész fejlődésében; mindkét herének részben való megsértésénél mindkét agancs a szerint, a mily fejlődési állapotban volt, többékevésbbé elcsenevészedik, esetleg az úgynevezett parókás alakulás következik be. A sérülés teljes gyógyulása esetén megtörténik az is, hogy az agancsfejlődés zavartalan alakulása ismét helyreáll.

A testnek más helyen való súlyos megsebesülésénél s különösen nagyobb csonttöréseknél hasonló módon előfordul az a jelenség, hogy az idegrendszer keresztezése következtében, mindig az ellenkező oldalnak agancsa a szenvedés és elgyöngülés folyományaként időlegesen csenevész alakot ölt, de mihelyt a seb teljesen begyógyult, az ok megszüntével megszünik az okozat is.

Ezen jelenségekből azt a következtetést kell levonnunk, hogy az agancs fejlődése a legtöbb szarvasfajnál, *de bizonyára a mi gimszarvasunknál* is, — eltérőleg a tülkös szarvuak szarvától, — az ivarszervekkel nemcsak testi közérzületbeli, hanem valóságos és közvetlen élettani viszonyban és összeköttetésben áll.

Kétkedésemnek második oka az, hogy adataim és észleleteim alapján nem oszthatom azt a nézetet, mintha a mi gimszarvasunk agancsa folyton és mindinkább csenevészednék. Főuraink gyüjteményeiben országszerte fel vannak halmozva az előző 4—5 században elejtett szarvasok kiválóbb agancsai, s mondhatom, hogy nem találtam közöttük olyanokat, a minők helylyel-közzel jelenleg is elő nem fordulnának; igaz, hogy ma ritkábbak, de ez nem a csenevészesedés, hanem a mai fegyverek tökélyének következménye, a melyeknek golyóját ritkán kerüli ki a szép agancsú, de még fejlődésképes szarvas, fejlődése delelőjének elértéig. Számbavehető elcsenevészesedése az agancsnak csak ott következett be, a hol vér felfrissétés hiányában szükkeretű beltenyésztés folytán átalános fajbeli elsatnyulás észlelhető. Az agancs nélkül való nemzőképes bikák épp oly kivételek és ritkaságok, mint az agancsot viselő, borjút ellő és szoptató szarvastehenek. Mindkettő előfordul mint legritkább és oly talányszerű jelenség, a melyet egy esetben sem sikerült elfogadható módon megokolni, s a melynek megfejtése a jövőbeli kutatóknak érdekes feladatát képezi.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Mindezekre alább még bővebben kiterjeszkedem, s az elmondottakat történeti és számbeli adatokkal is igazolom; egyelőre felemlítem, hogy állításaimat nem csekélyebb tekintély támogatja, mint a fővadnak legalaposabb ismerője s az agancsképződésnek legszorgosabb kutatója, Dombrowski Raoul lovag, a jótollú vadászati iró.

A németeknél is inkább a vadászoknak, mint a természettudósoknak köszönhető, hogy a fővad természetrajza, életmódja és agancsának képződési folyamatja oly sokoldalú, alapos kutatásoknak és tanulmányoknak tárgyává lőn. Náluk különben is a megfigyelés és kutatás nemzeti erény, és ennélfogva sok olyan természetvizsgálójuk van, mint Brehm, a kit irigységből a vadászok igen nagy tudósnak és a tudósok kitünő vadásznak tartanak, és a ki fényesen beválik mind a kettőnek. Hortig, Winkell, Blasius, Vogt, Altum, Cogho, Joseph, Raesfeld, dr. Wurm mind oly vadászok és természettudósok, a kik a fővad és az agancs természetrajzi és élettani ismertetése körül elévülhetlen érdemeket szereztek, de a legszélesebb körű és legfáradhatatlanabb kutatónak e téren mégis a fent nevezett Dombrowskit kell elismernünk.

Dombrowski az agancsképződésre vonatkozó tanulmányainak és tapasztalatainak eredményét »Die Geweihbildung« czimü művében 8 pontban foglalja össze.

1. A szarvasnak homlokcsontja és a rajta kidudorodó agancstőknek vagy rózsatőknek anyaga időszakonkint olykép változik, hogy a laza, törékeny, erektől duzzadó kötőszövet évenkinti ismétlődéssel a legkeményebb csontanyaggá alakul.

2. Az agancsot nemcsak a háncsos csonthártya kötőszövete táplálja kivülről, hanem a rózsatőnek függélyes velőüregeiből feltóduló velő is hozzájárul annak felépítéséhez.

3. A lehámlott agancs a hántás után még nem érte el fejlődésének és keményedésének tetőpontját.

4. A fejlődési folyamat befejezése után azonnal megkezdődik a rózsató kerületén, közvetlenül az agancs rózsája alatt az agancs eltávolítására irányuló vérömlési folyamat.

5. Az agancsnak az ivarszervekhez való viszonya nemcsak közérzületi, hanem élettani hatásokban is nyilvánul.

6. Az agancsnak korcs és csenevész alakulásai, mint csonttörések vagy heresérülések következményei, soha sem jelentkeznek a sebnek oldalán, hanem keresztben az ellenkező oldalon.

7. Az agancs szabályszerű, fokozatos felrakására nézve csak korlátolt számú fokozatban mutatkozik bizonyos fejlődési rendszer.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

8. A szarvas az anyjától örökli az agancs fejlesztésére vonatkozó kedvező egyéni hajlamot és képességet, mig ellenben az apaállat örökíti át fiára az agancs alakjának sajátságait, a melyek azonban az utód egyéni képessége által befolyásoltatnak.

Minekelőtte áttérnék a felsorolt, 8 tömör pontba foglalt, szabályok szerint végbemenő fejlődési folyamat tárgyalására, kénytelen vagyok a legutolsó pontban érintett átöröklési képesség kapcsában még egy kis vargabetüt csinálni.

Hogy mennyire helytelen a természettudós uraknak az a felfogása, hogy a szarvasfajok természetrajzi meghatározásánál az agancs csak harmadrendű vagy egyáltalában egészen lényegtelen jelenség, és hogy ez a felfogás csak a tájékozatlanság és hiányos ismereteknek folyománya, azt a legszembeszökőbb módon azzal a kisérlettel lehetne bebizonyítani, ha valamely éppen nem tudós, hanem csakis gyakorlatilag képzett vadászembert a legkülönfélébb fajtájú szarvasok agancsaiból összeállitott gazdag gyüjtemény elé vezetve, felszólítanánk, hogy keresse ki abból a gyüjteményből a mi gímszarvasunknak az agancsát. Teljesen meg vagyok győződve, hogy ez az egyszerü vadászember, a kinek az őz és a dámvad kivételével a többi szarvasfajok létezéséről talán fogalma sincsen, az első pillanatra minden habozás nélkül rámutatna a mi szarvasunk agancsára; és épp oly megingathatlan az a meggyőződésem, hogy azon tudós urak közül, a kik nem vadászok, egyetlenegy sem tudná megmondani, hogy melyik agancs melyik szarvasfajnak az agancsa.

Pedig a szarvasfajok agancsai között a különbségek oly szembeszökők, természetesen mindig a rendes agancsot tartván szem előtt, hogy a gyakorlott kutatónál a tévedés teljesen ki van zárva.

A mi gímszarvasunk agancsát azon kiválóan szép sajátság jellemzi, hogy a törzsszárból kiinduló minden ág előre és kissé kifelé indul, hogy azután a hegyét szép hajlással ismét befelé fordítsa, úgy hogy a szabályosan fejlődött agancs minden ága egy eszményi központ felé látszik törekedni, a mely pont mintha az agancs fölött és annak előtte lebegne. Ez a sajátság a mi szarvasunk agancsának rajzát minden más szarvasfaj agancsának a formája fölé helyezi. Tagadhatlan, hogy a mi szarvasunknak igen sok rokonfaja van, s azért ez a szép forma kisebb-nagyobb részben a rokonfajoknál is megnyilatkozik, de csak részben, mert mindegyiknél fogunk találni az agancsban oly ágakat, a melyek határozott iránynyal előre, hátra vagy lefelé látszanak törekedni, a mely alaktalanság a mi szarvasunknál, hacsak erőművi behatás vagy korcs képződés nem befolyásolta, soha sem fordul elő.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Széchenyi Béla gróf, koronaőr ő nagyméltósága volt kegyes nagy-czenki gyüjteményéből az idegen szarvasfajok agancsait is rendelkezésemre bocsátani, hogy azokat lerajzolhassam és szives olvasóimnak bemutassam. Szándékom volt nemcsak ezen idegen agancsokat a fajbeli különbségek összehasonlitása végett, hanem hazánk különböző vidékének agancsait is az illető vidék jellemző alakulásainak megismerése végett bemutatni. Sőt arról is ábrándoztam, hogy egy-két törzsnek az apáról fiura szállott formabeli elöröklését is hű rajzokkal kifejezésre tudom juttatni, mert kétségtelen, hogy a tapasztalt, bizonyos vadászterületen sok éven át a fővad körül foglalatoskodó erdészek az agancsnak szűk, meredek, domboru vagy széles voltáról, ágainak bizonyos alakulásáról megismerik az unokában a törzsapát, és minden ott született szarvasnak törzsbeli származását. Igen sajnálom, hogy a rajzok sokszorositásának szerény munkámmal össze nem egyeztethető költsége szép terveimet halomra döntötte; pedig a rajzok elkészültek mind, s a közlésnek ez okból mégis el kellett maradnia.

Ezen — részben a megengedett határokon túl kalandozó — kitérés után vegyük fel a fonalat ott, a hol elejtettük.

Azt az időpontot, a melyben a szarvasborju homlokcsontja — ossa frontis — a fülek között dudorodni kezd, hogy az agancsot viselő és tápláló *rózsatöveket* megnöveszsze, igen nehéz meghatározni; az időjárás és a táplálék hiánya vagy bősége mindenesetre befolyásolja ezt a fakadást. Rendes körülmények között a nyolczadik hónapban lazulni kezd a bikaborjunak még amúgy sem teljesen kemény homlokcsontja s az apró erek által szitaszerűen átlyuggatott homloknak két pontján az erecskékben feltóduló vér és velő, és az egyidejüleg gyuladásba hozott csonthártya véredényeinek segitségével körülbelül hat hét alatt felépül a két rózsató, s megakadás nélkül folytatja az emelkedést, hogy felépitse, *felrakja* az első agancsot, — *a csapokat.* Ezeknek a csapoknak, minthogy azok a rózsatövekkel egy folyamatban épülnek, s alapzatuknál a fejlődés folyamatában semmiféle torlódás sem fordul elő, *rózsájok* nincsen, csak egy kis dudorodással jelzik annak a tájékát, a hol annak idejében az elválás be fog következni.

A mint a csapok elérték azt a magasságot, a mely az illető kis bikaborju erőbeli állapotának és fejlesztési képességének megfelel, a csonthártya túltengéséből származó s az egész kis agancsot elborító, apró szőrrel benőtt hártya, — *a háncs,* alul elszárad, egyidejüleg a rózsatőnek megkeményedése is elzárja az agancs belsejét tápláló velőcsatornákat és ereket, a minek következtében előbb leválik a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

háncs és megtisztul az időközben szintén megkeményedett agancs. Ezzel az agancsképződés első foka, a csapok alakulása be van fejezve.

De tudjuk azt, hogy a természet a maga működésében nem ismer megállapodást. Alig hogy az agancs, legyen az a csaposnak gyenge szarva, vagy a derék tizenkettesnek hatalmas koronája, elérte fejlődésének és keményedésének tetőpontját, a rózsató belsejében és a csonthártyában, az agancs kerületén megindul ujra a forradalom, mely az elavult korona elvetését és egy újjal, hatalmasabbal való helyettesítését czélozza.

A csuhának a rózsatöveket takaró és szorosan a rózsa alatt zárkózó széle a csonthártyának gyulladása és dagadása következtében duzzadni kezd; ugyanakkor a rózsató tetején, a rózsa alatt a kerületen egy kis mélyedés alakul, mely az agancsnak elválási vonalát jelzi. A homlokcsont és a rózsató belsejében megindul ugyanazon folyamat, a melyet fentebb az első csapoknak felrakásánál megfigyeltünk, csakhogy most már nem rakhatja fel építőanyagát a rózsatövek tetejére, mert utjában van az elszáradt régi agancs, azt előbb erőszakkal el kell távolítani. A mig tehát a rózsató belsejében a nedvek feltódulása tágitja a csatornákat és lazitja az agancscsal való összeköttetést, a csonthártya gyulladása következtében mindinkább duzzadó külső daganat és a daganatot telitő vér és nedvek torlódása — ez a rovátkos koszorú, melyből az új agancsnak *rózsája* alakul — külső kerületen feszegeti a régi agancsot; s minthogy a nedveknek ez a torlódása viszketést okoz, maga a szarvas is nyomás, horzsolás utján igyekszik régi agancsát *levetni*. Igy aztán a régi agancsnak mind a két ága rövid időközben leválik tövéről és kezdődik az új agancsnak felépitése.

Azt a folyamatot, a melylyel az új ágas szaru felépül, dr. Sömmering Brehmnek »Thierleben« czimü munkájában igen alaposan és a legnagyobb részletességgel ismerteti. Nehogy hosszadalmassá váljék, csak rövid kivonatban közlöm az ismertetés lényegesebb részeit.

Az agancs leválásakor a rózsatők tetejét, az elválási felületet vér és geny boritja, szélét pedig egy 8 mm. vastag, duzzadó, sötétkék gyürü övezi. A következő napon a felületet már var takarja, gyürüjének kerülete pedig szélesebb és magasabb lesz, és átmérője folyton szükül, úgy hogy ez a gyürü a rózsató felületét elboritani igyekszik. A tizennegyedik napon a seb felülete már igen kicsiny. A gyürü minden irányban, de különösen a rózsató elején erősen kidagad, és az agancs első elágazásának, a *szemágnak* kialakulása már észrevehetővé válik. A huszadik napon a sötétszürke duzzadáson szürke szőr mutatkozik és annak előre való tágulása és emel-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kedése szemlátomást növekszik, úgy hogy a szemág előnyomulása, de különösen a hátulsó emelkedésnek, az agancs *szárának* vagy *törzsének* növekedése határozottan megnyilatkozik. Az elválási sebhely beforrott, a most már háncsot képező felület szivósabb lesz, s az egész képlet gyors fejlődésnek indul. Tiz nappal később az agancs annyira kialakul, hogy minden ága dudorodásokkal jelentkezik, s az egész agancs körrajza észrevehető. A fejlődés ötvenkilenczedik napján már minden ág kialakult, sőt a szemág már hegyesedni kezd.

Nyolczvan nap alatt az agancs elérte nagyságának és fejlődésének netovábbját. Negyven nappal később, tehát 120 nap után az agancs végei már teljesen megkeményedtek, de az agancsszár és a szemág töve sérüléskor még vérzik. Husz nappal később az agancs le van hántva, s külsőleg teljes diszben pompázik.

Az egész fejlődési folyamat alatt az agancs külső kerületét, a kérgét a gyulladásos csonthártya túltengéséből alakuló háncs, illetve a vértől és nedvtől duzzadó szövetéből kiváló és meszesedő izzadmány táplálja és készíti; mig ellenben az agancs belseje a rózsatövek belsejéből feltoluló vérnek és velőnek elmeszesedése utján képződik.

A háncsnak duzzadó erezete a rózsán és az agancs kérgén bemélyed s a rózsa peremén, valamint helyenkint az agancs kérgén csatornákat képez, a melyek közeiben csomók és kicsucsorodó emelkedések alakulnak, a melyek *gyöngyök*nek neveztetnek.

Az agancs külső kérgének keményedése, csontosodása alulról fölfelé terjed s a háncsnak a rózsánál való elszáradásával kezdődik: a belső csontvelő, minekutána a rózsató keményedésével a vér és velő további feltódulását megszüntette, felülről lefelé keményedik. Igaza van tehát a fent emlitett Lósy József tudósunknak, hogy az agancs belseje és kérge egymástól függetlenül táplálkozik és alakul.

Minekutána a háncs elhal és megszárad, az agancs keményedése viszketegséget kelthet, mert a szarvas a fákhoz való dörzsölés utján igyekszik a háncstól szabadulni, a mely dörzsölés közben az agancs gyöngyei felsértik a fának kérgét és a fakéregnek csersavat tartalmazó nedve az agancsot bemázolja barnára, vagy ha a csersav bőségesebben van jelen, feketére festi. Ez az oka, hogy az éger erdőkben élő szarvasok agancsai legfeketébbek.

Közvetlenül a lehántás után az agancs még korántsem érte el belső megkeményedésének legmagasabb fokát, ezt legjobban bizonyítja azon körülmény, hogy a julius végén vagy augusztus elején elejtett szarvas agancsa a bőgéskor leterített szarvasnak ugyanoly nagyságu agancsához képest körülbelül 40%-kal könnyebb. Ebben

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

leli magyarázatát az agancskiállítások alkalmával feltünni szokott meglepő körülmény, hogy némely óriási agancs, mintha üres volna, oly könnyü, mig a másik gyengébbnek látszó agancs sokkal nehezebb.

A homlokcsont, a rózsató és a rózsa a háncs elszáradásával egy időben, tehát korábban keményedik mint az agancs belseje, mert a közvetlenül a hántás után elejtett szarvasok homlokcsontján már nem venni észre a likacsosságot; de bizonyítja, ezt a rózsának és a rózsatőnek a forradás helyén már az üzekedési időszak kezdetével duló harczoknál mutatkozó azon aczélkeménysége, mely midőn néha a szemág vagy az agancsszár eltörik, nem engedi, hogy az agancs a rózsatőről leváljék vagy a homlokcsontból kiforduljon.

A 3. és 4. ábrán látható rajzokban kivántam bemutatni az agancs belsejének szövetét és alakulását a fejlődés folyama alatt és a hántás után.

Az a viszketés, mely a szarvast az agancsnak lehántására készteti, úgylátszik az agancs belső száradásának és keményedésének egész folyama alatt jelentkezik, mert a szarvas a hántás után is a fák törzsén és ágain, a földben és homokban szünet nélkül dörzsöli és csiszolja az agancsát, úgy hogy annak élei hegyesre és fényesre köszörülődnek. Vagy talán czéltudatosan és szándékosan élesiti fegyverét a küszöbön álló élet-halál harczokhoz? — Ki tudná azt megmondani?

A levetett agancs elválási felülete, miként azt az 5. számu ábra mutatja, domboruan emelkedik ki a rózsából, a mely körülmény azt bizonyítja, hogy a levetett agancs mindenkor a rózsatőnek forradási rétegét letöri, s a rózsatők ennek folytán évről évre alacsonyabbak, a testi fejlődés következtében pedig erősebbek lesznek, mig a homlokcsont növekedése és domborodása folytán elválási sikjaik mindinkább élesedő szöget képeznek, A rózsatövek ezen átalakulása a 2-ik számu ábrán könnyen áttekinthető. Tehát minél idősebb és erősebb a szarvas, rózsatövei annál rövidebbek s rózsája annál nagyobb kerülettel bir. Az agancsnak úgynevezett szélessége, jobban mondva *kidomborodása* is, a rózsató ferdébb helyzetének lévén a következménye, a nagy kidomborodás a szarvasnak derekabb, idősebb voltára mutat; habár vannak agancsok, a melyeknek elöröklött, jellegzetes sajátsága a szűk, vagyis kevésbbé domboru alakulás.

Azon fogalom kifejezésére, melyet a német vadásznyelv ezen szóval »*die Auslage*« szokott megjelelni, mint fentebb emlitettem, jobbnak tartom »*az agancs kidomborodása*« — mint a szokottabb

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

»*az agancs szélessége*« kifejezésnek használatát; még pedig azért, mert tekintve, hogy az agancs végeivel mindig befelé hajlik, ez a szó »szélesség« nem foglalja magában annak a meghatározását is, hogy mely pontok azok, a melyeknél a szélesség megmérhető, míg ellenben a *kidomborodás* nagyságát az agancs legszélesebb kihajlása állapítja meg.

Midőn az agancs méreteinek meghatározásáról van szó, a következő adatok és körülmények jönnek tekintetbe: az agancs magassága, vagyis külön-külön mindegyik szárnak hossza a rózsától a hegyéig, a rózsák egymástól való távolsága, a rózsák kerülete, a szárnak vastagsága a rózsató és a középág felett, az agancs kidomborodása és az agancs súlya.

A miként fentebb már megállapítottuk, a csapok képezik az agancs fejlődésének első fokát. A csapos a nyárnak utóján, tehát élete első évének elmultával veti le agancsát, hogy helyet adjon a második fokozatot képező agancs felépítésének.

Az agancsfejlődésnek egy foka vagy szaka sem mutathat fel annyi rendellenességet, mint a második fejlődési fok. Ha a fejlődés egészen rendszeres, akkor a csap levetése után a villás agancs felrakása volna soron. A villás agancs a csap levetése alkalmával megtorlódott nedvek lerakodása következtében, habár gyenge és ritkábban gyöngyözött, de határozottan körvonalozott rózsával bir. Az agancsszár erősebb és domborodottabb s rózsája fölött az első ág a *szemág* nyulik előre, erősen felfelé konyítva. Az agancsnak ez az alakulása igen ritka, mert ebben a korban az agancs vagy *elmarad* vagy *megelőzi* korát, a mennyiben a szarvas második évében vagy ujra csapot hajt, vagy hatos, sőt élelemdús vidékeken, kedvező éghajlati viszonyok között sokszor nyolczas agancsot rak fel. Ezek a rendellenes alakulások oly gyakoriak, hogy a villás agancs képezi a kivételt, s vannak vidékek, a hol a *villás* egyáltalában nem fordul elő.

Ha a csapot ujra csapok, jobban mondva dárdák követik, akkor az uj agancs már a rózsának ugyanazt a kifejezett alakulását tünteti fel, a minőt a villás agancsnál jeleztünk; — az agancs szára erősebb, a homlokcsont fejlődése következtében nagyobb kidomborodással bir, és a mi ezt a fejlődési fokot, általában jellemzi, határozottan felismerhető benne a későbbi agancs alakjára és fejlődési képességére vonatkozó egyéni rátermettség és a családi vonás; megitélhetjük már belőle, képes lesz-e derék vagy hatalmas agancsot felrakni, szűk, meredek, hátra dülő vagy erősen kidomborodó agancs készül-e belőle.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A csapost a legtöbb vidéken *nyársas*-nak nevezik; talán mondanom sem kell, hogy ez az elnevezés nem jó és nem más, mint a »Spiesser«-nek helytelen fordítása. A »Spiess« a németben nemcsak nyársat, hanem kópiát, dárdát is jelent, és a magyar a kisebb kicsucsorodásokat soha sem nevezi nyársnak, hanem *csapnak*. Az agancs első fokozatának és alakulásnak, annál is inkább, mert annak hossza az 5 és 30 cm. között váltakozik, tehát csakis a *csap* és *csapos* lehet a helyes elnevezése. A midőn a szarvas a második fokozatban is villa nélkül való agancsszárat rak fel, tekintve, hogy ez az agancsszár már jóval hosszabb, s tekintve, hogy így az egy- és kétéves bikát a megnevezésével is jól megkülömböztethetjük, helyesnek tartanám, ha ezt a másodfoku alakulást *dárdának,* viselőjét pedig *dárdás*nak neveznénk, felujítván ez által azt a régi szép elnevezést, a melylyel a magyar lovag dárdahordozó, idősebb apródját nevezte.

Következik a harmadik fejlődési fok, a *hatos* agancs kialakulása. A hatos agancsnál a rózsa már tömöttebb, erősebb gyöngyökkel jelentkezik, a szemág már kissé közelebb esik a rózsához, de még mindig megtartja felfelé való konyulását, a mely felhajlás viselője fiatalságának legcsalhatatlanabb bizonyítéka. Mert az az esetleges hatos, melynek szemága közvetetlenül a rózsa fölött erősen lekonyulna s előre szegezve jelentkezik, idősebb szarvasnak *visszarakásáról* tanuskodik; a hatos agancs az agancsszárnak közepe táján kissé hátra hajlik és e *hajlás* vagy *törés* ellenkező oldalán, előre és kifelé való kanyarodással a *középágat* rakja fel. Az agancsszárnak fent említett törésére vagy visszahajlására Blasius, a fővadnak hivatott tanulmányozója figyelmeztette a vadászközönséget, megállapítván azt, hogy az agancsszár minden ujabb fejlődési fokot jelző és képező ág felrakásánál, tehát a szemág alakulásánál is, ezt a jellegzetes visszahajlást mutatja; mig ellenben más elágazásoknál a törés nem jelentkezik.

A negyedik fejlődési fok a *nyolczas,* a legrendesebb és legszabályosabb alakulás. A rózsa már teljesen kialakult, a szemág vizszintes irányt vesz fel és még közelebb kerül a rózsához, jelezvén, hogy a szarvas közeledik a tényészképes korhoz, a midőn az agancs nem disz csupán, hanem támadásra és védelemre alkalmas fegyver. A középág is erősödik és az agancsszár hegye a törzságnak visszahajlása mellett villa alakjában kettényilik, az új ágat előre és oldalra való kidomborodással alakítván.

Az ötödik fejlődési fok, a *tizes,* két jellegzetes alakulásban szokott jelentkezni. Az egyik alak az, a midőn az előző pontban körülirt nyolczas alak *a vendégágat* veszi fel. A *vendégág* mindenkor köz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

vetlenül a *szemág* felett azzal párhuzamosan alakul, s annak megerősítésére szolgál, de tulajdonképen külön fejlődési fokot nem képez, a mint hogy kialakulásánál a szárnak azt a bizonyos törését soha sem tapasztaljuk. Azért a rendes fokozatos fejlődés szerint a másik *tizes* alak, *a koronás tizes* volna a következő fokozatnak szabályosabb alakja, valamint hogy igen sok vadászati iró szerint a vendégág csakis a tizenkettest illeti meg. Az úgynevezett *koronás tizes*-nél a szemág még mélyebbre konyul, és az agancsszár villája rendesen közvetlenül az előbbi ág felett vagy mellett egy ággal szaporodik, igy tehát az agancsszár vége három ágba fut ki, s ez a három ág képezi az egyszerű *koronát*.

A következő fokozatnak a *tizenkettesnek* rendes alakja a vendégággal megszaporodott és megerősödött koronás tizes alakjának mása, mert az a tizenkettes, a mely a koronában négy ággal és vendégág nélkül jelentkezik, habár igen gyakran fordul elő, már visszafejlődést jelez.

A visszarakásra vonatkozólag meg kell jegyeznem, hogy a *visszarakás* az öregség folytán erejében megfogyatkozott bikának a már nagyobb számban viselt agancságak dolgában való elszegényedését jelenti, s lényegesen különbözik az *elmaradástól,* a midőn a fiatal szarvas nem veszi fel a korát a fejlődési fokozat szerint megillető agancsot, mint például midőn a csaposból nem lesz villás, hanem dárdás.

Az agancságak számának az öregség folytán való megfogyatkozásában nyilvanuló *visszarakás* első sorban rendesen a vendégág elhagyásában nyilvánul, habár nem szabad figyelmen kivül hagyni, hogy vannak szarvasok, a melyek a vendégágat egyáltalában nem veszik fel. Azután következnék sorrendben a középág elhagyása, mert állitólag a szarvas mely koronát viselt, a koronát habár gyöngébb alakban is, de mindig megtartja; az pedig bizonyos, hogy a fegyverét, a szemágát a bika soha sem rakja le. Annak a mindenesetre figyelemre méltó vélemények az igazolására, hogy a koronás szarvas a késő öregségben sem válik meg koronájától, nem találtam megbizható adatokat. Egyetlen egy agancsot láttam, mely ezen véleményt megerősiteni és igazolni látszik, és a melyet egy a tatai hitbizományi uradalomban ha jól emlékszem 1889. évben elejtett szarvas viselt. Ez az agancs rendkivül nagy méretekkel birt, a szára karvastagságú és körülbelül egy méter hosszúságú volt, sem vendégágat sem középágat nem viselt, csak a hatalmas szemág és a tompavégű korona ékesitette a szárak mindegyikét. A koronának tompa üszkös végei s a rózsák kerülete és mélysége viselőjének idős voltáról tanuskodtak, és az egész alak határozottan a visszarakás jellegét viselte

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

magán, de azért ezzel az egy példánynyal még sem merem a fenti elméletet bizonyitottnak tekinteni.

A tizenkettesen túl az agancs alakulását rendszerbe foglalni vagy bizonyos formákhoz kötve osztályozni nem lehet; megfigyelhetjük azt, hogy az agancs koronája milyen formákban szokott megközelitő hasonlatossággal jelentkezni, de tapasztalni fogjuk, hogy a korona alakitásában minden egyes agancs egészen eltérő és önálló, és hogy sokszor akad agancs, a melynek koronáját az ismert csoportok egyikébe sem lehet beleilleszteni.

Az agancs koronáit a következő csoportokba szokás sorolni: vannak markolat- és kehely-alakú koronák, vannak kettős, sőt hármas villájú koronák, lapátos és elágazó koronák, és végül vannak kettős koronájú agancsok is. Az elnevezések magukban foglalják az illető formák jellegét és magyarázatát is, s ennek folytán utmutatásul csak azt kell még felemlitenem, hogy az öt ágú korona, ha kézhez hasonlit markolat alakunak, esetleg kehely alakunak, elágazás esetén elágazó koronának neveztetik; magától értetvén, hogy a kehely- vagy elágazó korona sok ágból is alakulhat. A négy ágú korona a legtöbb esetben két villából alakul, s kettős villájú koronának mondatik. Ha bármely alakkal biró korona fölött vagy mellett még egy korona alakul, annak neve kettős korona; — a legszeszélyesebb alakzat az elágazó és a lapátos korona.

Az ágak száma vadász szokás szerint úgy állapittatik meg, hogy a több ágat viselő szárnak ágait megolvassuk s úgy veszszük, mintha mindegyik agancsszár ugyanannyi ággal birna, azaz kettővel szorozzuk, s az eredmény adja az agancsot jelölő számot. Ha mindkét agancsszáron egyenlő számú ág van, akkor páros ágúnak, mondjuk, ellenkező esetben páratlan ágú. Így például ha az egyik száron öt, a másikon hét ág van, akkor az agancs páratlan ágú tizennégyes; ha mindkét szára hét ággal bir, páros ágú tizennégyes.

Ágnak számit minden kicsúcsosodás, a melyre a vadászkürtnek kötője felakasztható. Az erős szarvasok márcziusban, a gyengébbek ápril elején vetik le az agancsot és augusztus hó folyamán minden agancs ép és tiszta.

Előzőleg emlitettem már, hogy az ivarszerveknek sérülése, vagy valamely súlyos és csonttöréssel járó sebesülés az agancsnak elcsenevészesedését vonja maga után, és hogy a sebnek hatása mindig az átló irányában vagyis az ellenkező oldalon jelentkezik. A 6. számú ábrán három ilyen csenevész agancsot mutatok be, a melyek közül az *a)* alatti agancs az ivarszerveknek sérülése következtében csenevészedett el és pedig a baloldali herének teljes elvesztése, a jobb oldali-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nak pedig megsérülése folytán. A *b)* és *c)* alatt rajzolt agancsoknál csonttörés volt az elmaradásnak oka, és pedig a *b)* alattinál a baloldali lapoczka csontnak, a *c)* alattinál a jobboldali a hátulsó lábszárcsontnak eltörése. Az *a)* és *c)* alatti rajzok Dombrowski rajzai után készültek; a *b)* alatti saját gyüjteményemből való.

Ha a heréknek sérülése az agancs fejlődésének korszakában következik be, az agancs nem alakul ki teljesen, hanem fejlődésében megakadván valamely irányban túlteng és azután rendesen a háncscsal együtt megszárad és megkeményedik. Ezek parókás agancsoknak neveztetnek, s a szarvasnál igen ritkák; minthogy pedig a parókás agancsok oly kóros állapotok, a melyek az állapotot előidéző ok megszüntével esetleg átalakulhatnak, s erre vonatkozólag a megfigyelések még igen hézagosak, azoknak képződésére és esetleges visszafejlődésre vonatkozólag sem tapasztalatokról sem szabályokról nem beszélhetünk. A 7. számú ábra három parókás agancsot ábrázol, a melyeket Raesfeldnek »Das Rotwild« czimű munkájából rajzoltam le bemutatás végett. Az *a)* és *c)* alatti agancs viselőjénél beigazoltatott, hogy a herék sérülése és elfajulásának következményei, a *b)* alatti agancsra nézve, melynek rajzát eredetileg a »Weidmann« czimű vadászlap közölte, a lelövés helyén és időpontján kivül hiányzik minden további adat.

Az előző fejezetben említést tettem a gyilkos szarvasokról is. Vannak szarvasok, a melyek a természet szeszélye vagyis megmagyarázhatlan működése következtében oly agancsra tesznek szert, mely alakjánál fogva előnyösebb s igy az ellenfélre nézve veszedelmesebb fegyvert képez. Az ilyen szarvas igen hamar hatalmának a tudatára ébred, verekedő természetűvé válik és valóságos veszedelmét képezi az illető szarvasállománynak. Ilyen agancsokat mutat be a 8. számú ábra.

Végül megemlítendőnek tartom még, hogy a sokágú erős agancsok a szarvasok verekedése közben sokszor úgy összekapaszkodnak illetve összeakadnak, hogy az illető szarvasok nem birván egymástól szabadulni, nyomorultan elpusztulnak. A gödöllői királyi vadászlak gyüjteményében látható egy ilyen agancs, mely 1875-ből való. Az összekapaszkodott szarvasok egyike nyakát szegte, s a másik hosszabb ideig volt kénytelen a hullát magával vonszolni, mig végre az egyik erdős ráakadván, megszabadította kinjától. A 9. számú ábrában bemutatott agancs a moritzburgi (Moritzburg, Dresda mellett Szászországban) gyüjteményből való, a rajz az eredetinek hű mása. E helyütt nem hagyhatom említés nélkül, hogy a legtöbb ágú agancs, melyet ismerünk, a világhirű hatvanhatos, szintén Moritzburgban

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

őriztetik. Az agancs nem nagyon magas, de végein kiszélesedik és a bal szára kettős, a jobbik szára hármas lapátos koronával bir. Lőtte I. Frigyes porosz király Fürstenwaldban 1696-ban.

Vissza kell még térnem arra az itt-ott felhangzó panaszra, hogy fővadunk elfajul és csenevészedik s hogy ma már egyátalában nem találhatók oly hatalmas agancsok mint hajdanában. Ezen nézetnek helyességét és az ilyen állítás valóságat én határozottan kétségbevonom. Azon adatok sokasága, mely e részben rendelkezésünkre áll, nem engedi, hogy tévedhessünk vagy a valódi állapotokat takargassuk, illetve túlhajtsuk. Említettem már, hogy a beltenyésztés némely külön álló helyen tényleg elfajulást okozott, de ha összehasonlitjuk a főuraink gyüjteményeiben századok óta felhalmozott agancsokat és a mi országos agancskiállításainkon látható példányokat, s tekintetbe veszszük, hogy a mai fegyverek ritka szarvasnak kegyelmeznek fejlődése legmagasabb fokának elértéig, be kell látnunk, hogy a mai agancsok semmivel sem satnyábbak a régi szarvasok agancsainál. A 30, 34 ágú agancsok hajdanta sem voltak gyakori jelenségek, a mint azt a különféle muzeumok és gyüjtemények szemmel láthatólag bizonyítják. A moritzburgi agancsok között van egy 20 ágú agancs, mely 1656-ban lövetett s melynek felirása mutatja, hogy milyen nagyra tartották már akkor az ilyen agancsokat. Dombrowski emliti, hogy Gesner Conrad 1560-ban egy harmincz ágú szarvasról mint hallatlan ritkaságról beszél, és hogy a Poroszországban 1613-ban tartott királyi vadászatok alkalmával a 276 elesett szarvas között egyetlen egy huszonhatos került terítékre. Ezen adatokkal szemben röviden csak azt hozom fel, hogy Croy Károly herczeg, Eszterházy Mihály gróf területén Mármarosban 1898-ban egy huszonhatost lőtt, melynél szebbet és hatalmasabbat ritka gyüjtemény tartalmaz. A mi kiállításainkon a huszas és huszonkettes kiváló agancs nem is ritkaság. II. Vilmos német császár ugyancsak 1898-ban a rominteni sikon egy negyvennégyest, s azóta egy huszonnégyest és egy harmincznégyest terített le.

Bizalmasan és zárjel között megsúgom még, hogy irigy és rosznyelvű vadászok, — mert hát nagy ritkaságképen ilyenek is vannak közöttünk — azt mondják, hogy ezeket a sokágú agancsokat úgy termelik Németországban, hogy a nagyobb méreteket igérő szarvas agancsának a hegyeit háncsos, puha korában apró söréttel végig lövik; a sebhelyeken kitóduló izzadmány minden szakítás helyén kicsúcsosodik és ágat nevel. Hogy ezt mondják, az még nem volna baj, de vannak olyan sunyi vadászok, a kik ezt a rágalmat el is hiszik; én — nem hiszem.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

II. RÉSZ

A SZARVAS VADÁSZATA

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

1. A cserkelés.

Valamennyi pagonyból beérkezett az erdészek jelentése, hogy a szarvasok bőgnek. A déli gyorsvonattal megérkezett a fővárosból a háziurnak táviratilag meghivott vendége is, az elmaradhatlan vadásztárs, tetőtől talpig zöld ruhába bujtatva, megszámlálhatlan bőrönddel és puskatokkal felszerelve. A fekete kávé után előáll a könnyű. ruganyos kocsi, s a két jóvérü pej egy órai kellemes kocsizás után habos szüggyel és zablával áll meg a barátságos, kis vadászlak udvarán, a hol az erdészszemélyzet sokat igérő, derült arczokkal várja az urak rendelkezéseit.

»A Bükkösben két szarvas bőg két nap óta« — hangzik a legidősebb erdész jelentése. »Az egyik, hangja után itélve, igen erős lehet; a másik nem sokat igér, de szorgalmasan bőg. Tegnap reggel óta a Kányahegyen is bőg egy derék tizenkettes, a János ma hajnalban látta, midőn a fiatalosba vonult két tehénnel és egy borjúval. Másutt is mindenhol hallottuk, de még nem lehetett kiismerni, hogy ki merre jár.« — »Mára elég ennyi is, — mondja a háziúr, — induljunk, mert késő lesz.«

Időközben a bakról lekászolódott inas jóvoltából előkerültek a távcsöves fegyverek és vadászszékek, a mely szerelvényeket az illető erdészek vállára aggatva, megindulnak a cserkélő kettesek, a háziúr a Jánossal a Kányahegyre, a vendég az öreg erdészszel a Bükkösnek. Mi kövessük a háziurat.

Alig érnek a Kányahegy aljába, a túloldalon a katlanban megdördül a tizenkettesnek mély öblű hangja. — »Siessünk fel a gerinczre, talán szemközt jön reánk, — mondja a János, — ma reggel ott vonult le a völgybe.« A gyakori bőgés által sarkalva, gyors lépésben vágnak neki a meredeknek, s erősen lihegve érkeznek a gerinczre. Az előttük fekvő katlanból sokszoros visszhanggal tör fel hozzájuk a mély hangú

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

bőgés, erőt vesz rajtuk a vadászláz. De mintha a túlsó oldalon kapaszkodnék fel a bika, hangja mindinkább távolodni látszik. Siessünk utána! A cserkészútra kerülni nem lehet, az sok időt venne igénybe, csak neki a sürünek, egyenesen le. Mire a katlanba érnek, a szarvas jobbra kanyarodott a lejtőn, s egészen közelükben bőg, de a sűrű fiatalosban csak törtetést hallani itt-ott, látni nem lehet semmit. Óvatosan előre! A legnagyobb vigyázat mellett is jobbra-balra suhog a bokor, recseg az ág, a cserkélők csak nagy lassan haladhatnak, minden pillanatban újabb és újabb akadályokat hárítva útjokból. A bika időközben neszt fogva, elhallgatott s mire újra megszólal, a hang iránya nagy kanyarodást jelez a hegyoldalban. »Nagyságos uram! — szól súgva az erdész, — a bika alighanem a tegnapi helyen fog kiváltani; ha sietünk, talán megkerülhetjük, vagy túl a vágásban utolérhetjük, de nagyot kell kerülnünk, nehogy elriaszszuk.«

Mire a gerinczre érnek, a leáldozó nap végső sugarai aranyozzák a bérczek csúcsait; a szálerdőben már lőtávolra nem lát a szem. A szarvas is ott bőg már a gerinczen, és az erdész tájismerete és szakavatott hallása bizton jelzi, hogy a völgybe, az idei vágásnak tart. Most vagy soha! Még egy jókora futás a cserkészúton le a vágásig, és czélnál vagyunk. Midőn lihegő mellel óvatosan kitekintünk a vágásra, csakugyan ott áll vagy 250 lépésnyire tőlünk az erdők királya, hatalmas koronája gyönyörüen rajzolódik a nyugati égnek fényes boltozatán. Testének a hegygerincz árnyékába eső körvonalai csak homályosan barnúlnak ki a fekete-zöld háttérből, de a messzeérő »Manlicher« éles távcsöve közelebb hozza őt a remegő vadászhoz. Egy éles pattanás; — és mire a bérczek ormairól visszatér a hang, eltünt a gyönyörű látomány, elhalt minden nesz. Este van. A lövés helyén sem veríték, sem nyom nem látható, az erdész tört galylyal megjelöli a lövés helyét, — megyünk hazafelé.

A vendég is találkozott szarvasával, de már esteledett, mire megláthatta s a kedvezőtlen szél miatt csak távolról lőhetett reá. Azt sem tudja, tizenkettes vagy tizennégyes volt-e, de koronát visel és erős agancsa van. Csapáját nem követhették, mert besötétedett, verítéket nem találtak. Úgy tudja, hogy golyója talált, mert nyugodtan és jókor nyomta el a ravaszt. Holnap a reggeli cserkelés után az erdészek majd megkeresik a két szarvast.

Így megy az aztán kisebb-nagyobb eredménynyel nap-nap után, mig a bőgésben tart. A végeredmény 2 szarvas, 3 dög s nem tudni hány seb vagy hiba. Az sem egészen bizonyos, hogy a terítékre került szarvasokat nem a keresésre küldött erdész lőtte-e, hogy eredményt mutathasson és urának kedveskedjék.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Ez a mai kor divatos cserkelő vadászatának átlagos képe; — az erdőben megkopott és megfakult zöld posztó viselői tanuságot tesznek majd róla, hogy nem torzképet, hanem valóságot rajzoltam.

A régi jó időben, a melyről vadászatkedvelő öregeink oly sok szépet tudnak hol beszélni, hol regélni, másként cserkelték a szarvast. Nem volt az ügyesség, sem mesterség, hanem alapos előtanulmányt, hosszas gyakorlatot feltételező tudomány és művészet. A ki azt akarta, hogy szarvasvadásznak nézzék, annak ismernie kellett a szarvas minden porczikáját kivül-bévül, ismernie a szarvas életmódját, szokásait, kedvencz eledelét, családi életének minden mozzanatát, de különösen jártasnak kellett lennie a nyom- és csapaismében annyira, hogy a borjú, a tehén és a bika nyomát feltétlenül megkülönböztesse.

A német vadászok szőrszálhasogató alapossága 72 biztos jelet tudott felsorolni, mely a bika lábnyomát és csapáját a tehén nyomától és csapájától megkülönbözteti. Az ujabb kor vadászati irói jelentékenyen leszállitották ezek számát, kiválogatván azokat, a melyek határozott nyilvánulásuknál fogva valóban biztos jeleknek nevezhetők. Hartig 36, Winckell a 72-nek megfordított számát 27-et, Dombrowski 22-őt, Raesfeld többrendbeli összevonások folytán csak 14 biztos jelet sorol fel a szarvasbika nyomának megkülönböztetésére.

A jelek sokasága és sokféle magyarázata a kevésbbé gyakorlott és tapasztalt vadászok körében sok téves és félszeg értelmezésre szolgáltatott alkalmat.

Az arra való törekvés, hogy a félreértéseket és tévedéseket elkerüljem, indított engem arra, hogy a kevésbbé szembeötlő jeleket a lehetőséghez képest rajzokkal is megvilágitsam, és kerülve minden terjengést és szőrszálhasogatást, csakis azon jelek ismertetésére szorítkozom, a melyeket a gyakorlat terén biztos jeleknek felismerni megtanultam.

Mielőtt e megkülönböztető jelek részletezésébe bocsátkoznám, megjegyezni valónak tartom még, hogy a fővadnak háromféle járási módját ismerjük, és pedig: 1. a lépésben; 2. az ügetésben való járást és 3. az iramodást vagy menekülést. Lépésben és ügetésben a fővad rendszerint a hátulsó lábával a megfelelő első lábának nyomába lép, úgy hogy a lépés és ügetés csapáját csakis az ügetést jellemző mélyebb és erősebb, de alaktalanabb nyomokból ismerjük fel, s esetleg lazább talajban az ügetés nyomai elé szórt rögöcskékből. Hogy ezen szabály alól hol és mennyiben van megfigyelni való kivétel, azt az alábbiakban fogjuk külön-külön tárgyalni, mert ezen kivételek képezik részben azokat a jeleket, a melyek a bikának nyomát a tehén nyomától megkülönböztetik.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Az iramodás, illetve menekülés közben a fővad mind a négy lábával külön nyomokat jelez, a melyeknek a talajba való mély bevágáson kivül jellemző sajátságuk a kettényiló, terpesztett csülök és az álcsülköknek határozott lenyomata, a lazább vagy mélyebb talajban pedig a rögöknek vagy sárnak a nyom elé való szórása. (Lásd a 10 ábrát.) Lépésben vagy ügetésben az álcsülkök lenyomata csakis mély vagy igen laza talajban észlelhető.

A *nyom* és a *csapa* vagy *csapás* szónak értelmezésénél a vadászok felfogása nem egybevágó, s azért szükségesnek tartom még felemlíteni, hogy én *nyomnak* nevezem a vad lábainak, patáinak vagy csülkeinek egyszeri lenyomatát, *csapának* pedig mindazon nyomok és jelek összességét, a melyeket a vad valamely helyen való tartózkodása vagy elvonulása alkalmával hátrahagyott.

A szarvastehén nyoma a borjú és üsző nyomától méreteinek különféleségénél fogva egy-két csapának megtekintése után hamar és bizton megkülömböztethető. Már az üszőborjú nyomát jellemzi az a sajátság, a mi később a tehén nyomának legfőbb ismertető jele, hogy csülkei gyöngébbek, lazábbak, s hogy nyomában már felismerhető a csülkök elválása, terpeszkedése. A bikaborjú csülke kis korától fogva zárt és terjedelmére nézve is erősebb, úgy hogy kétéves korában már csülkeinek nyoma nagyság tekintetében túlhaladja anyjának nyomait. A bika testalkata egyáltalában feltünőleg izmosabb, erősebb és magasabb, testsúlya nagyobb, járása feszesebb és határozottabb; s mindazon jelek, a melyek a bika nyomát a tehén nyomától megkülönböztetik, végelemzésben e testalkati különbségekre vezethetők vissza.

A bika nyomának biztos ismertető jelei a következők:

1. *A nyomok terjedelme.* Miként már fentebb említettem, a bika testalkata sokkal erősebb és súlyosabb, ennélfogva csülkei is nagyobbak és szélesebbek, s tekintve, hogy a bika az agancsban és a hatalmas mellkasban elül nagyobb terhet visel mint hátul, első lábainak csülkei valamivel nagyobbak a hátulsóknál. Már a hatos bikának nyoma terjedelem tekintetében túlhaladja a legerősebb tehén nyomát. A 11. és 12. számú ábrával szemlélhetővé kivántam tenni e különbséget, a mennyiben e rajzok átlagos méretek alapján a természetes nagyságot ábrázolva készültek.

Nehéz ugyan a csülkök nagyságánál általában biztos mértékről beszélni, mert a fővad más-más helyen és vidéken fejlődésben más-más méreteket mutat; és általában a vadaskertek vadjai satnyábbak a vadon lakóinál, a gazdaságilag fejlettebb vidékek fővadja gyengébb az őserdők izmos szarvasainál. Így Németországban a szarvasnak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

átlagos súlya — mindenkor a lőhető, jó szarvast, tehát a koronás tizest vagy tizenkettest vevén alapúl — 150 kg., lábnyomának szélessége 60 mm.

A csehországi szarvas átlagos súlya 170 kg., nyomának szélessége 70 mm.

Hazánk jó szarvasai 180 kgrammot nyomnak s lábuk nyoma legalább 80 mm. széles, sőt a Kárpátok keleti és délkeleti részein a jó szarvastól megkivánják, hogy legalább 200 kg. súlya és 90 mm. széles nyoma legyen. Dombrowski R. a hires vadászati iró s különösen a fővad ismerője, hazánk keleti szélein 1875-ben a bőgéskor egy hatalmas szarvas után cserkélt, a melynek pontosan megmért nyoma 118 mm. széles volt; és vadásztársa két nappal később a vad elvonulása után azonnal szigoru pontossággal mérve 114 mm. széles nyomot talált. Ezekkel szemben a legerősebb tehén nyoma alig éri el a 60 mmtert.

2. Hasonló módon biztos jel — *a lépés hossza.* Méretekről beszélni itt is igen nehéz, mert a nagyobb szarvas nagyobbat lép, és a különböző vidékek fővadja, — miként fentebb is jeleztük, — nagyság tekintetében is igen különböző; igy Németországban a jó szarvasnak lépését 80 cm.-re teszik, a mi bakonyi és marmarosi derék szarvasunk 90 cm.-t lép. De tekintve, hogy a hol nagyobb a szarvas, ott a tehén is nagyobb, és a vadonban élő szarvastehén jóval nagyobbra nő a vadaskerti tehénnél, átlagos szabálynak vehetjük, hogy a jó bika lépése legalább is hosszának $^1/_4$ részével meghaladja az illető vidék legerősebb szarvastehenének lépését.

3. *A széleszt és.* (Der Schrank, v. das Schränken.) Ha nyilt területen jó talajban szemléljük a fővad nyomát, ott a hol messzire látható a csapa, a tehén csapája olyannak látszik, mintha mind a négy lábát egymás után rakná, vagyis a két oldal lábnyomai alig térnek el észrevehetőleg jobbra-balra a csapának eszményi középvonalától. Az egész csapa egy szalagot, egy pásztát képez, azért mondják, hogy a tehénnek pásztázó járása van. (Lásd 13. ábra 1. kép.) A bika erősebb testalkatánál, szélesebb mellkasánál fogva szélesebben jár, a nyomok jobbra-balra észrevehetőleg távolodnak a csapa középvonalától, és minél erősebb a bika, annál nagyobb lépésének szélessége. Ezenkivül a bika csülkeinek hegyével kifelé lépdel, mig a tehén a vonulás irányával egyenközüen rakja le csülkeit. (Lásd 13. ábrát 1. és 2. kép.) Megesik, hogy a vemhesség utolsó szakában a tehén is széleszti járását, de ez soha sem történik megszakitás nélkül s egyfolytában legfeljebb 3—4 lépésre terjed; az esetleges tévedés az évszak tekintetbe vételével könnyen elkerülhető.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

4. *A zár.* (Der Zwang.) Emlitettük már, hogy a bika csülke a láb erősebb és izmosabb voltánál fogva szorosan záródik, összeszorul, mig ellenben a tehén csülke lazább lévén, a földre való nyomása közben többé-kevésbbé szétnyilik. (Lásd a 14. sz. ábrát.) A bika csülkének ez a sajátsága, — melyet zárnak nevezünk, — biztos jel és többrendbeli ismertető jelet foglal magában, a melyek mind ugyanazon oknak, a zárnak következményei. Ilyenek:

5. *A keret.* (Der Kranz v. das Kränzchen.) Keretnek nevezzük a bika nyomának kerületén mutatkozó kerek kiemelkedést, mely a nyom szélét keret gyanánt veszi körül, s onnan származik, hogy a hátulsó láb csülke, mely az elsőnél valamivel kisebb, belépvén az első láb nyomába, az utóbbinak szélein a földet vagy sarat körben kissé feltolja.

6. *Az él.* A zár következtében a két csülök által leszorított föld nem nyomulhat fel a csülkök között, mint a tehén nyomában, hanem laposra szorul; — a bika két csülke között azonban mindig marad egy kis rovás, a melybe kötött talajnál a föld benyomul és a bika nyomának közepén egy vékony kiemelkedő vonalat képez: ez az él. (Das Fädchen.)

7. *A dudor vagy dudorodás.* (Der Burgstall v. das Grimmen.) Ha a csülök vápájába nyomuló földréteg a bokák előre való tolása és viszont a csülökszarunak a lépés közben való visszanyomása következtében a vápának közepe táján feldudorodik, azt dudornak vagy dudorodásnak mondják. Ezen jel csak ruganyos, kötött talajban észlelhető. (Lásd 15. számu ábrát az utóbbi 4 jelre nézve.)

8. A zárnak, de egyuttal a bika nagyobb súlyának következménye *a vágás* (Abtritt), mely mindig biztos jelként szerepel. Vágásnak nevezzük azt, midőn a bika jó talajon, réten, gyepen vagy vetésen vonulva a gyenge, nedvdús növények szárát csülkének élével elvágja. A tehén csülke soha sem vágja el az alája kerülő fűszálakat.

9. Szintén a zárnak következménye és ép oly biztos jel mint az előbbi *a csiptetés* (Einschlag), midőn a bika rétről vagy vetésről csupasz földre, utra vagy szántásra lép s ott a zárt csülke közé csiptetett s leszakitott növényszálakat elszórja. A tehén csülke laza voltánál fogva sohasem csiptet.

10. Igen biztos jel *az álcsülkök* lenyomata; a bika álcsülkei ugyanis jól fejlődöttek, hüvelknyi vastagok és elállók, ellenben a tehén álcsülkei satnyák, lábhoz tapadók, hegyesek és élesek. (Lásd 11. és 12. ábrákat.)

A következő három jel csakis erős bikáknak sajátsága s mind

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a három jel ugyanazon anyának gyermeke. Az erős, öreg szarvas tagjai már merevebbek, mozgása nehézkesebb, háta, hasa szélesebb, czombjai erősebbek, ennek következtében hátulsó lábával nem léphet pontosan az első láb nyomába, és vagy melléje lép,

11. ez *a hozzálépés* (Beitritt, 16. ábra) vagy hátulsó lábával elmarad és utána lép,

12. ez *az elmaradás* (Zurückbleiben, 17. ábra); vagy végül melléje lép ugyan, de el is marad annyira, hogy az egyik csülök nyomát középen ketté metszi és három boka nyomát láttatja, ez

13. *a keresztezés* (Kreutztritt, 18. ábra). A vemhesség előrehaladott korában az öreg tehénnél is előfordul néha a nehézkes mozgás ezen három jelének valamelyike, de ez mindenkor a helyes lépéssel váltakozik, és az évszakra való tekintettel, de a tehén nyomának egyéb sajátságainál fogva is az erős szarvas nyomától könnyen megkülönböztethető.

14. A fiatal szarvas, miként a be nem vezetett csikó, sokszor a hátulsó lábával tullépi első lábának a nyomát, ennek *előzés* a neve. (Übereilen, 19. ábra.) Ha az előzés oly módon történik, hogy a hátulsó láb bokája az első láb bokája elé a nyomnak elejére vagy közepére kerül, egy nyomban négy bokának lenyomata látszik; ez aztán a *négy boka jele.* (Das Vierballenzeichen, 19. ábra.) A tapasztalatlan nyomozó, midőn az előzés teljes, vagyis a hátulsó láb egészen az első láb nyoma elé lép, könnyen azon tévedésbe eshetik, hogy az öreg bikának *elmaradását* látja, de jól megfigyelvén a nyomot, észre kell vennie, hogy a kisebb nyom előzi a nagyobbat, tehát a hátulsó láb nyoma van elől, s a nyomok méretei is meggyőzik arról, hogy fiatal szarvas nyoma előtt áll. A tehén és az öreg bika sohasem előz.

15. Midőn a fiatal szarvas szabálytalanul lépve a hátulsó lábával kiszélesíti az első láb nyomát, azt *csalásnak vagy vakítás*nak mondjuk. (Das Blenden.)

16. A nedves, kötött agyag vagy az olvadó hó beleragad a bika csülkébe, s midőn ott nagyobb gumóra gyarapodott, leválik a csülökről, rajta maradván a csülkök szabatos lenyomata. Ezt nevezzük *pecsét*-nek. (Das Insiegel.) Feltétlenül biztos jel, mert a tehén csülkein laza voltuknál fogva pecsét nem alakul.

17. *Az enyelgés* (Wimpelschagen) azon jel, midőn a fővad csapája mellett feltúrt vakandtúrásokat vagy hangyabolyokat látunk, ezeket a szarvas túrja fel agancsával pajkosságból.

18. *A forduló.* (Wiedergang.) A bikának szokása, hogy midőn reggel az erdőbe vonul, közvetlenül az erdő előtt egy fordulót csinál;

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ha tehát az erdő előtt ily környomot látunk, az a bikának járásáról tesz tanuságot.

19. Ezek volnának azok a jelek, a melyekről a bika nyomát bizton felismerhetjük. A nyomok jelein kivül felismerhető még a bika csapája a vizelés módján, illetőleg a helyén, a mennyiben a bika a lépés hosszának a közepébe, a tehén pedig lábai nyomába vizel.

20. Ezen kivül tanuságot tesznek a bika járásáról *az égi jelek,* t. i. a *törés és hántás* (das Schlagen u. Fegen), a mely jelek apró ágak letörésében és a fák kérgének megsértésében nyilvánulnak; minthogy e jelek, miként elnevezésük is mutatja, a magasban keresendők, és csakis az agancs ütésének és surolásainak következményei, az égi jelek feltétlenül biztos jeleknek tekintendők, és pedig minél erősebb a szarvas, annál magasabban és határozottabban jelez.

21. Végül biztos jelet képez a hulladék. A bika hulladéka vastagabb, szabályosabb, henger alaku, sötétzöld bogyókból áll, a melyeknek egyik végén kidomborodó csúcs, a másik végén pedig ennek megfelelő horpadás van. A tehén hulladéka abban különbözik, hogy a hengerek vékonyabbak és szabálytalanabb alakuak. A bőgés végső idejében a bika hulladéka miután majdnem semmi tápot sem vesz fel, teljesen eltörpül s kemény szabálytalan bogyókat képez; a tehén hulladéka ez időben is megtartja rendes formáját, s azért a bika hulladékától ekkor is könnyen megkülönböztethető. Legnehezebbb megkülönböztetni a hulladékot a hizás idejében, julius és augusztusban, a midőn a hulladék egyaránt nyálkás, az ökör trágyájához hasonló tömegből áll; ezen időben a bika hulladéka csakis nagy mennyisége által üt el a tehén ürülékétől. (Lásd 20. ábrát.)

Ne gondolja a kezdő vadász, hogy ha mindezeket valamely könyvből, és nem a szabad természetben tanulta, és a fővad nyomait gyakran és tartósan nem követte és nem figyelte, a szarvas nyomain könnyen eligazodik. A fővad nyoma igen ritkán jelentkezik tisztán és határozottan, egyrészt, mert a legritkább talaj adja vissza teljesen a csülöknyom alakját, másrészt, mert a fővad leginkább csapatokban egymást követve vonul s igy az egyiknek nyoma tiporja a másikat. Sokszor áll töprenkedve a nyom előtt a kezdő ott, a hol az öreg vadász könnyen eligazodik és tisztán lát, emennek egy-két felvilágosító szava, midőn egyidejüleg a jelekre is rámutathat, többet ér órákra terjedő olvasásnál.

A nyomnak és csapának alapos ismerete nélkül a vadász sohasem fogja ismerni a vadászatának területén állandóan vagy ideiglenesen tartózkodó fővadak számát, nemét és minőségét; sohasem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

fogja tudni, hol szeret tartózkodni az egyik és a másik darab vagy csapat napközben, hol szokott legelni, merre, mikor vonul a legelőre és vissza az erdőbe, hol fertőzik, hol iszik, merre vannak a leglátogatottabb váltók, miként változtatja a vad időjárás és évszakok szerint tartózkodási helyeit és életmódját. Pedig az eredményes cserkeléshez mindezek alapos tudása oly elengedhetetlen feltétel, hogy nélküle a vadász nem cserkél, hanem szerencsét próbál és a sötétben botorkál. Mert a cserkelés művészete nem abból áll, hogy az ember valahol valamely vaddal találkozék s azt esetleg elhibázza vagy lelője, hanem abból, hogy azt a bizonyos előre megállapitott és lövésre szánt vadat ott, azon a tájon, a mely az illető vadnak megközelitésére a legkedvezőbb esélyeket nyujtja, lőtávolra megközelitse, meglője és birtokába keritse.

Sajnos, hogy főuri vadászaink legnagyobb része, kiknek volna hozzá érzékük és szivük, hogy a fővadra való cserkelést, a vadászatnak ezt a valódi gyöngyét szakszerüen és nemesen üzzék és annak megszámlálhatlan gyönyöreit méltán élvezzék, elfoglaltságuknál és sok oldalról való igénybevételüknél fogva nem érnek reá a vad nyomait és útjait tanulmányozni s ennek következtében kizárólag erdészeti személyzetük vezetésére szorulnak, s ily módon e személyzetnek engedik át a cserkelés legélvezetesebb, legszebb gyönyöreit. A meggazdagodott műkedvelők, a külföldi, nagyvárosi pénzvilág, mely legujabban elárasztja hazánk szép vadonjait és virányait, és vagyoni fölényével lassankint kiárverezi a magyar uri osztály kezéből a golyós fegyvert, de nemsokára talán a sörétes puskát is, mint mindenből, úgy ezen nemes élvezetből is csak sportot csinál, mit sem törődvén azzal, hol, mikor és miként lövi azt a vadat; fődolog az, hogy minél rövidebb idő alatt minél több vadat lőjjön, tekintet nélkül a lövés módjára és a vad minőségére. Nem vitatom, sőt talán vonakodva meg is engedem, hogy ez nemzetgazdaságilag előnyös lehet, de fájó érzés fogja el lelkemet, midőn elgondolom, hogy a magyar uri vadász, ez a példányképe a fáradhatatlan, mindig jó kedvü és mindig uri módon, nemesen gondolkodó vadásznak nap-nap után miként fogy és pusztul; s e pusztulás rovására a vadölők és sportpuskások lelketlen serege ijesztő módon szaporodik. A szakszerü, a szó nemesebb értelmében vett cserkelés maholnap csak a hivatásszerü vadászok, főuraink és nagybirtokosaink erdészeti személyzete előtt lesz ismeretes, ha csak az ezek soraiban is mindinkább elharapózó divatos művelődés vadászok helyett műkertészeket nem nevel belőlük.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Szarvas-vadászaink legnagyobb része ma megelégszik azzal, hogy őt a bőgő szarvas közelébe vezessék, s ő mértföldekre járó golyóját a vad felé röpíthesse. Napokig járni a szarvas után, minden csinját-binját kitanulni s azután biztossággal, jó lövésre megközelíteni és leteríteni, az fáradságos, nem kontárnak való munka. Pedig mennyi élvezettől fosztja meg magát a vadász, a ki a cserkelésnél vakon csakis a vezetőre kénytelen támaszkodni; ennek a vezetőnek a tudásától és jó akaratától függ azután a vadász üdve és boldogsága s az eredmény rendesen egyenes arányban áll a kilátásban levő ajándék nagyságával, nem is említve, hogy az a vezető, ha valóban hivatása magaslatán áll, cserkelés közben sokkal több és sokkal nagyobb élvezetben részesül, mint maga a vadász, feltéve, hogy a vadász rossz lövése nem billenti félre a mérleget, mert ez aztán a szakavatott vezetőnek okoz százszorta nagyobb kellemetlenséget és bosszuságot.

E nem egészen ide tartozó kitérés után térjünk vissza tulajdonképpeni tárgyunkra, a cserkelésre. Szó volt róla, hogy a cserkelés alatt a vadászatnak azon módját értjük, midőn a vadász a vadat belopni, vagyis lőtávolra megközelíteni igyekszik, hogy azt meglője és hatalmába keritse. Szántszándékkal használtam e szót »belopni«, mert vannak hozzá nem értők, a kik azzal akarják a cserkelés értékét leszállitani, hogy a cserkelő nem nyiltan üzi a vadat, hanem meglopja annak életét. Ez a vád talán a lesre, de a cserkelésre egyáltalában nem alkalmazható, mert a mindig éber, éles érzékü, önvédelmében mindig ravasz vadat belopni nem könnyü dolog. E küzdelemben a vadnak saját ravaszságában és érzékei élességében annyi a pajzsa és kibuvója, hogy a kontár bizonyára igen sok kudarczot fog eltitkolni és eltagadni addig, a mig egyszer megérdemelt zöld gallyat tehet kalapja mellé. S ha már a fürge őzbakot nem könnyü becserkélni, ennek megközelitése mégis gyerekjáték a kövér szarvasnak belopásához képest.

Midőn a vadász saját élményeit beszéli, rendesen megmosolyogják. Ezt elkerülendő Raesfeldnek, a valóban szakavatott tollú vadászati irónak egy bájosan megrajzolt cserkelését közlöm e helyen hű fordításban, a fiatalságnak tanulságul, a tapasztalt vadásznak emlékei felujításául. Tudom, hogy a jó vadász mindig szivesen kiséri a mestert az ilyen kirándulásnál.

»Éjjel erős zivatarral bőséges sürü eső esett, mely csak éjfél után szünt meg. Augusztusban vagyunk, hajnali három óra táján elhagyjuk a vadászlakot, minekutána a szélkakas felé vetett pillantással a szél irányáról meggyőződést szereztünk. Az öreg Dianna

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

pórázon vezetve fut mellettünk; golyós-fegyver, vadászkés és látcső képezik a felszerelést.«

»Mély csend honol az erdőn, mely csakhamar minket is eltakar. Még sötét van, az út kerékcsapásaiban fekete kátyuk tátongnak s a lombról szaporán potyogó nagy cseppek az eső dús voltáról tanuskodnak, mely az éjjel a szomjazó földet felüdítette. Tompított hangon társalogva haladunk előre, az út mindkét oldalán árnyak gyanánt suhannak el mellettünk a borókabokrok sötét árnyai.«

»Két órai gyaloglás után ott vagyunk, a hol a mi derék szarvasunk éjjelenkint bolyogni szokott. Ezideig mindig csak későn este szokott kiváltani, hogy kora szürkülettel ismét visszavonuljon a sürübe. Ma a zuhogó zápor után, mely bizonyára a mi bikánk csuháját is jól átjárta, valószinüleg később fog visszaváltani.«

»Lekötve visszahagyjuk a vérebet és óvatosan közeledünk egy terjedelmesebb réthez, a melynek közepét sürü nádas borítja, jelezvén azt a kis tavat, mely benne elterül és a melytől a tisztás a »tavasrét« elnevezést nyerte. A rét széleit is helyenkint magas nád szegélyezi, a rét megközelítésére alkalmas fedezet. Még sötétség borítja a rétet és erdőt, de keleten már pirul az ég és a keletkező szellő a természet ébredését jelzi. Szisszenő szárnycsapással húznak felettünk a kacsák. Ismételve szemeinkhez emeljük a távcsövet, hogy kissé megvilágítsuk a láthatárt; de homályba borult még minden tárgy. Ott vagy száz lépésnyire tőlünk mintha mozgó árnyakat látnánk, közel hozzájuk egy különálló sötét tömeg. Fölfegyverzett szemünk a legkülönfélébb alakokat varázsolja elénk, sőt mintha agancsot is látnánk, — óriási nagyot. De hát valóban szarvas volna az? Hátha az a hatalmas bika, a mely hetek óta fogva tartja gondolatainkat és álmainkat? Csak türelem! A világosság lassan erőt vesz a homályon, a legszebb rózsapir jelzi a nap jövetelét, a tavasrét táján is élénkebb lesz a szinezet. Erős trombitahanggal emelkedik ki a nádból a dobosgém, melyet valami vad riasztott fel helyéből, — s ime, az a sötét tömeg a fejét fordítja feléje. Valóban, az annyiszor várt és keresett dalia van előttünk, de leheveredett s azért volt alakja a homályban felismerhetetlen. A felkelő nap arany sugarai megtörnek a ragyogó harmatcseppekben, — ujjongni szeretne a sziv s örülni mint a gyermek. Van-e felségesebb valami, mint a verőfényes hajnal az erdő ünnepi csendjében?«

»Mig e gondolatokkal foglalkozunk és a látvány nagyszerüségében gyönyörködünk, felkel a bika. Fehéren csillognak a hatalmas agancs végei; a távcső tizennégy ágról tanuskodik. A bika lerázza csuhájáról a vizet és legelni kezd.«

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

»Itt az idő, hogy közeledjünk. Ott a náddal és páfránynyal magasan védett szegély jó fedezetet igér, de a buja sás és sürü bükkharaszt meghiusítja a zajtalan közeledést; — nagyot kell kerülni. A szél délkeletről jön. Legjobb lesz a rétet északról megkerülni és keletnek cserkelni, ott túl az égerfacsoportban jó fedezet kinálkozik. Mire ideértünk és óvatosan a rét széléig lopóztunk, azt veszszük észre, hogy a szarvas időközben délkelet felé vonult és a rétet dél felől szegélyező fenyőcsoport közelében ujra leheveredett. Hiába, a fővad a hol csak lehet, a szél védelme alá helyezkedik, csalhatatlan szimatja itt mindig megóvja a meglepetéstől és veszélytől. De mihez fogjunk most? A bikát délről megcserkelni lehetetlen. Jól esik ugyan a zuhogó zápor után kissé sütkérezni a reggeli nap melegén, de hogy ez az óvatos legény, kit a legszorgalmasabb cserkelés mellett csak mint árnyat láttunk néha elvonulni, és a ki eddig csak az éjjeli sötétség leple alatt merte elhagyni a legsürübb bokrosban rejlő lakhelyét, hogy ez a hős sokáig elheverészszen világos nappal a réten, egyáltalán elképzelhetetlen.«

»Öt óra már, a réten való megközelítés kivihetetlen, — az ott legelésző sutavad miatt a megcserkelést még földön csúszva sem szabad megkisérleni. Mit tegyünk hát? A bika eddig mindig az öreg bükkösön keresztül északnak vonult vissza otthonába; — a bükkösben a suhogó haraszt miatt cserkelni lehetetlen. Az erdő közelében kettéválik a váltó iránya, visszavonulhat a nyugoti vagy a keleti vonalon. A délkeleti szél a keleti váltóra utal. Mindkét váltót nem lehet elállani, hacsak a bükkösnek kerülve a váltó elválásáig nem cserkelünk, ez azonban igen veszedelmes, mert a bika minden perczben felkelhet, hogy sietve vonuljon hazafelé; — ha ez az óvatos vitéz valamit megneszel, hosszú ideig nem beszélünk vele és ki tudja, a rigyetésig hol kerülhetne megint puskavégre.«

»Az adott körülmények között legczélszerübbnek látszik a réten tovább nem kisérletezni, hanem óvatosan visszacserkelni a legközelebbi útra, s aztán a legelső nyiladékon át a lehető leggyorsabb mozgásban három vágás szélességét megfutni, végre egy régi ösvényen a keleti váltót nesztelenül és óvatosan megközelíteni s a nyugoti oldalról elállni.«

»Így történt. Az izzadtság csak úgy csurog rólunk, midőn a hosszú futás után czélhoz értünk; szív, tüdő dobog-liheg, hogy majd megszakad. Gyorsan elbujni és bevárni a következendőket.«

»Vagy 70 lépésnyire tőlünk a váltót egy mocsaras kis tisztás keresztezi, a melyet egy mélyebb vizlevezető árok szel ketté. Ott az árok előtt bizonyára kissé megneszel a bika, mint minden vad, midőn gondtalanul vonulva akadály elé kerül.«

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

»E szerint kell tehát berendezkednünk. A vadászkést erőteljes ütéssel az előttünk álló fatörzsbe döfjük, rátámasztva a fegyvert czélozunk; — minden rendben van, jöhet a bika. Elmulik egy végtelennek látszó negyedóra s ime egy erős szarvast látunk a váltón közeledni. Felemeljük a távcsövet: valóban egy erős bika, nem neszel, szüntelen közeledik, — de hová lett a 14 ága? Hisz ez csak tizes. Hiába biztatnak barátaim; nem azért jöttünk ide, hogy valamely szarvast meglőjünk; mi azt a bikát akarjuk meglőni, a mely után már oly régen járunk, azért hát nyugalom és türelem. A tizes most a kis tisztásra ér, az árok előtt egy pillanatig megneszel, meglátszik rajta, hogy így kövéren nem szivesen ugrik nagyokat, — egy pillanat, — átrepül az árkon s eltünik. Ugyanabban a pillanatban ott a ritkás bükkösben ismét egy szarvas jelenik meg. Óvatosan emeljük a távcsövet: — ez az igazi. Fehéren villognak a hatalmas agancs végei, — de ugyancsak sietős az útja, talán nyugtalankodik, hogy ma annyira elkésett és hogy a nap már oly magasra emelkedett az égen, szaporán lépked, közbe-közbe üget. Alig, hogy vigyázva elkészültünk a lövéshez, már ott van a tisztáson, gyorsan czélba venni a lapoczkát, s abban a pillanatban midőn az árok előtt megneszel, pattan a fegyver. Óriási ugrással repül át az árkon, a tulsó parton orra szinte túrja a földet, egy-két ugrás és eltünt az erdőben. Még rövid ideig hallható törtetése, végül egy különös tompa hang, ágak recsegése, — azután néma csend.«

»Lassan tünik a lövés füstje a fák között, mig mi a lövés helyére sietünk. Az árok vizében rövid szőrszálak uszkálnak, néhány kihalászott szál lapoczka-lövésre enged következtetni. A golyót tehát megkapta, s a menekülés zaja után itélve, valószinűleg itt a közelben rogyott össze. A lövés helyét tört galylyal megjelöljük, s elmegyünk a kutyáért, mely csakhamar megkerül. A csapa kihülését várva letelepedünk egy törzsökre, pipára gyújtunk s megbeszéljük az eseményeket. Beszélgetés közben lassankint megállapitjuk, hogy a mai eredmény, — mert a szarvas, mint később kiderült, csakugyan ott feküdt a közeli sürüben, — sok, fárasztó és szorgalmas utánjárásnak jutalma, hogy a bika járásának, váltóinak és szokásainak ismerete nélkül kudarczczal kellett volna ismét hazatérnünk, s hogy csak kontártól telt volna ki, hogy a véletlenül arra vonuló tizesre lőjjön.«

A fővadra való vadászathoz szükséges felszerelést részletesen egy külön fejezetben akarom tárgyalni, s azért a cserkelő vadász felszereléséről e helyütt röviden csak annyit emlitek, hogy öltönye az erdő szinének megfelelő, sima és kényelmes legyen, úgy hogy a környezet általános szinezetével egybeolvadjon, ágba, cserjébe minél kevesebbet akadozzék, s a vadászt semmiféle mozgásában se akadá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

lyozza. Csizmánál jobb a czipő, a bőrből való szárvédő helyett előnyösebb a harisnya, mert az ágaknak, cserjéknek a lábszárhoz való ütődése a harisnyán eltompul, ellenben a bőrszáron kopogó hangot ád. A cserkélőnek feltétlenül megbizható, önmaga által hajszálnyira belövött golyós fegyvere, jó látcsöve és szarvasgyilokja legyen. Ezeken felül minden felszerelés felesleges, és alkalom adtán esetleg akadékul szolgál.

Az éles látás és jó hallás, — mindkettő az erdőben gyakorlatilag kiművelve, — a cserkélő vadásznak pótolhatatlan tulajdonsága. A távcsö az éles látást semmiben sem pótolja, mert a távcsö csak arra való, hogy a már észrevett vagy látni vélt vadat megismerni és meghatározni segitsen. A távcsövet mindig nagy óvatossággal, alig észrevehető kézmozdulattal kell arczhoz emelni, mert e kézmozdulat és a távcsőnek csillogása igen könnyen sikert rontó árulóvá lesz, miként általában a vad az egyébként mozdulatlan embert leginkább a szeme csillogásán és mozgásán ismeri fel. A ki viszont az erdőben csak a mozgást és a mozgó vadat veszi észre, annak szeme a cserkeléshez még nem eléggé iskolázott. A vad, ha neszel, mindig mozdulatlanul áll, s mozdulatlanságában megmarad mindaddig, a mig a gyanus nesz vagy mozgás ártatlan voltáról meg nem győződött. A fővad szőrzetének színe ritkán lesz árulóvá, mert a cserkelési időszakban, — a kövér szarvasra való cserkélést, a juliust és augusztus elejét leszámítva, — a fővad éppen nem felel meg a rőtvad elnevezésének, színe rendesen összefolyik a környezet szinezetével, úgy hogy gyakorlott szem legyen, mely mozdulatlanságában felismeri, s az a szem is talán inkább az alakok, mint a szinek felismerésének köszöni az eredményt.

Miként emlitettem, a mozgás az, a mit a szem leghamarább és legkönnyebben észrevesz, s ez a szabály természetesen egyaránt érvényesül úgy a vadnál, mint a vadásznál. A ki tehát azt hiszi, hogy a cserkelésnél is a díjat az nyeri el, a ki mint a versenyparipa a legrövidebb idő alatt a legnagyobb területet futja be, az alaposan csalódik. Az erdőben mindig annak a részén van a hátrány, a ki, vagy a mi mozog; ebből aztán nem az következik, hogy a cserkelésből lest csináljunk, hanem, hogy mindig óvatosan mozogjunk, és minden fedezetet megállásra és kémlelésre felhasználva, csak akkor mozduljunk mindig előre, a midőn a belátható területet alaposan átvizsgáltuk, és pedig előbb szemmel s azután esetleg látcsővel is.

Az éles és gyakorlatilag kiművelt jó hallás alatt nem a zenében jártas és iskolázott fület, hanem a vadon zenéjével, az erdő hangjaival megbarátkozott fület értjük. A cserkélő vadász rögtön tisztában legyen minden hanggal, minden neszszel, mely körülötte kel, hogy az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

honnan és mitől származik. S miként a szem egyaránt fürkész közelben, távolban, megvizsgál minden nyomot, minden törést és minden horzsolást; aként a fül ne szalaszszon el semmi hangot, ne kerülje figyelmét semmi nesz; így aztán igen gyakran ott, a hol szeme mit sem vett észre, útbaigazítja őt hallása, és lesznek esetek, a midőn a sikert egyedül az éles hallásának köszönheti.

A jó zenei hallás sem megvetendő adomány a cserkelésnél, mert a ki, maga nem közeledhetvén, a bőgő szarvast akarja közelbe csalni, annak feltétlen biztossággal kell megütnie azt a hangot, azzal az erővel és magassággal, a melyet a körülmények éppen megkivánnak, mert a ki akár hamis, akár kelleténél magasabb vagy mélyebb hangot hallat, az nem csalogatja, hanem elriasztja a szerelmes bikát. E tárgyra különben később a rigyető bikára való cserkelés megbeszélésénél még visszatérünk.

Hogy a cserkelő vadász a szó legszorosabb értelmében ennyire szemfüles legyen, az kiváltképpen azért fontos, mert a cserkelés legnevezetesebb mozzanatainak egyike az, hogy a vadász mindig előbb lássa meg a vadat, mint őt a vad megneszelte. Csak így lesz képes a vadász további magatartását a vad viselkedéséhez alkalmazni s a vadat észrevétlenül megközelíteni, magától értődvén, hogy a vadat többé szem elől tévesztenie nem szabad.

Itt azon kérdés merül fel, vajjon a cserkelő vadász a cserkelés egész ideje alatt mindenhol és minden körülmények között ily megfeszitett figyelemmel cserkeljen. Hangoztattuk már, hogy a cserkelő vadásznak ismernie kell a vad tartózkodási helyeit, vonulási irányát, váltóit és legelőit; ha mindezeket jól tudja, szükségtelen, hogy ott, a hol a vaddal való találkozás ki van zárva, vagy legalább is valószinűtlen, teljes figyelemmel és éberséggel cserkeljen. Egészen gondatlanul az erdőben soha sem szabad járnia, mert kóborló bikával, — a mely különben sem szeret kövérsége korszakában a sutavaddal járni, — a cserkelés óráiban lépten-nyomon találkozhatik a vadász, de szükségtelen az a túlfeszitett figyelem, mely az idegeket annyira igénybe veszi, hogy a második órában az érzékek már eltompulnak, s a legügyesebb vadász is egyre-másra hibából hibába esik. Az érzékek pihentetése tehát itt is felette szükséges, és a vadját és területét ismerő vadász mindig talál időt és helyet, hogy a szigorú cserkelést pihenésképpen a könnyed járással felcserélje, és viszont.

Általános útmutatásul szolgál, hogy a fővad napközben a sürüségekben, fiatalosokban, alsó növényzettel biró szálas erdők mélyében tartózkodik, a honnan a délutáni órákban már elindul, hogy legelőit, — a közeli vágásokat, réteket és szántókat felkeresse. Ez utóbbiak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

közelében, az erdők, fiatalosok szélein szokta bevárni az alkonyt, hogy aztán korábban vagy későbben kihúzódjék a szabadba, ott késő estig legeljen, s végül leheveredjék. Hajnalban napkelte előtt lábra kel a fővad, egy ideig ismét legel s napkeltével behúzódik az erdőbe. Ha nem zavarják, a fővad rendesen betartja váltóit, úgy az esti kivonulásnál, mint a reggeli beváltásnál.

Ezekhez képest tehát a fővadat az esti cserkelésnél az erdőből való kifelé vonulás irányában, az erdők szélein, a fiatalosokban és vágásokban fogjuk leginkább feltatálni, megjegyezvén, hogy a vad a kifelé való vonulásnál lehetőleg szél ellen szeret indulni, s ha a legelőkben válogathat, bizonyára a szél ellenében fekvő területre fog kiváltani. A reggeli bevonulásnál a szél iránya nem annyira mérvadó, mert reggel, ha egyébként nem zavarják, szélmentében is ugyanazon váltón vonul vissza, a melyen este kiváltott.

Ez a kis útbaigazitás rávezetett a cserkelésnek egy igen fontos tényezőjére, a szél irányára. A szarvas jól lát, kitünően hall, de százszorta jobban szimatol. Szemét, fülét meg lehet téveszteni, de orrát soha sem. És semmiféle finom uri vadász ne gondolja magáról, hogy ő a fővadra nézve kevesebb vagy kellemesebb szagot terjeszt, mint talán az a szegény erdőőr, a ki évekig ugyanazt a ruhát kénytelen viselni, a ki kapadohányt szí, és mocskos pipát hord magánál. Az illatos urfit épp oly távolról és kellemetlenül érzi a szarvas, mint a zsiros, ködmenes paraszt puskást. A kinek nem volt alkalma a fővad szimatjának érzékenységét megfigyelni, annak hihetetlen az a távolság, a melyről a fővad csalhatatlan biztossággal megérzi a veszélyt. A ki tehát szél mentében akarná becserkelni a szarvast, annak kudarcza elkerülhetetlen.

Fél széllel közeledni is sok veszélyt rejt magában, mert a vad a neszt könnyebben meghallja, s a szél itt-ott, nyiladékoknál, tisztásoknál sokszor kavarog és könnyen a vad felé veti a szimatot. Azért a cserkelő soha se sajnálja a kerülőt, ha egyébként módját ejtheti, hogy szél ellenében cserkeljen. A cserkelés nyugalmasabb perczeiben vagy pihenés közben a cserkélő bátran rágyujthat szivarra vagy pipára, mert tapasztalás szerint a fővad a dohányfüstöt sem érzi meg előbb, mint magát az embert, magától értetvén, hogy akkora füstfelhőket nem szabad eregetnie, mint egy gőzgépnek.

Fontos körülmény az is, hogy a cserkelő ne lábujjhegyen vagy bármi más szokatlan és kényelmetlen módon lépkedjen, hanem mindig teljes, egyenes lábbal lépjen a földre. A ki így lépve, nem tud nesztelenül járni, azon nem segít sem gummitalp, sem a lábujjhegyen való járás: — a Kárpátok bérczeiben, a hol a legjobb cserkelők

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nevelkednek, sziklás kavicsos talajon szeges csizmákban vagy czipőkben nesztelenül cserkelik a szarvast. Ezt a teljes lábbal való fellépést nem szabad kicsinyelni, mert gyakran megesik, hogy a fővad éppen lépésünk közben veti fel a fejét, s ekkor adj uram türelmet, hogy a szarvas megnyugvását egy lábon vagy valamely más kényelmetlen helyzetben kivárjuk. Megtörtént velem, hogy a bika — a haraszt zörrenése vagy valamely ágacska recsegése folytán, a mi égererdőben elkerülhetetlen — éppen abban a pillanatban vetette fel fejét, midőn jobb térdemmel egy gyenge fának támaszkodva, félig guggoló helyzetben, egy alacsony bokor mögül lőni készültem. A bika közvetlenül reám nézett és merev mozdulatlanságban figyelt. Éreztem, hogy egy szemhunyorítással is elriasztom, mert a távolság nem volt több 50—60 lépésnél, így hát nekem is félig lezárt szemmel kellett e kényelmetlen helyzetben teljes merevséggel megmaradnom. Élet-halál kérdése volt a bikára nézve, hogy ki birja tovább. Teljes 20 perczig néztünk így farkasszemet egymással; — csak a ki valaha hasonló helyzetben guggolt ennyi ideig, tudja elképzelni, mit lehet elszenvedni 20 percz alatt. Ma sem tudom, hogy a fájdalomtól elzsibbadva s egész testemben remegve, miként voltam képes abban a pillanatban, a midőn a bika megnyugodva oldalra fordult, czélozni és lőni. Annyit tudok, hogy a lövés után hanyatt estem, mindkét lábamat elfogta a görcs, úgy hogy hosszú ideig feküdtem a földön zsibbadt, görcsös tagokkal tehetetlenül. Az órámat meg tudtam nézni s minthogy a bika becserkelése közben szintén az órára tekintettem, megállapítottam, hogy az a végtelen hosszú idő, a mig guggolva kinlódtam, csak 20 perczig tartott. A bika sorsáról mit sem tudtam; elképzelhető tehát kiváncsiságom és erőlködésem, a melylyel talpra állni igyekeztem. Mégis egy negyedóránál tovább vergődtem a földön, mig a lövés helyére birtam vánszorogni. Ott feküdt az én tizenkettesem megdermedve, egy magas laplövés tüzben terítette le; — bizonyosan valami gombát kereső vén asszonynyal találkozott az nap reggelén, mert tisztán a balsors ölte meg, — én nem tehetek róla.

Ha a cserkelő vadászra neszelő vad megnyugvást mutat s ujra legelni kezd, sohasem szabad azonnal feltünőleg megmozdulni vagy éppen kilépni, mert ez a megnyugvás sokszor csak látszólagos s igen hasonlít a cselvetéshez, a vad esetleg legelve is tovább figyel a gyanus irányban. Ha a cserkelő felé való neszelés után a vad, habár legelve is, határozott sietséggel odább igyekszik vagy ügetni kezd, akkor azon napra tartózkodás nélkül vegyünk bucsut ettől a vadtól, mert azt többé megcserkelni nem lehet. Kivételt képez az az eset, midőn a vad szabad helyen való menet közben vett észre és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

mi minden feltünő mozdulat vagy megállás nélkül tovább megyünk és félkörben haladva iparkodunk a vadhoz közelebb jutni; ilyenkor ha a vad esetleg meg-meg ugrik, ismét megáll és reánk bámul, s igy megesik néha, hogy lövést tehetünk reá. Ha megállunk vagy bujkálunk, feltétlenül elriasztjuk.

Általában a jó cserkelőnél szabály gyanánt álljon, hogy a szeme elé került vadnál mindenek előtt a megcserkelhetés esélyeit jól meghányja-vesse, mert eltekintve a haszontalan fáradságtól és időveszteségtől, a meghiusult cserkelés nagyon nyugtalanítja a vadat. És noha a cserkelés a fővadra való vadászati módok között, a les kivételével, a legkevesebb zajjal és nyugtalanítással jár, ismételt kisérleteknél a vad észreveszi, hogy leselkednek, bujkálnak utána s akkor felette nyugtalanná válik. A kezdő nagy tüzénél és a biztos megitélésben való járatlanságánál fogva mindig megpróbálja a becserkelést, de ez hadd tegye, igy fogja megtanulni a helyes megitélést és az ügyes cserkelést.

A cserkelőnek nem kell mindig teljes fedezet után törekedni; egy félig-meddig megfelelő fatörzs, egy-két fiatal hajtás, mely némileg elfedi, megfelel a czélnak. A fődolog az, hogy a vadat soha szem elől ne téveszsze, és ha a vad feléje neszel, teljes mozdulatlanságban maradjon. Ha a vad, melyre cserkelünk, csapatban áll, a cserkelés még óvatosabb legyen s a figyelem a csapat minden darabjára kiterjedjen, de különösen a vezérsuta mozdulataira ügyeljünk, mert az a régi vadászközmondás szerint, miként a kövér bika szőrének minden szálával hall és lát.

A bőgő szarvast egyébként sokkal könnyebb volna becserkelni a fővad minden más darabjánál, mert azt vágyai annyira elfoglalják, hogy szokott óvatosságát erre az időre majdnem egészen félreteszi és csakis szerelmének él; de helyette a tehenek veszik át az őrködést és több szem többet lát, úgy hogy noha a bőgés messziről hivogat, hogy merre cserkéljünk s a keresett bikát a hang után könnyen és gyorsan megtalálhatnánk, becserkelése néha mégis igen sok időt vesz igénybe, a tehenek mindig éber őrködése miatt.

A rigyetés idejében a csapatot kerülgető *vendég* szarvasok se kerüljék el a figyelmünket, mert ezek, hogy a *törzsbika* más oldalon való esetleges pillanatnyi elfoglaltságát rögtön felhasználhassák, folyton a csapat körül ólálkodnak, s ha az ilyen torkos legény véletlenül reánk bukkan, vakkantásával vagy ugrásával éppen úgy elrontja cserkelésünk sikerét, mint a jobbra-balra őgyelgő tehenek valamelyike.

Folytonos őrzés és óvás alatt álló pagonyokban, a hol a fővad mint a vadaskertekben nyugodtabb és bizalmasabb, gyakran meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

történik, hogy gondatlan járás vagy mások társaságában, beszélgetés közben fővadra bukkanunk, ez esetben tovább kell menni, mintha mit sem vettünk volna észre, s másfelé nézegetve feltünés nélkül iparkodjunk lőtávolra közeledni. Fedezetet keresni csak akkor szabad, ha társunk vagy társaink tovább mennek, mert a fővad a tovamenők felé fordítja teljes figyelmét, úgy hogy az ki elmaradt bizton czélozhat és lőhet, éppen úgy mint a barkácsolásnál, hogy a ló vagy szekér tovább halad s a visszamaradt vadász a fővad szokott bámulatát felhasználva ejti el a kiszemelt darabot.

A cserkelés idejére nézve említettük már, hogy az a vadnak kivonulásakor este, vagy a bevonuláskor a hajnali órákban legeredményesebben üzhető. A rigyetéskor is a bika rendesen már a délutáni órákban kezdi a bőgést, folytatván azt késő estig, hogy kora hajnalban ujra kezdje, s ekkor elbőg még reggeli 7—8 óráig. A rigyetés legélénkebb korszakában, különösen holdvilágos vagy csillagos hüvös éjszakákon egész éjen át bőgnek a bikák.

Az esti cserkelés mindig kevesebb eredménynyel kecsegtet mint a hajnali cserkelés; ennek oka pedig abban rejlik, hogy a fővad, ha nappali tartózkodási helyeiről korábban indul is, az erdők szélein szeret ácsorogni és a sok légy, bögöly és a szunyog miatt lehetőleg sürübb helyeken; a tisztásokra addig ki nem lép, mig erdő, mező teljesen el nem csendesült. Aztán a kifogástalan vadász az esti cserkelésnél csak azért várja be a homályt, hogy tájékozza magát a vad vonulási irányaira és helyeire nézve, e tapasztalatait aztán a reggeli cserkelésnél értékesítendő. Esti félhomályban fővadra lőni, jó vadászhoz nem illő dolog, nemcsak azért mert lövése bizonytalan, de mert az esetleg megsebzett, menekülő vad kinyomozására hiányzik a megfelelő idő, az éjszakán át a csapa és veríték harmattal vagy esővel törlődik és az esetleg megdermedt vadat a ragadozók összemarczangolják.

E helyen ismét, bármily ellenszenvvel viseltetem is iránta, egy új vadászati műszó megállapításához kell fognom. Azt akarván ugyanis kifejezni, hogy a midőn annyi világosság sincs többé, hogy a czélgömböt tisztán kivehessük, a jó vadász a legkecsegtetőbb kilátások mellett se tegyen lövést a fővadra. A világosságnak ezt a határát, a fénynek a vadász által még felhasználható végső csillámát a német vadásznyelv »Büchsenlicht«-nek nevezi. Nekünk ezen fogalomra nincsen megfelelő szavunk, legalább én nem találtam olyat sem a vadászok ajkán sem a vadászati műszótárban; pedig ezen szóra szükség van, mert ez a kis fény vagy világosság gyakran kerül szóba, s a körülirás azt teljesen sohasem pótolhatja. A szó-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szerinti fordítással itt boldogulni nem lehet, mert hiszen a »Büchse« szóra sincs megfelelő magyar műszavunk, én tehát legmegfelelőbbnek s legmagyarabbnak találtam a »Büchsenlicht«-et »*csővilág*«-nak elnevezni és használni.

Ezen kitérés után folytassuk, a hol elhagytuk.

A fentebb említettem okokból körülbelül két órával a teljes homály bekövetkezése előtt a fővadra egyáltalán nem volna szabad többé lőnni. De ezt általános, szigorú szabály gyanánt felállítani nem lehet, egyrészt azért, mert ez által az esti cserkelés minden eredményre való kilátástól megfosztatnék és kizárólag tájékozásra és kémlelésre szorítkoznék, másrészt mert a tapasztalt vadász mindig meg tudja itélni a lövés helyes vagy helytelen voltát. A tüzes vérü ifjunak pedig irhatunk még oly szigorú szabályokat, ha előtte áll a szarvas felhasználható világosságban, kényszer-zubbonynyal sem lehetne a lövéstől visszatartani.

Az ellen azonban, hogy valaki a csővilág elmultával fővadra még lövést tegyen, óvást kell emelnie minden valamire való vadásznak. A vadászszenvedély és emberi gyöngeség igen hajlandó enyhítő körülményeket keresni és találni, midőn arról van szó, hogy az előtte álló vadra rálőjjön-e vagy ne; — de az ilyen önmagával való alkudozásnak rendesen a szegény vad adja meg az árát, s a vadásznak sem igen jut ki belőle más mint röstelkedés és keserüség. Egy izben nekem is kijutott e keserüségből, még ma is röstelem, de mégis elmondom elrettentő például az ifjabb nemzedék számára.

A bőgés idejében több napig jártam egy erős bika után, a nélkül hogy lövésre keríthettem volna. Már kora délután kimentem, hogy rigyetési helyének közelében bevárjam és meglessem elindulását, megtudandó az irányt, hogy merre szándékozik azon este kivonulni. A sürü fiatalosban, melynek közepe táján volt a rigyetési hely, megcserkelésről szó sem lehetett, így tehát váltóinak valamelyikén akartam őt alkalmas helyen megelőzni és bevárni. A nap még magasan állott, midőn a bika megszólalt és nemsokára, — a hang után itélve — északnak vette útját. Északi váltója egy jókora tisztáson vezetett keresztül, a melynek közepét egy sürü, magas bokor foglalta el. A szél kedvező volt és én, hogy jó előnyt nyerjek és fogadtatásához a kellő előkészületeket megtehessem, futva iparkodtam elérni ezt az említett bokrot. Midőn a kényelmes mozgás és jó kilövés czéljából vadászkésemmel néhány ágat leszabtam, egy a tisztás szélén legelésző őzbak neszt fogott és akkora lármát csapott, mintha engem akart volna elriasztani, mert ő maga semmi kedvet sem mutatott a távozásra. Más körülmények között én is vissza-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szóltam volna fegyverem öbléből, de a már közelben bőgő bikát várva, csendesen meghuzódtam a bokorban. Az őzbak lármájára a bika elhallgatott és csak néha néha böffentett egyet egész közelemben, a sürüség szélén. Az őzbak folyton ott settenkedett körülöttem, de a szarvas mintha leszegezték volna egy helyben állott. A nap is lenyugodott, s én türelmetlenségemben az őzbak riadozásán és nyugtalankodásán bosszankodva, egyedül őt okoztam, hogy a bika nem mozdul helyéből. Végre bealkonyodott, a csővilág is elmult, s megjelent az első tehén a sürüség szélén, utána a másik, a harmadik, azután egy borju, azután sokáig semmi, végre megjelent az én várvavárt bikám. Mindenhol a tisztás szélén a fák árnyékában vonult, úgy hogy csak árnyék gyanánt suhant el mellettem, a távozó tehenek után sietve. A viszontlátásra! — holnap majd találkozunk. Éppen azon gondolkodtam, hogy merre induljak hazafelé, midőn elém ficzánkol 50—60 lépésnyire a sokat alkalmatlankodott őzbak, ugyanakkor kibukkan a hold és a bak szélesre áll, mintha ingerkedni akarna. Rovása amúgy is nagy volt már, a boszú és a jobb érzés alkura keltek bennem, akként okoskodva, hogy vagy elhibázom, vagy eltalálom; az őzbak a golyót el nem birja, ha eltalálom tüzben marad, ha elhibázom nem lesz baj. Puff! az őzbak elugrott, én megjelöltem galylyal a helyet, a hol a lövéskor körülbelül állhatott és haza mentem. A hajnali cserkelés után, a midőn a rossz szél miatt szarvasomat meg nem cserkelhettem, habár meg voltam győződve, hogy a bakot a sötétségben bizonyosan elhibáztam, lelkiismeretem mégis megszólalt s a lövés helyére hajtott. Képzelhető meglepetésem, midőn a lövés helyén veritéket és egy csontszilánkot találtam, még pedig csöves csontot, tehát a lábát lőttem el a baknak. Előkerült az erdővéd is, hogy rögtön a bak keresésére induljunk; vérebünk nem volt, magunknak kellett nyomról nyomra csapázni a beteget. Az erdővéd meg is pillantotta, a midőn erősen sántitva átváltott a szomszéd vágásba, de lövésre nem kerithettük. Nyolcz napig kerestük nap-nap után a nyomorult párát, mig végre nyolczadik napon az erdős lelőtte, teljesen lesoványodva és elnyomorodva. Szarvasra való cserkelés helyett nyolcz napot az őzbak keresésére kellett vesztegetnem s a pagony ezen tájának folytonos nyugtalanitása következtében az én biztosra vett szarvasbikám is elköltözött és nem is került meg azon esztendőben.

A rigyetés idejében gyakran igen jó hasznát lehet venni a bőgés- vagy a tehén panaszhangja utánzásának. A bőgés utánzásával a bika féltékenységét keltjük fel, a ki vetélytársának közeledését gyanítva jön, hogy azt tilosának közeléből elüzze. A triton-csiga

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

(Tritonium nodiferum) házát — mely minden fegyverkereskedésben kapható — szokták e czélra használni, de megteszi a szarutülök, sőt tölcsérré alakítva a két tenyér is. Fődolog, hogy a bika bőgését úgy utánozzuk, hogy erős, de nálánál valamivel gyöngébb bikát gyanítson bennünk, mert gyenge bikára ügyet sem vet, az erősebb bika hangjára pedig a bőgést rendesen egészen elhagyja: ezért valamivel magasabb hangot kell megütni a csalogatott bika hangjánál. Különben a bőgés utánzásával nem oly könnyü közelbe csalni a bikát, mint a tehén panaszhangjával, csakhogy ez utóbbi csakis rövid távolságra hallható, mig a bőgés nagyobb távolságra is használható, különösen ha a bika ritkán bőg és csak arról van szó, hogy tájékozás végett ismételve feleselésre ösztönözzük. A tehénnek azt a hangját kell utánozni, melyet hallatni szokott a midőn a bika üzi. Mindkét hangnak betanítására egyedüli igaz mester a természet és a kinek jó zenei hallása van, eredménynyel fogja használni.

Megemlítendőnek tartom még, hogy legkönnyebb cserkelés esik a fenyőerdőkben, utána a lombos erdőkben, és legnehezebb cserkelni az égererdőkben, és nádas, mocsaras területeken. A tűlevelű erdők alja tiszta, nesztelenül járható; a lombos erdőben, ha más nem, a haraszt zörög áruló módon; az égererdők buja növényzete és dús harasztja, nádasokban a sás és nád a nesztelen járást teljesen kizárják. Ily helyeken cserkészutak vágása, folytonos seprése és takarítása válik szükségessé.

A cserkészutak a vad vonulási irányait, váltóit keresztezve a sürűkben és fiatalosokban azok széleivel és a nyiladékokkal párhuzamosan, — alkalmas helyeken fedett kilátásokkal a tisztásokra, nyiladékokra, vágásokra vagy mezőre, — vághatók legczélszerűbben. Oly helyeken, a melyek nagy területek áttekintésére alkalmasak, igen jó, magas leshelyeket állitani; ezek sok járástól és futástól kimélik meg a cserkélő vadászt. Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy az ereken, patakokon, csatornákon és mély árkokon való nesztelen átkelés czéljából, két-három szál dorongból esetleg törzsből bürüket létesítsünk a váltók közelében, a cserkelés irányaiban.

A gyalogszerrel való cserkelésen kivül szokásos még a barkácsolás vagyis a lóhátról vagy kocsiról való cserkelés; ez mindenesetre sokkal kényelmesebb, de korántsem oly érdekes és élvezetes módja a cserkelésnek, mint a gyalogos cserkelés.

Rendes üzemben lévő, vaddús, a vadóvás tekintetében is gondosan kezelt erdőkben a fővad megszokja a fuvarozó szekereket, az erdészek kocsiját, s ott, a hol a lovaglás szokásos, a lovas, emberek közlekedését. Megtanulja különösen azt, hogy a szekérről vagy lóról kevesebb

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

veszély fenyegeti, mint a gyalog ember részéről; ennek folytán a szekér vagy ló könnyen megközelíti lőtávolra a gyanútlan vadat. Ott tehát, a hol a talaj és terepviszonyok megengedik, hogy lóval vagy kocsival a pagony bármely pontjára eljuthassunk, a kényelemszerető vagy valamely testi fogyatkozásban szenvedő urak a cserkelés helyett a barkácsolást űzik, megfosztván magukat kényszerűségből vagy kényelmességből a cserkelés legérdekesebb részét képező élvezettől: a ravasz és szemfüles vad ügyes megközelítésétől, és minden győzedelmet és sikert annyira megédesítő, megaranyozó öntudattól, hogy a nem könnyű szerrel, sőt talán igen sok küzdelemmel kivívott sikert saját fáradságuknak, tudásuknak és ügyességüknek köszönhetik.

A barkácsolásnál a főgond a lovak megbizhatóságára, a szekér könnyű és biztos voltára, hajlékonyságára fordítandó, hogy a kisebb akadályokon könnyen átjuthassunk, jobbra-balra foroghassunk. Ott a hol az ökrös szekerek szokásosak, igen czélszerű az ökröket csakis a szekér elejével használni a barkácsoláshoz. A szekeres felül a tengelyre, maga mellé köt egy nagy csomó szénát vagy szalmát, a melynek fedezete mellett gyalog megy a vadász a fogat után. A barkácsolás ezen módja azért előnyös, mert a vadász megközelítvén a vadat, bármely helyen feltünés nélkül megállhat, biztosan czélozhat és lőhet. Lóról vagy szekérről a vad szemeláttára sokkal nehezebb leszállni, mint a jelzett módon visszamaradni, már pedig a barkácsolás sikerét nagyban előmozdítja a fővad kiváncsiságának és bámészkodásának oly módon való kihasználása, hogy a vadász lőtávolban valamely jól fedett helyen észrevétlenül lecsúszik a szekérről, illetve az e czélra betanított paripáról, s mig a szekér vagy paripa megállás nélkül tovább halad, magára vonván a bámész vad figyelmét, a vadász teljes nyugalommal lőhet a vadra.

A mai kor vadölő irányzata, mely csak a tömeges öldöklésben keresi a gyönyört, a barkácsolás könnyű módját is az ilyen tömeges irtásra használja fel. Gyakran olvassuk a vadászlapokban, hogy ez és ez a főúr ennyi meg ennyi őzbakot vagy szarvast lőtt két-három nap alatt; szinte elképzelhetlen, mily óriási tömege a vadnak kell hogy legyen e helyeken, a hol az ilyen eredmények elérhetők. Pedig a dolog nem boszorkányság; vad mindenesetre bőven legyen, és óvás, gondozás, téli etetés folytán bizalommal viseltessék a zöld kabát iránt. Ha aztán a magas vendégnek látogatása jó eleve bemondatott, nap-nap után befogják a vadászkocsit, s a vadját, pagonyát ismerő erdész felül a hátulsó ülésre, — hogy begyakorlás közben a jövendő vendéget képviselje, — végighajtat minden tisztáson, nyiladékon és vágáson, a hol a vadat legelni tudja, ott fel-feláll és czélozgat a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

neszelő bakra vagy bikára; a rendelkezésére álló két-három hét alatt úgy begyakorolja önmagát, lovait, kocsisát és mondjuk a vadját is, hogy midőn a magas vendég megérkezik, vigan gurul a könnyű kocsi egyik sikertől a másikhoz, még a kocsiról sem kell leföradni.

Mindezek után pedig megérkeztünk volna a cserkelés legfontosabb mozzanatához: — a lövéshez.

Az egykori vén erdész a buzgó tanítvány azon kérdésére, hogy midőn annyi furfanggal és fáradsággal végre lőtávolra beérte a vadat, miként viselkedjék azután? — német alapossággal és következetességgel azt válaszolta, hogy azután még jóval közelebb cserkeljen. Hát ez mondásnak igen jó, de a gyakorlatban csak módjával állja meg a helyét; s ha alapossan kihámozzuk a velejét, a német is azt akarta vele mondani, hogy az a bizonyos lőtávolság a lehető legrövidebb legyen.

A régi tapasztalt vadászok azt tartották, hogy a fővadra 100 lépésen túl nem szabad lőni. S habár a fegyvergyártás mai előhaladottságában sokkal biztosabban és messzebbre lövő fegyvereink vannak, a melyeknek átütő, tehát ölő képessége messze túlszárnyalja a régi fegyvereket, én ezt a 100 lépésnyi távolságot mégis csak igen kevés lépéssel és csakis különösen hivatott és gyakorlott vadászoknál vagyok hajlandó meghosszabbítani. Ugyanis a lőtávolság megállapításánál szabályul nem a lépések bizonyos számát határozom meg, hanem feltételezvén azt, hogy a ki vadászsorba akar állni és e mellet fővadra is vadászni, az teljesen tisztában van a saját és a fegyverének lőképességével, törvény gyanánt tartom, hogy soha senki semmiféle körülmények között fővadra nagyobb távolból ne lőjjön, mint a mennyiről feltétlen bizonyossággal tudja, hogy golyóját képes lesz oda lőni a hova czéloz és a hova lőni akar. Ha ezt a szabályt lelkiismeretesen betartjuk, igen kevés lesz azon vadászok száma, a kik 100 lépésen túl lőnek a fővadra, ellenben igen sokan lesznek, a kiknek jó lesz ma is megszívlelni annak a vén vadásznak a tanácsát, hogy midőn lőtávolságra közeledtek, azután még jóval közelebb cserkeljenek. Jól megolvasott 100 lépés igen nagy távolság; ritka kéz, ritka fegyver, a mely erre a távolságra feltétlen biztossággal lő. Ezt a kérdést különben a fővad vadászatánál igen fontosnak tartom s azért erre később a felszerelés tárgyalásánál még visszatérek.

A vadász sohase lőjjön hamarább, mig a vadnak az a darabja, a melyre lőni akar, annyira szabadon nem áll, hogy más darabnak veszélyeztetése nélkül lőhessen, fegyverének minősége szerint itélvén meg azt az eshetőséget is, hogy a vad testén keresztül hatoló golyó a túlonnan álló vadak valamelyikét meg ne sebezze. Fontos az is,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hogy a vad szélesen álljon, vagyis egész oldalával a vadász felé forduljon, s végül, hogy a lövés ne akkor érje a vadat, a midőn az legelve, vagy vakarózva oly állást foglal, hogy csuhája a belövés helyén meg van nyújtva, mert a lövés után való menekülésben a csuha visszacsúszik helyére, a testnek lőcsatornáját bevonja, és a veríték kihullását akadályozza. Hogy ez a lövésre kedvező sok feltétel mind egyszerre bekövetkezzék sokszor hosszabb idő elmulik, s a vadásznak türelme kemény próbára van téve. De ha azután a kedvező pillanat bekövetkezett, gyorsan és határozottan czélba venni a lapoczkát és megnyomni a ravaszt; mert ez a pillanat igen hamar elmulik, és soká tart, mig visszatér. Azért nem válik be mindig az a jó mondás, hogy midőn megközelítettük a vadat, még közelebb cserkeljünk, mert a midőn a vadat a saját lőtávolunkra becserkéltük, — vagyis elértük azt a pontot, a honnan a megcserkélt vadat képességünk és fegyverünk tekintetbe vételével bizton meglőhetjük, — akkor ne késsünk megragadni a kedvező pillanatot, hogy golyónk a lapoczkát mielőbb keresztül üsse, mert megeshetik, hogy ez a pillanat többé soha sem tér vissza. A jó vadásznak az a tüzpróbája, hogy izgatottságában is, — mert ki nem volna izgatott ilyenkor, — türtőzteti magát a kedvező pillanatig, de aztán a villám csap be oda, a hová golyóját szánta. A hosszú czélzás nem sokat ér; minél tovább tart, annál valószinűbb, hogy rosszabb lesz a lövés, mert az elmaradhatlan lüktetés és mozgás nem szünik, hanem folyton növekedik.

Azt az időhaladékot, a mig a vad a lövésre alkalmas helyzetbe jut, arra kell szorgosan felhasználni, hogy azt a helyet, a hol a vad lövéskor áll, úgy megállapítsuk, hogy azt később a lövés után minden habozás és keresés nélkül azonnal megtaláljuk; — ág, bokor, vakandtúrás mindig akad alkalmas jelzőnek. Ezt a helyet, a hol a vad a lövés pillanatában állott, — minthogy arról a továbbiakban gyakran lesz szó — a *lövés helyének* (Anschuss) fogjuk nevezni.

A lövés mindenkor a váll-lapra, a lapoczkára vagy röviden a lapra történjék. Lapnak nevezzük a mellkasnak a lapoczka által részben elfedett általa jelzett részét, a mely magában foglalja a szivet, a tüdőt, a májat, a lépet és a hátgerincznek megfelelő darabját. E nemes részek bármelyikét érje a golyó, a vad vagy nyomban elterül, azaz tüzben esik, vagy rövid iramodás után elterülve megdermed. A 21. számú ábrán vérpiros szinnel jeleztem a helyet, mely az emlitett értelemben általánosan váll-lapnak vagy lapnak neveztetik. A lövést, mely a lapot érte, a szerint, a mint magasan vagy mélyebben esett, magas vagy mély laplövésnek mondják. A mély laplövés volna vadászatilag a leghelyesebb, mert ez kizárólag a szivet üti át és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

legkevesebb kárt tesz a vad értékében, mig a magas laplövés, mely a gerinczet éri s a vadat feltétlenül tüzben ejti el, rendesen igen roncsoló hatású. Tekintve azonban a fegyvernek elmaradhatlan szórását és az emberi szemnek és kéznek nem kis mértékű gyarlóságát, a mely tényezők a mély laplövés helyett igen könnyen magas lábszárlövést vagy alsó horzslövést eredményeznek, általános a szokás a lap közepét és pedig a lapoczkacsont hátulsó kiszögelését, — mely rendesen szabad szemmel is látható s a lábszár fölött könnyen megtalálható, — czélpontul használni. (Ezt a helyet a 21. sz. ábrán fekete ponttal jelöltem meg.)

Midőn ezt a pontot megczélozta a vadász, — húzva és nem rántva, — nyomja meg a ravaszt, szemét pedig semmi esetre se hunyja le, hanem nézzen keresztül a lövésen, úgy hogy lövés közben is lássa az irányzékot és a czélt. Ez a tüzbe való nézés három okból fontos: a ki nyitott szemmel lő, soha sem rántja el a lövést; mindig tudni fogja, hogy a lövés pillanatában a czélgömb mely ponton nyugodott, tehát a legnagyobb valószinűség szerint hova csapott a golyó; és harmadszor mindig megfigyelheti, hogy a vad miként viselkedett a lövés pillanatában.

A vadnak a golyó becsapása pillanatában való viselkedéséből sokszor biztosan lehet következtetni a seb helyére és esetleg a sebesülés mértékére is, s azért a vadnak ezen viselkedésével, — a vad jelzésével, — és egyuttal a golyó okozta roncsolás egyéb jeleivel is bővebben kivánok foglalkozni. Előbb azonban meg kell jegyeznem, hogy miután a vadásznak csak elkerülhetlen, rendkivüli esetben szabad azon szabálytól eltekintenie, hogy csakis a szélesen álló vadra lőjjön, a jelzéseket és a sebjeleket (Bürschzeichen) abból a feltételből kiindulva tárgyalom, hogy a lövés ezen helyzetben történt.

Előzőleg még azt is meg kell emlitenem, hogy ha a vad szélesen ugyan, de nem egészen derékszögben (keresztben), tehát ferdén áll a vadász felé, — és pedig vagy elülről vagy hátulról ferdén, — miként történjék a lövés. Ha elejével áll a vadász felé a vad, a lövés feltétlenül helyes, mert az egészen szemben, — vadásznyelven kifejezve *élben* — álló vad szügyére irányitott lövés is mindenkor helyesnek vétetik. Vigyázni kell azonban, hogy minél élesebben (élesebb szögben) áll a vad, annál jobban a szügye felé kell tartani a csövet, nehogy a lapját ferdén érve a szív és tüdő helyett a bendőt és a beleket érje a golyó. Teljes élben a golyó, ha a szügynek baloldalát éri, a szívet, a jobb oldalon a tüdőt járja át, s mindkét esetben az egész belsőn áthatolva tüzben szokta leteriteni a vadat. E lövés noha kifogástalanul helyes, általánosan csak azért nem használatos, mert kis

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

czélpontot nyújt és ennek következtében könnyen horzs- és lábszárlövésekre szolgáltat alkalmat. Ha a vad hátuljával áll ferdén a vadász felé, a ferdeség szögének nem szabad igen élesnek lennie, vagyis a vadásznak a lapot tisztán kell látnia, úgy hogy midőn a szívet akarja találni, a lapoczka mögé lőhessen, és soha sem szabad úgy lőnie, hogy a hasát vegye czélba. Nemes vadra a lövés hátulról, egyetlen egy eset kivételével, mindig helytelen és elitélendő, a kivételt képezi azon eset, ha a sebesült vad újra lábra kapott és másként meg nem keríthető.

A fej- és nyaklövést sok vadász helytelennek tartja, mert noha az agynak és gégének vagy a gerinczcsigolyáknak megsértése tüzben való elterülést eredményez, ezen részeknek czélfelülete oly csekély, hogy a vadásznak soha sincsen teljesen hatalmában, hogy éppen ezeket a részeket fogja meglőni, s hacsak hajszálnyira elkerülte golyója e nemes részeket, lövése halálos ugyan, de a vad messze elkóborol s a vadászra nézve rendesen elveszett; sőt ha a vad állkapcsát érte a golyó, az hosszú kinlódás után éhen pusztul el. Nagy azonban azon vadászok száma is, a kik ezt a lövést egészen közelről, ha egyébként a lapra vagy szügyre lőni lehetetlen, helyes lövésnek elfogadják. Az az eset, a midőn a fejre és a nyakra igen, de a lapra vagy szügyre nem lőhet a vadász, akkor áll be, a midőn a szügy és lap fű, bokor, fa vagy más fedezet által védve van és a vadnak csak a feje és a nyaka látszik. Midőn ezen esetben a fej- és nyaklövés megengedhetőnek mondatott, e mondásban benne van az a tilalom, hogy a vadnak fedett, nem látható részeire soha se lőjjön a vadász, még ha vékony fű vagy gyenge bokor boritaná is a czélbaveendő részeket. Ennek indokát abban találjuk, hogy a fedett testrészek helyzetének megállapítása igen nehéz, távolról éppen lehetetlen, s a jó vadász nemes vadra találom formán soha se lőjjön. Említenem sem kell, hogy a lábszárt meglőni mindig nagyobb hiba, mint a teljesen elhibázott lövés.

A vad, miként mondani szokás, nemcsak azzal nyugtatja a golyót, hogy bizonyos szokatlan mozdulatot tesz, hanem elárulja a golyó ütését egy a gyakorlott fül által tisztán felismerhető, más hanggal össze nem téveszthető csattanás, mely, ha a golyó csontot ért, erős és csengő, húsrészek vagy belek átütésénél gyengébb és tompább, horzslövéseknél csak egy sajátságos sziszszenésből áll. A kezdő bizonyára össze fogja téveszteni ezt a hangot a szerint a mint golyója fát, földet vagy puszta levegőt ért, a fenti hangok valamelyikével, de a gyakorlat ebben is hamar tökéletesíti a hallást. Ezeken kivül a lövés helyén és a menekülő vad csapájában a golyó

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

által okozott roncsolás egyéb jelei is mutatkoznak, nevezetesen: veriték, szőrszálak, csontszilánkok, hús- és bőrczafatok. Ezen jelek szine, nagysága, alkata és alakja szintén útmutatásul szolgál arra nézve, hogy a vad hol és miként sebeztetett meg.

Sem a vad jelzéséből, sem a sebjelekből a sebesülés helyére és mérveire biztos következtetést vonni nem lehet, mert annyi ezer esély, oly sok, alig eltérő külömbség kerül elbirálás alá, hogy ezek útvesztőjében csak a hosszú gyakorlat fog tájékozást és biztos támpontokat nyujtani.

A jelzésekre nézve általános irányelvül szolgál, hogy a jelzés a meglepetés és ijedelem okozta megrezzenésen kivül azon önkéntelen mozdulatból áll, melylyel a vad az ütést mintegy elkerülni akarja. Így tehát, ha alulról érte a golyó ütése, azt ugrással jelzi, ellenben, ha magasan kapta a lövést, megrogyással jelez, és pedig ha elől érte a lövés, elejével ugrik vagy bukik, ellenkező esetben hátuljával rúg vagy rogyik.

A mozdulatok ezen természetességének szem előtt való tartásával sok tévedéstől menekülünk és sokszor a kevésbbé feltünő jelzésnek nagyobb fontosságot fogunk tulajdonítani, mint esetleg a szembetünő nagy mozdulatnak. Így a jó laplövést ágaskodó, magas ugrással szokta jelezni a vad, ennek következtében ezt az ugrást átalában igen jó jelnek veszik; pedig ha a golyó a mellkast horzsolja, vagy a szügyet éri, — noha mindkettő egészen ártatlan seb, — sőt ha csak a földet vágta fel a golyó a szügy felé, akkorát ugrik a fővad, hogy ez a jelzés bizonyára megtévesztené a vadászt, ha a vadnak további viselkedése és a sebjelek csakhamar a helyes útra nem terelnék. A laplövés esetén ugyanis a vad az ugrás után orrával a föld felé bukik és előre nyujtott nyakkal, föld felé irányított orral mindennek nekimenve, vakon menekül, mig ellenben a szügy- vagy horzslövés esetén az ugrás után vigan iramodik tova.

A veriték általában akkor adja a legjobb jelet, ha biborvörös vagy helyesebben vérvörös, azaz a veriték se nagyon sötét, se nagyon világos ne legyen. A sötét veriték a máj, lép és veséből, illetve a viszerekből, a világos szinü — hacsak nem habos, a midőn a tüdő sebesülését jelzi — húsrészekből vagy a belekből származik: a sziv és az üterek biborvörös verítéket mutatnak.

A szőrzet az egyes testrészeken oly jellemző, hogy abból meglehetős biztossággal lehet a seb helyére következtetni; de tekintve, hogy a fővad csuhája a nyári és az őszi időszakban más-más szinezettel bir, és általában a szőr szine és hossza ezerféle változatokat mutat, annak biztos felismerését, hogy ez vagy az a szőrszál mely test-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

részről származik, elméletben megtanulni nem lehet. A ki meg akarja tanulni s módja van hozzá, állítson össze gondosan egy gyüjteményt a szálak pontos megjelölésével, hogy azok mely időszakból és a csuha mely pontjáról származnak. Szigorú és gyakori összehasonlítás által csakhamar jártasságot szerez, mely annak idejében bizonyára megjutalmazza a fáradságot. Vannak német szakirók, a kik nagy szines táblázatokban mutatták be a fővad szőrének különféle minőségét és szineit, s füzetekre menő ismertetéseket irtak hozzá, de bizony a festék sohasem adja vissza teljes szabatossággal a természetes szint és a szinek megnevezése is minden embernél más fogalmat képvisel; — így például, ha én azt mondom, hogy sötétszürke, vagy világosbarna, száz ember százféle változatát fogja érteni a szürke és a barna szinnek. Ugyannyira, hogy miután e táblázatok és magyarázatok némelyikét lelkiismeretesen áttanulmányoztam, éppen annyit tudtam, mint a midőn kezembe vettem; és a mikor a fővad csapájából néhány szőrszálat felvettem, a táblázatokon sohasem találtam hozzá hasonlót, azaz, hogy száz hasonlót találtam, de egyik sem volt teljesen olyan mint a talált szőrszál. De a természet bölcs intézkedése folytán a szarvas is — mint minden vad — a környezet szineihez alkalmazza szőrzetének szinét; s megfigyelve, feltünő külömbséget fogunk találni a fenyőerdőkben, a bükkösökben, tölgyerdőkben, úgyszintén a lápokban és égererdőkben élő szarvasok szőrének szine között.

Általánosságban a rövid, törött, tehát gyökér nélküli szőrszálak — ha csak a vad nem sántítva menekült, a midőn lábszárlövést kell feltételezni, — mindig jó jelnek tekintendők. A hosszú és különösen gyökerestől kitépett, esetleg bőrczafatokon álló szőrszálak rossz jelek, mert az előbbiek valószinüleg lényegtelen sebesüléstől, az utóbbiak bizonyosan horzslövéstől származnak.

A csontszilánkok tömörsége és alakja bizton rámutat a seb helyére. A ki valaha vadat bontott vagy bontani látott, a csontokat hamar felismeri. Általában a csontszilánk, — ha nem csöves a csont, a midőn lábszárcsontot jelez, — jó jelnek vétetik.

Áttérve ezek után a sebesülés módozatainak és következményeinek, valamint a megfelelő jelzéseknek és sebjeleknek részletezésére, könnyebb tájékozás czéljából a fentebb már hivatkozott 21. számú ábrával bemutatom a szarvas csontvázának pontos rajzát, a belső részeknek szines megjelölésével, valamint a 22., 23., 24. és 25. számú ábrákban a különféle sebek veritékének szineit és a csapához viszonyitott helyzetét. Megjegyzem, hogy a valóságban nem igen találunk annyi veritéket az egyes helyeken, mint a mily

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

arányban én azt a rajzokban feltüntettem; de azt tartottam, hogy így sokkal jobban lehet a szineket megitélni és összehasonlítani.

Teljesen hibás lövés esetén a vad egy pillanatra meglepetve megrezzen ugyan, de a nélkül hogy valamely jelző mozdulatot tenne, elugrik és rendesen vagy 50—100 lépésnyi távolban megáll, a lövés helyére visszanéz, s azután eliramodik.

Ha a golyó talált, — és figyelve, hallottuk a golyó becsapását, — a vad hevesen összerezzen, és ha azonnal el nem terül, vagyis tüzben nem esik, a leggyorsabb irámodással menekül.

Az egyes lövéseket a golyó becsapásának — *a belövésnek* — helyéről nevezzük el, megjegyezvén, hogy ha a golyó a vad testén keresztül hatol, a kiszakítás helyét ellentétben a *belövés* helyével *kiszakításnak* vagy *kilövésnek* mondjuk, s ezek után a lövések hatásait, a jelzéseket és a sebhelyeket a következőkben összegezzük:

A laplövésnek négyféle nemét szokás megkülönböztetni: a magas és a mély laplövést, a tüdőlövést és végre a máj- és léplövést.

A magas laplövés a hátgerinczet éri s azt összeroncsolván a vad tüzben esik s néhány percz mulva megdermed.

A mély laplövés a szivet üti keresztül, a vad a magasba ugrik, azután orrával a föld felé bukva, nyujtott nyakkal vakon, minden akadálynak neki ütődve eliramodik, hogy rövid futás után elessék és megdermedjen. A lövés helyén ritkán találni veritéket, de néhány lépésnyire, az első láb nyomához közel, a csapán kivül bőven csöpögve vérpiros veriték található. A lövés helyén minden laplövésnél vagyis a laplövés mind a négy neménél rövid szőrszálak feküsznek. (22. ábra.)

A tüdőlövés, midőn a golyó a lap közepe táján hatol be, szintén magas ugrást eredményez, rövid távolságra való eliramodással. Jellemző sajátsága a habos veriték, mely sárgás hólyagocskákkal telítve, rózsa- vagy narancsszinünek tünik fel, a csapa mellett, valamint a szájüregen kifujva és kiköhögve az első lábak nyoma előtt a csapában bőségesen jelentkezik. (23. ábra.) Ha a lövés nagyon előre vagy magasra esett és a tüdőnek csak széleit járta át, a vad ugyanazon jelzéssel és sebjelekkel messzebbre fog elmenekülni, de közbe-közbe megáll, köhög vagy hányásra erőlködik, mig végre összerogyik és rögtön megdermed.

Ha a laplövés kissé hátrább esett, a közvetlen a rekeszizom mellett jobbfelől fekvő májat és a baloldalon levő lépet roncsolja szét; a vad előre ugrik és egyidejüleg hátul kirúg, azután erős iramodással elmenekül. Ez a lövés régebben, a midőn a fegyverek még kevesebb átütő erővel birtak, igen gonosz lövésnek tartatott, mert a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

fővad vele igen messze elmenekült és ritkán került meg; most azonban a máj és lép nagy vérbősége folytán a golyó borzasztó csapására szétfrecscsen és az elvérzés hamar bekövetkezik. Ezen sebnél a veríték sötét, sőt barnás szinü és nagy cseppekben fekszik a csapán kivül, illetve a csapa mellett a lábnyomok távolságának közepe táján. (22. sz. ábra.)

Keserves perczek vigasztalásául a vadászok találékonysága még egy ötödik laplövést is fedezett fel. Vannak ugyan hitetlenek is, a kik tagadják létezését, és inkább a vad marján át a gerincznyulványok között vagy a mellkas alatt elsikló mélyebb horzslövésnek tudják be jelzését és sebjeleit, de minthogy ez a lövés a valóságban vagy a képzeletben mégis létezik, kötelességünk róla megemlékezni. Midőn a kissé magas laplövés golyója a tüdő felett és a gerincz alatt elsiklik, úgy hogy nemesebb részeket nem sért, azt *homor* vagy *üres lövésnek* nevezik. A vad megrezzen és vigan menekül; a lövés helyén néhány szőrszálon kivül igen ritkán egy csepp világos szinű veríték is található, a vad természetesen sohasem kerül meg.

A bél- és vese-lövések noha feltétlenül halálosak, mégis igen gonosz, helytelen lövések, mert a vad igen messze megy velük, sokat kínlódik, vérebbel is ritkán lehet megkeríteni, mert kevés veríték ereszt, s rendesen csak mint dög kerül meg.

Ha a golyó a vesét éri, a vad többnyire tüzben elterül, de aztán lábra áll, görbitett háttal, felemelt remegő farokkal, lassan vonul tovább. A csapa mellett itt-ott sötét szinü veríték mutatkozik egyes nagy cseppekben; a veríték néha egészen elmarad, ha befelé vérzik vagy a húgyba vegyül. A lövés helyén rövid szőr található. A vesén lőtt vad nagy kinjai folytán hamar elfekszik, jobban mondva elül, mert kinjában mindig ülve marad. Ha korán felriasztják, messze elbarangol s csak órák mulva esik el, hogy megdermedjen.

A béllövés vagy a bendőt, vagy a vékony belet éri. Az elsőnél a vad kirúgva menekül, igen kevés híg világos szinü, zöld eledelrészekkel vegyes veritéket ejt a csapán kivül, igen messze elmegy, mert a belső gyuladás csak 10—12 óra mulva, a megdermedés pedig 24—30 óra után következik be. (24. sz. ábra.)

A vékony bél megsebesülésénél görbe háttal lassan vonul tova a vad, úgy mint a veselövésnél; csekély veritéke híg, világos szinü, bélsárral vegyítve. Ezen lövésnél a vad hamarább lefekszik és hamarább betegszik mint az előző esetben, de ha korán nyugtalanítják, szintén igen messze elmegy és a megdermedés csak 8—12 óra mulva következik be.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A fej- és a nyaklövést már emlitettük. A vad ha tüzben nem marad, a fej rázásával jelez, nyaklövés esetén a lövés helyén hosszú szőr található. A fejlövésnél kevés, a nyaklövésnél ellenben bőséges veriték található az első lábak nyoma előtt. Ha a golyó a nyak üterét szakitotta el, messze szökel a vérpiros (biborvörös) veriték s a megdermedés igen rövid idő mulva bekövetkezik; de ha a veriték sötét szinü, akkor a vad, ha nem háborgatják, hamar lefekszik és fekhelyén elvérzik, ellenben felriasztva messze elmegy, mert ez esetben a viszér van megsértve. (Lásd a 24. és 25. sz. ábrát.)

A csontlövések közül a gerinczcsigolyákat érő minden lövés feltétlenül a tüzben való elterülést eredményezi. Ha hátul érte a gerinczet a golyó, a vad hátulja megbénul s elejével felemelkedni próbál, de lábra többé nem kelhet.

Ha a golyó a lábnak felső részét éri, a hol a testtel érintkezik, akkor az első lábnál a lapoczkát üti át, tehát a már megbeszélt laplövést eredményezi; ellenben, ha a hátulsó lábnak felső részét fúrja át, czomblövésnek mondják. Ha a golyó mind a két czombot csonttörés mellett átütötte, a vad hátul lerogyik és kegyelemlövésre szorul. Ha csak az egyik czomb sérül meg, sántítás jelzi a sebet és piros veriték található a gyenge lábnyom mellett. (23. sz. ábra.) Az első láb lapoczkájával is megeshetik, hogy élben állván a vad, a lövés a szügy helyett, a lapoczkát töri el; ez esetben szintén erős sántítással távozik a vad és első lábának nyoma mellett, illetve nyoma helyén piros veriték található. (24. ábra.)

A vak lövések azok, a melyek a tapasztalatlan vadásznak a legnagyobb fejtörést okozzák, mert midőn a golyó a koponyacsontot horzsolja vagy a gerincznek valamely nyulványát, vagy az agancs tövét üti meg, az ezen ütéssel járó velőrázkodtatás a vadat mintha villám érte volna, tüzben leteríti; a vad rendesen lábaival az égnek hadonázva hanyatt bukik, de csakhamar csülökre kap, — esetleg eleinte kissé tántorogva, — a legsebesebb iramodással elmenekül. Sebjel gyanánt néha egypár szőrszál, nagy ritkán kevés világos veriték található.

Midőn tehát a vad tüzben esik, siessen a vadász mielőbb elérni a vadat, útközben ujra megtöltvén fegyverét, hogy az esetleg felemelkedő vadat még ujra leteríthesse. Ez a szabály azonban kizárólag a tüzben maradt vadra vonatkozik, mert minden más esetben nyugodtan a helyén maradjon a vadász és figyelje a vadnak menekülés közben való viselkedését, feltéve, hogy a lövés előtt már jól megjelölte s megjegyezte a lövés helyét; mert ha ezt elmulasztotta volna, mit se törődjék a vad menekülésével, szemét a lövés helyéről

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

le ne vegye mig azt a környezete és iránya után eltéveszthetlenül meg nem állapitotta. Ha a lövés helye meg van állapitva, jelölje meg a vadász messzeláthatólag állásának helyét, ha lehet a fegyver csövének lövéskori magasságában; azután a lövés helyére menvén, a lövés irányát, — fák között a nyilást, a melyen keresztül czélozott, — kéreglehámozással, kendővel, kalappal vagy tört galyakkal szintén igen czélszerü megjelölni, s csak azután fogjon a sebjelek kereséséhez.

Mindezen aprólékos dolgokat ne unja, ne kicsinyelje a vadász, mert a lövés helyét magas füben, sarjas erdőben, különösen ha egy egész csapat fővad arra és körülötte taposott, megtalálni vajmi nehéz és épp oly nehéz lehet esetleg a lövés irányának későbbi megállapitása, ha a sebjelek feltalálására vagy kiegészitésére ez szükségesnek mutatkoznék. A ki megfigyelte, hogy a 30—40 lépésnyire, fedett helyre, a fübe, répába vagy burgonyába eső foglyot mily nehéz megtalálni, ha az első lövés irányát a másik lövés folytán elvesztettük, az megérti, mily fontos tényezők ezek a sebzett vad birtokba kerítése érdekében és semmi esetre sem fogja ezen elővigyázati rendszabályokat kicsinyléssel mellőzni.

A lövés helye rendesen igen sokat beszél arról, a mi ott az utolsó pillanatban történt. Mindenekelőtt a sebzett vad csülkeinek mély *bevágása* (Eingriff) arról tanuskodik, hogy az a vad valóban megsebesült; ezen bevágás egészen elütő minden más nyomtól és még a mély talajban is, a hol az esetleg csapatban állott vad eliramodásának mély nyomai láthatók, némi gyakorlat után felismerhető lesz. Ezen bevágás — azaz a bevágott 4 nyom — között és mellett kell keresni a letört szőrszálakat, a verítéket és a csontszilánkokat. e bevágástól nyomozzuk folytatólag verítéket keresve a menekülő vad csapáját. Ha a lövés helyét eltévesztettük, a sötétben tapogatózunk és a sebjelekből semmit sem fogunk megtalálni. Ilyenkor megtörténik, hogy véletlenül vagy keresve megtaláljuk a földön a golyó barázdáját vagy valamely fába való becsapódását; e pontról a megjelölt állás helyére a csőmagasságba visszaczélozva felvilágositást nyerünk arra nézve, hogy a lövés helye mely irányban fekszik. Ha ezt megtaláltuk, az irányzással azt is megtudhatjuk — ha a lövés helyén a vad testének magasságáig egy botot leszúrunk, hogy — a golyó a vad felett, alatta vagy mellette ment el, vagy hogy a testén keresztül *kilövés* folytán került a feltalált helyre.

Ha sem a lövés, sem a golyó helyét meg nem találhatjuk, a lövés helyének valószinü táján folyton nagyobb és nagyobb körben járva igyekszünk a menekülés csapáját s elsősorban a verítéket

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

megtalálni, s noha ez igen megbizhatatlan keresés, a nyomozásnak más módja ily körülmények között ki van zárva, úgy hogy a vérebbel is csak véletlenül fogunk eredményt elérni.

A lövés helyén vagy attól legfeljebb 20—30 lépésnyire — mert tovább a vadat egyelőre követni nem szabad — feltalált sebjelekből és az észlelt jelzésekből állapítja meg a vadász, hogy mikor és miként üldözze vagy keresse a sebzett vadat, a melynek mindenkor időt kell hagyni a lefekvésre és megbetegedésre. Ha a vad lassú lépésben, görbe háttal távozott a lövés helyéről, még a lövés helyére sem szabad azonnal szaladni, nehogy esetleg a közelben ledülni akaró vadat elriaszszuk. Üldözni kell a vadat azonnal, ha kétségen kivül meg tudtuk állapítani, hogy vak- vagy homor-lövés vagy pedig lábszártörés esete forog fenn.

Ha minden jel arra mutatna is, hogy a vadat teljesen elhibázta, a lelkiismeretes vadász elengedhetlen kötelességének fogja ismerni, hogy a lövés helyét megállapitsa és a sebjelek után gondosan kutasson, úgy a lövés helyén, mint a csapa mentén. Mert a látszat igen sokszor csal és a nemes vadból sokkal több dögöt csinál az emberek lelkiismeretlensége és tunyasága, mint érzékeik korlátoltsága.

A lövés helyét — nagy fontosságára való tekintettel, — a régi jó vadászok azonnal zöld galylyal jelölték meg, és pedig a gallyat oly módon helyezték a lövés helyének közepére, hogy a levelek fordított része jutott fölfelé és a gallynak törése a vad menekülésének irányát mutatta. Azután ujra szerepelt a zöld gally, midőn a vadász megtalálta szarvasát, — minekutána csuháját a hasüreg felett egy tenyérnyi hosszban szellőztetés czéljából meghasitotta, egy zöld galylyal borította be a hasitást, — azt ez alkalommal törésével a fej felé irányitva, — annak jeléül, hogy a vadat birtokába vette. Végül vérbe mártott zöld galylyal diszitette kalapját maga a büszke vadász, vagy a szarvasgyilok fokára akasztva nyujtotta át az erdész a véres gallyat a szerencsés vadásznak. A ki megfigyelte, sokszor észrevehette, miként csillant meg a szeme az ősz, komoly vadászok valamelyikének, midőn a vadölés mai rideg korszakában még akadt vadász, a ki a véres gallyat kalapjára tüzte vagy a szerencsésnek átnyujtotta. Ebből a régi tüznek pislogó csillámából megérthette, hogy ezek az apró szokások és kötelmek bizonyos költői hangulattal vették körül a vadászat nemes szenvedélyét; s talán ő is úgy fog gondolkodni mint én, hogy ezt a szép hangulatot eloszlatni, e kedves szokásokat megszüntetni semmi okunk sincsen.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

2. A les.

A lesipuskás igen rossz hangzású szó a magyar vadász fülében. Ennek a hallatára ott látjuk vadászterületünk határán a lesgödröket, s bennük ülve a szomszéd község parasztpuskásait és orvvadászait, a mint az éjjeli legelőre baktató szegény tapsifülest, vagy a vetésekre kivonuló őzet és szarvast sörétes flintáikkal ledurrantják vagy nyomorékká lövik. A szalonkára és a viziszárnyasokra való lesen kivül a magyar uri vadász nem igen gyakorolja a lest; de sőt a szalonkát és a szárcsát is jobban szereti hajtásban lőni, úgy tömegesebb a gyilkolás. Ez a vérmérsékletünk következménye; mert senki sem foghatja reánk, hogy a türelem és csendes várakozás nemzeti erényeink közé tartoznék. Már pedig a leshez igen sok türelem és nyugodt várakozás szükséges. Csak a ki a vadját szereti és kiméli, a ki a szabad természet mérhetlen és kiapadhatlan szépsége iránt fogékony érzékkel bir, a ki a szabadban soha sem unatkozik, mert gyönyörrel nézi a távolban legelésző őzcsalád gyöngéd, szeretkező viselkedését, az egerésző róka cselfogásait, a baktató nyulnak aggodalmait, a vércse és sólyom vadászkalandjait, a mókus fürgeségét, a cziczkány, a rigó, az ökörszem játékát, szóval a természetnek az ezernyi-ezer állat és növény hatásában és változatosságában rejlő végtelen szépségét, az mindig élvezettel fog visszaemlékezni a leshelyen eltöltött órákra; nem is említve azon kiváltságos perczek gyönyöreit, a midőn a les alkalmul szolgált arra, hogy a nyulat hajhászó, lompos farkú, vörös tolvajt, a gerlére csapó óvatos karvalyt, a kóválygó héját, vagy a minden cserkelést meghiusító, furfangos vén agancsost csővégre kerítettük.

A fővadra való les különben sem az a könnyű mulatság, a minőt a szalonka- vagy kacsalesben ismerünk; a szarvaslesre nem lehet úgy felállani mint a szalonkára szokás, hogy az ember este vagy hajnalban

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a világ valamely pontján megáll és elvárja, hogy a legközelebbi óranegyedben arra egy szalonka repüljön. A szarvasles éppen úgy megkivánja az előtanulmányt mint a cserkelés; a ki a fővad szokásait, váltóit, legelőit s a dagonyákat hol fertőzni szokott nem ismeri, és leshelyét nem azok közelében helyezi el, az sok időt fog elvesztegetni, míg lesből lőhet a szarvasra. Csak a ki mindazt tudja és ismeri, a mit a cserkelő vadásznak tudnia és ismernie kell, csak az fog a fővadra lesből eredménynyel vadászni. Különben is a szarvasvadászatnak ez a két módja, a cserkelés és a les szorosan összefüggnek s mintegy kiegészítik egymást: este a cserkelést követni szokta a les, reggel pedig a les előzi meg a cserkelést és igen gyakran lesz a cserkelésből les és viszont a lesből cserkelés, a midőn cserkelés közben valamely buvóhelyen megelőzzük, vagy midőn a leshelyünket elkerülni készülő vadat cserkelve közelítjük meg.

Vadászterületünk kimélése szempontjából a les még a cserkelést is felülmulja azon kedvező körülményeivel, hogy éppenséggel nem nyugtalanítja a vadat, s alkalmat adván a vadásznak izgatottságának leküzdésére s lövésének előkészítésére, a jó lövő lesből majdnem feltétlen biztossággal lőhet.

Száraz időjárásban, midőn a haraszt zörgése, — fagyban, midőn a lépés zaja vagy a hó ropogása, — mocsaras, nádas területeken, hol a járás zöreje lehetetlenné teszi a cserkelést, a cserkelésnek egyedüli eredményes helyettesítője a les.

A dúvad kipusztítására, az orvvadászok távoltartására nincsen alkalmasabb eszköz, mint a gyakori, semmiféle időhöz-órához nem alkalmazkodó les. S e mellett a lesben ülő vadász a fővadra nemcsak este és reggel, hanem a napnak minden órájában számíthat, ha leshelyét sózók, nagy melegekben a dagonyák, patakok közelében helyezi el, sőt a rigyetést megelőző korszakban minden helyen, mert ekkor a szarvas a sutavad nyomait keresi és heves vágy és ösztön által hajtva éjjel-nappal kóborol. Az a vadász, ki gyakran bejárja területét, mindig más-más időben, más-más helyen lesbe ül, s mindent megfigyel a mi körülötte történik, az csakhamar ismerni fogja vadjának minden darabját, annak bajait és hiányait, életmódját és szokásait, kiirtja a dúvadat és elriasztja az orvvadászokat. S ha megesik, hogy vadjának bizonyos darabját el kell lőnie, azt bizton be tudja várni ott, a hol annak lelövésére legkedvezőbb az alkalom, s meg fogja lőni, anélkül, hogy a többi vadat nyugtalanítaná és riasztaná.

A természetes leshely mindig a legjobb, mert a vadnak nem kell azt, mint a mesterséges leshelyek legtöbbjét, előbb megszoknia. Valamely bokor, sarjas fatörzs, vagy a szélvész döntötte fának gyökér-köre és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

gödre a legalkalmasabb leshelyek. Már a zölden vágott faágakból körültüzdelt, bokrot utánzó leshely is felébreszti az óvatos fővadnak gyanuját, ha valamely tisztás közepére vagy egyébként feltünő helyre állitjuk; mert a fővad bámulatos részletességgel ismeri azon helyeket, a hol gyakran megfordul és minden uj jelenség felkelti figyelmét.

A mesterséges buvót a fentemlitett, lombos ágakból hevenyészett ernyőn kivül, kérges vesszőből font sövényből szokás készíteni; teljesen fedetlen, nyilt területeken lesgödröket szoktak ásni; végül szálas erdők szélein, rétek, mezők, terjedelmes vágások vagy tisztások mentén leginkább a magas leshelyek emelése szokásos.

A vesszőből font ernyő rendesen három darab 120 cm. magas, 1 méter széles sövényből készül, a melyeknek széleibe vékony, alul 30—35 cm.-re kiálló hegyes karók vannak befonva, hogy a sövénytáblák tetszés szerinti szögben leszúrhatók és felállíthatók legyenek. Ezeknek a leszúrható karóknak a felső végét is 40—50 cm.-re kiemelkedőleg szokás meghagyni, még pedig villásan, hogy azokra a fegyver lövéskor megtámasztható legyen; ezen kivül a sövény felső széleibe lombos gallyakat is tüzdelnek, úgy hogy azok a kilátást ne akadályozzák, de a vadászt álló helyzetben is kellően fedezzék. Ezen ernyőnek nagy előnye, hogy könnyen áthelyezhető s bárhol ujra gyorsan felállítható.

A lesgödrök kiemelése úgy történik, hogy a gyepszint körülbelül egy méter átmérőjű körben lehetőleg nagy téglákban leemeljük, hogy aztán a kiásott és a gödör köré halmozott földet e gyepszindarabokkal befedjük és a környezethez hasonlóvá tegyük. Midőn a gödröt az egész egy méter átmérőjü körben oly mélyre kivájtuk, hogy az a körbe rakott földhányással együtt 65—70 cm. mély, akkor a gödörnek csak a közepét emeljük ki 50 cm. átmérőben és 45—50 cm. mélységre, hogy köröskörül ülésre alkalmas padkát alakítsunk s lábunk a középen kényelmesen elférjen. A jelzett méretekben ásott lesgödörből a közepes magasságú férfi minden irányban kinézhet, ülését bármely irányban változtathatja, s fegyverét a földhányásra támasztva biztosan lőhet. Ha nyirkos, mocsaras, vagy magas talajvizü helyen kell lesgödröket ásni, akkor a gödör fenekére hordót kell sülyeszteni, nehogy a gödröt a viz eláraszsza. A körülményektől függ, vajjon csak a lábunkat kell a viz ellen megvédenünk, vagy ha a talajviz igen magas, esetleg szükséges, hogy a hordóval az egész gödröt kibéleljük; ez utóbbi esetben legalább is egy méter átmérőjű hordóra lesz szükségünk, a melybe azután külön kis széket készítünk, vagy esetről esetre vadász-székünket használjuk.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A magas leshelyet a német vadásznyelv szószéknek (Kanzel) nevezi, a mely elnevezéssel annak alakja körülbelül ki van fejezve és meg van határozva. Hogy a magas les tulajdonképpeni czélját elérje, legalább 6—10 méter magasnak kell lennie, mert csak ebben a magasságban lehet remélni, hogy a netaláni kedvezőtlen szél esetén is beválik, másrészt csak ebből a magasságból lehet nagy területeket, fiatalosok, nádasok, tengeri földek fölött is áttekinteni és kifürkészni. A magas les rendesen különálló szilárd építmény gyanánt készül, négy darab jó mélyen a földbe ásott, kérges fenyőszálra állítva, úgy hogy e fenyők egymástól másfél méter távolságra négyszögben helyeztetnek el, és fent a megfelelő magasságban gerendákkal köttetnek össze és egy méter magas párkánynyal láttatnak el. A padlózatot képező gerendákat hézagosan kell elhelyezni, hogy az esővíz szabadon lefolyhasson, s a gerendák a korai rothadástól megkiméltessenek. Az egész alkotmánynak szilárdan kell épülnie, különben magasságánál fogva a legkisebb szélben recseg és ropog, úgy hogy a vadat figyelmessé teszi, sőt el is riaszthatja. A padlózatot gyepszinnel szokás kirakni, hogy a vadász zajtalanul mozoghasson rajta. A feljárást kérges fából készült létra közvetíti, a melynek egyik oldalát korlátfa biztosítja. (Lásd a 26. ábra 2. rajzát.)

A magas leshelyeket azért nem szokták magas fák koronájában elhelyezni, mert a legerősebb, legvastagabb fa is meghajlik vagy legalább meginog a szél nyomása alatt. Ezen bizonyos mértékben alapos indok ellenére én költségkimélés és könnyebb áthelyezés czéljából gömbölyü, egy cm. vastag vasléczekből csináltattam egy méter átmérőjű és ugyanolyan magas kosarakat. Az említett vasléczek 3 méter hosszuságban kaphatók; kettőt karikára, négyet pedig u betü alakban görbítettem, s a léczeket fent a végükön, valamint lent a görbületben a két karikához erősítettem. Így alakult a 26-ik ábra, 1. sz. rajzán látható *a* kosár, a melynek fenekébe a *b*-vel jelzett füzfavesszőből font feneket illesztettem, s erre a *c*-vel jelölt keményfából készült széket helyeztem. Ez a kosár aztán alkalmas helyen, valamely erős fának ágai közé, egy-két keresztbe helyezett rúdra állítva sodronynyal jól megerősíttetett s nyilt oldalán zöld ágak átfonásával eltakartatott. Feljáró gyanánt kérges fából készül létra szolgált. Megjegyzem, hogy a vas léczek között mindenhol jól bebujhat a vadász s bejárónak külön nyilást hagyni felesleges. Ezek a kosarak igen jól megfeleltek czéljoknak, s én szarvast, őzet, rókát, kányát, héját lőttem belőlük golyóval a nélkül, hogy a rezgés vagy ingás befolyását észrevettem volna; mások is jó eredménynyel lőttek ezekből a kosarakból a nélkül, hogy a mozgás tekintetében

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

panaszt hallottam volna. Csak nagy szélben volt érezhető olyan ingás, mely a lövést befolyásolta.

E helyen még meg kell emlitenem, hogy legujabban bizonyos Führer Ferencz bécsi czég egy tarisznyában hordható, több hevederből és 200 kg. hordképességgel biró székből álló készüléket hozott forgalomba, a mely minden fára tetszés szerint való magasságban magas les gyanánt alkalmazható, a hevederekkel a feljárást is megkönnyitvén. Az egész készülék 240 deka nehéz, az ára 32 korona. A német vadászlapok dicsérve hirdetik, én azonban gyakorlati használhatóságáról nem kezeskedhetem, mert még kipróbálni alkalmam nem volt.

A magas lesnek nagy előnye, hogy nagy területek áttekintésére nyujt alkalmat, s a vadnak megfigyelését és tanulmányozását, a pagonyban történők ellenőrzését nagyban elősegiti; a szunyog, bögöly és mindenféle más féreg szintén kevésbbé alkalmatlankodik a magas lesen, mint más buvó helyeken; végül megbecsülhetetlen azon előnye, hogy a szél irányától sokkal függetlenebb minden más leshelynél, különösen ha magas fáktól védett helyen állittatott fel, csakhogy ez esetben a szabad kilátás és kilövés czéljából minden irányban jó nyilásokat kell vágni a fák koronáiba. Viszont a többi leshelynek az az előnye, hogy berendezése és felállítása nem oly körülményes és különösen nem oly költséges, s azon kivül a lesgödör kivételével nem kötik a vadászt annyira a helyhez mint a magas les. A természetes leshelyek és a sövényernyők nem akadályozzák a vadászt, hogy itt-ott cserkelve közelitse meg a távolabb elvonuló vagy legelésző vadat.

A les miként a cserkelés, ha fővad lelövéséről van szó, legeredményesebben este és hajnalban gyakorolható; és ugyanazon okok, a melyek a reggeli cserkelést kedvezőbbé teszik, a hajnali lesre is mérvadók. Az esti les a legjobb tájékoztató a hajnali lesre és cserkelésre nézve.

A lesnél a szél iránya szintén nagy szerepet játszik s azért a gondos vadász leshelyeit a természetes buvóhelyek felhasználásával úgy fogja elrendezni, hogy azok a váltók, fertők, sózók, mezők és tisztások körül akként legyenek elhelyezve, hogy mindezen alkalmas helyek közelében bármely irányú szélnél mindig jó leshelyet találjon.

A jó leshely feltételei, hogy lehetőleg széleskörü áttekintést nyujtson minden irányban, hogy a vadász minden irányból kellőleg fedve legyen, fegyverével együtt kényelmesen megfordulhasson és szabadon lőhessen, végül, hogy a lábaalja is teljesen tiszta legyen

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

és semmiféle mozdulatnál ne zörögjön vagy ne recsegjen. A legjobb vadászszal is megesik, hogy a közeledő és talán már biztosra vett vadat valamely rossz véletlen elriasztja. A targalyt vagy gombát szedő vén asszonyokat nem hiába szidják a vadászok; ez baleset számba megy, a melyről mit sem tehetünk. De ha az előre elkészített leshelyen a száraz gallynak lábunk alatt való ropogása, a fordulásnál megingatott ág zörgése vagy törése riasztja el a vadat, az már nem véletlen baleset, hanem hiba; s ha miként hiszem, a vadászok büneire a túlvilágon külön büntetések várnak, az ilyen esetekről bizonyára pirulva fogunk számot adni.

A leshelyen legalább is egy félórával előbb kell megjelenni, mint a mely időre a vad megjelenése legkorábban várható, hogy az esetleg már közeledő vadat el ne riaszszuk, a kilátást vagy szabad mozgást akadályozó ágakat idejekorán lenyeshessük és lábaink alját jól kitakarítsuk. A leshelyen állva szabadabban mozog a vadász, de ülve türelmesebben és nyugodtabban várakozik s azért vagy ülőhelyet készítsünk a lesben, vagy vadász-székünket otthon ne felejtsük. Arra is legyen gondunk, hogy ülve jobboldalra lőni nem lehet s a vad közvetlen közelében fordulni sokszor igen nehéz, így hát a leshelyen úgy helyezkedjünk el, hogy azon irány, a honnan a vadat várjuk, kissé baloldalunkra essék.

A leshely úgy készüljön, hogy a vadnak ne az útjába, hanem attól oldalvást jó lőtávolra essék; így legvalószinübb, hogy szélesen állva kapjuk a legjobb lövésre.

A vadász öltönyének szine egyezzék környezetével, a kalapot a tolldísz ne tegye feltünővé, gallér és kézelő teljesen láthatatlan vagy legalább is tompább szinü legyen. A nagy távolságokra látszó fehér haj vagy szakáll eltakarására jól használható a fegyverkereskedésekben mindenhol kapható zöld selyem fátyol; ez külömben is a legjobb szer a szunyogok ellen és tapasztalatból mondhatom, hogy minden más sokat hirdetettt és ajánlott szer, úgy mint a bedörzsölés, szagosítás bárminémü kenőcscsel vagy folyadékkal a szunyogokat nem igen zavarja, még a leshelyen egyébként mindig megengedhető dohányzás sem vezet e tekintetben teljesen czélhoz.

A fővadra való leshez kutyát vinni nem tanácsos, ha csak a közelben úgy le nem köthető, hogy a les eredményének éppenséggel ne árthasson; lábainkhoz fektetve a legjobb kutya is befolyásolhatja az eredményt, mert a legyek és szunyogok kapkodásra késztetik a külömben teljesen megbizható kutyát is.

A vadász mindig zajtalanul közeledjék a leshelyhez és épp oly óvatosan távozzék, nehogy a közelben lévő vadat elriaszsza. A vad

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

annál korábban várható a leshez, minél közelebb esik a les annak tartózkodási helyéhez, mert miként már a cserkelésnél említettük, a vad vonulását az éhség szabályozza; ha megéhezik, délután elindul helyéről, reggel pedig ha jóllakott, legelőjéről, s ha közel van a leshely, korábban fogja elérni. A fővad közeledését törtetés szokta jelezni, vagyis a bokroknak, sásnak suhogása, a nádnak, targalynak tiprás közben való ropogása, a szálerdőben az agancsnak kongása. Mind oly hangok, melyeket a lesben ülő vadász semmiféle zenével el nem cserél, s melyeket egyszeri hallásra a vadász füle jobban megjegyez a fülbemászó legszebb nótánál. Azután a rigó, szajkó és szarka szokatlan lármája, csörgése sokszor szintén jelzi úgy a róka mint a fővad közeledését. De azért a fővadra váró vadász figyelme és éberszége sohase szüneteljen, mert a tapasztalás azt tanítja, hogy gyakran minden előzetes jelzés vagy zörgés nélkül hirtelen előttünk áll a szarvas, mintha a földből bujt volna elő. Ez különösen olykor szokott megtörténni, ha pitymalatkor magas növésü sásos rétek szélén vagy sarjas, bozótos, új vágások mellett állunk lesben, mert a fővad kora hajnalban kint a legelőjén heverészni szokott és csak napkeltével emelkedik fel, hogy tovább legeljen, s ha csuháján megszáradt a harmat, a sürübe vonuljon.

Ha a les a fővad valamely meghatározott darabjának szól, az esti és különösen a reggeli szürkületben ne hamarkodjuk el a lövést, mert a pára és köd sokszor bámulatosan nagyítja a tárgyakat s a félhomály is nagyon csal. Ez az érzéki csalódás már sok hatalmas agancsosnak nézett, nyomorult zöld szarvas (Schneider) életébe került. A les különben is rendesen elegendő alkalmat szolgáltat arra, hogy a vadat jól megkülönböztessük és kedvező helyzetét bevárjuk s ez a körülmény kötelességünkké teszi, hogy lesből mindig jól czélozzunk és biztosan lőjjünk; annál is inkább, mert az előre elkészitett leshelyeknél a világitás okozta csalódásokat elkerülendők, több ponton a lőtávolságokat is megjelölhetjük. Jó csővilág nélkül lesből lőni soha semmiféle körülmények között sem szabad. Egyáltalában a lövésre nézve a lesnél ugyanazon szabályok érvényesülnek, a melyeket a cserkelésnél tüzetesebben megbeszéltünk, csakhogy ezek a lesnél mindig sokkal szigoritottabb mértékben alkalmazandók. Mert a ki lesből elhibázza vagy nyomorékká lövi a szarvast, az megérdemli, hogy a zöld gallyat husáng alakjában kapja, de nem a kalapja mellé.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

3. A hajtás.

Mielőtt a fővadra való hajtásnak tárgyalásába bocsátkoznám, őszinte vallomást kell tennem. Ha valamiképpen szerét tehetném, illetve ha reám biznák, mindenkorra betiltanám a fővadra való hajtóvadászatokat, s a miről majd később lesz szó, a kopózást is. A tömeges gyilkolás a kis vadnál sem szép, hát még a nagy vadnál s különösen a szarvasnál. Nem mintha a szarvasra való hajtóvadászat nem lehetne szép és nemes mulatság; sőt ellenkezőleg, a szépen és kifogástalanul végrehajtott szarvas-hajtóvadászat a legszebb élvezetek egyike, mely sokkal szebb lehetne a cserkelésnél és a lesnél, mert a hajtóvadászatnál nem zárkózik el az ember önzőleg a barátaitól és vadásztársaitól, hanem másokat is részesít a maga gyönyöreiben. És minthogy valóban igaz, hogy a megosztott öröm kettős öröm, a hajtóvadászat is a vadászat gyönyörü élvezetének annyi sok változatait képes nyujtani, a minőkről a magába zárkózott cserkelő és leskelődő vadásznak fogalma sincs.

Közbevetőleg felemlítem, hogy nálunk ezen általános kifejezés: *szarvasvadászat,* alatt csakis a szarvasra való hajtóvadászatot szokás érteni; rövidség okáért én is ily értelemben fogom e szót a jelen fejezetben használni.

Hogy a szarvasvadászatokat, daczára, hogy azok sok kedélyes és emlékezetes mulatságra szolgáltattak életemben alkalmat, még sem tudtam megszeretni, annak legfőbb oka, hogy a jól rendezett szarvasvadászathoz gondos és körültekintő előkészités, a kicsinyeskedésig terjedő szabatos kivitel, kevés, de a golyós fegyvert kifogástalanul kezelő vadász, kiváltságokat és kiméletet nem ismerő szigor és feltétlen engedelmesség szükségeltetik: mind oly tulajdonságok, a melyek nálunk, — hogy a virágos szavu komáromi csizmadia ékes szavaival éljek, — a czéhládában feltünő módon nincseltetnek. Mert hát a mi

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

zöldkabátosaink mesterekben bővelkedő czéhe igen laza fegyelmű és igen sok tarka-barka tulajdonságokban tündöklő tagokból áll.

Tisztelet, becsület a kivételeknek; ezek igen ritkák, de azért annál inkább megbecsülendők. Néhány igazi főur és nemes szenvedélyű vadász kezén lévő uradalom kivételével, mi a szarvasvadászatnak jónevű czége alatt a leghihetetlenebb és legcsunyább dögvadászatokat szoktuk üzni. Megjegyzem, hogy midőn az ilyen nálunk szokásos szarvasvadászatnak jellegzetes képét próbálom megrajzolni, távol áll tőlem a gondolat, mintha valakit, s különösen mintha vadászat rendező jó barátaimat, kedves vadászczimboráimat kigúnyolni és bántani, s az ő rovásukra a magam tulajdonságait és gondolkozását fitogtatni akarnám. Magam is igen sokszor vettem részt az ilyen vadászatokban, cselekedtem, úgy mint mások cselekvének, szánom és bánom büneimet miként bizonyára ők is megszánták és megbánták, s velem együtt megfogadták, hogy megjavulnak. A magam mentségére legfeljebb azt hozhatom fel, hogy én soha söréttel szarvasra nem lőttem.

Minthogy a szarvasvadászat előkelő mulatság, arra minden környékbeli uri embert és távoli jóbarátot meg kell hivni, ha csak egy szál rozsdás puska lóg is a fogasán. A most bemutatkozó albiró és a legutóbb megválasztott szolgabiró, a kik a vidékre helyeztetvén, most csaptak fel vadásznak, és a szabadban még soha szarvast nem láttak, halálos ellenségei lesznek annak a vadászatrendezőnek, a ki öket a szarvasvadászatra meg nem hivta. A szomszéd uradalom öreg erdészét, a ki két golyót röpít a nyiladékon áttörő szarvas lapjára, nem lehet meghivni, mert nem illik bele ebbe az uri társaságba. Mikor aztán a találkozás helyén egybegyült a társaság, a ki nem látta, soha el nem hinné, micsoda lehetetlen választék kerül össze ilyenkor: tenyérnyi szélesen kimeredező kézelők, gallérok, világos szürke felöltők és kalapok, vörös szinű bőrsipkák és kabátok; egycsövű, kétcsövű és háromcsövű puskák, lovassági karabélyok, egy- és kétcsövű expressek, ischeli stutzok, Colt-, Mauser- és Manlicher ismétlő fegyverek; sörét, posta, ficzkó, Witzleben-, Manlicher-, express- és gömbölyű-golyók a leghihetetlenebb változatokban. Láttam én már ilyen helyen 9 mm.-res Flobert-puskát is. Ez a flobertes puskás azóta a túlvilág vaddús virányain kiméli hibás lövéseivel a szarvasokat, s én, minthogy itt felemlítettem, tartozom emlékének azzal az igazolással, hogy ő azzal a Flobert-puskával mindenesetre több érzéket tanusitott a fővad vadászata iránt, mint azok, a kik sörétes fecskendőkkel jelentek meg a vadászaton; de aztán meg igen jó czimbora volt az ebédnél és a kártyaasztalnál, természetes tehát, hogy semmiféle valamire való vadászatról nem hiányozhatott.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Mikor aztán az erdei ösvényen hosszú sorban elindult a társaság, hogy állásait elfoglalja, visszhangzik az erdő a jókedvű társalgástól, mert hát a legelől járóknak sem szabad semmit elveszíteniök a leghátulsónak élczeiből; a zaj majd felveszi az erdőt, még a délutáni hajtásra kerülő részekben is csülökre áll a vad, nem tudván elképzelni hogy micsoda zenebona készül a mai napra, mert hát egy órával előbb már legalább is ekkora lármával a hajtók verték fel az erdőt.

A puskások legalább is háromszor annyian vannak, mint a mennyinek szarvasvadászatnál az elállítandó vonalon helye lehetne. Így aztán 30—40 lépésnyire kerül egyik puskás a másikhoz, a kik természetesen tovább beszélgetnek egymással még azután is, a mikor már megindult a hajtás. Csend csak azután lesz, a mikor eldördül az első lövés; ez a lövés természetesen rókára, nyulra vagy szajkóra esett. Kérem ne tessék mosolyogni, két esetre emlékszem a saját élményeimből, a midőn a szarvasvadászatot szajkóra való lövéssel nyitották meg. Elképzelhetni, hogy a mikor minden nyulra, rókára, őzre és szarvasra, mely a puskások vonalát keresztezi, a puskások szoros közelsége következtében 3, 4 sőt 5 lövés is esik, micsoda puskázásnak megy végibe ez a társaság.

Szarvas természetesen a lehető legkevesebb kerül a hajtásba, de még sokkal kevesebb a terítékre. A második hajtás után kihozzák az ebédet, s annak utána a hangulat eléri azt a magasztos lendületet, a mikor aztán már igazán nem parancsol és nem engedelmeskedik senki.

Ennek a vadászati módszernek megvan az a tagadhatatlan előnye, hogy a ki épkézláb kerül utána a vacsorához és a kártyaasztalhoz, az igen boldognak érzi magát, hogy meg nem lőtték, és nagyon meg van elégedve a vadászat eredményével. Egy ilyen vadászat után harmad napra találkoztam azzal az erdészszel, a kinek pagonyában vadásztunk, s megkérdeztem tőle, találtak e sok megdermedt vadat? E kérdésre az erdész szóról szóra a következőképpen válaszolt: »Az erdő csak úgy piroslik a sok veritéktől, s ezért nem is lehet semmi csapán eligazodni, de majd találunk elég dögöt a szag után.«

Szarvasvadászataink legnagyobb átlaga ebből a fajtából kerül ki, s azért indokoltnak is fogja találni minden tapasztalt vadász azt a kemény mondásomat, hogy én ha rajtam állana, a szarvasra való hajtóvadászatot egyszer és mindenkorra betiltanám. Azt a fegyelmet, a mely egy ilyen vadászatnak helyes és rendszeres végrehajtásához megkivántatik, még a németek sem birják teljesen meghonosítani, pedig ő náluk minden mulatságnak java része formaságokból és szertartásokból áll. Miként lehetne tehát a magyar vadásznak arra

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kilátása, hogy a mi vadászatainkon valaha rend és fegyelem uralkodjék.

Valjon mit szólna hozzá a mi szokott vadász-társaságaink valamelyike, ha megjelenvén a szarvasvadászat találkozó helyén, a háziúr a társaság minden tagjának a következő nyilt rendeletet nyomná a kezébe:

»A mai vadászatra a következő szabályok mérvadók:

1. A mai vadászaton csak gyönge szarvas, egészen öreg vagy gyenge sutavad lőhető; sem a hatos agancsot meghaladó szarvast, sem semmiféle más vadat lőni nem szabad. Ha a vadászok valamelyikére egy magános tehén jön a borjával, inkább a borjut kell meglőni mint a tehenet. Az erősebb csapatokból a vezérsuta vagy a közvetlen utána való, vagy pedig a csapat legvégén húzódó darab lőhető; a csapat közepét mindenkor kimélni kell.

2. Egy összezavarodott csapatba, hol mindig 2—3 darab fedi egymást, vakon bele lövöldözni nem egyéb dögvadászatnál, azért az ilyen lövés szigoruan tilos; s ha netalán mégis előfordulna, büntetésül a vadászatból való azonnali kizáratást vonná maga után.

3. Általában a legnagyobb nyomatékkal arra kérem az urakat, hogy csakis a jó lőtávolban és kedvező helyzetben lévő vadra lőjjenek, és minden némileg kétséges vagy bizonytalan lövéstől tartózkodjanak. Egyenes irányban a vad után vagy álló vadnak a fejére, nyakára vagy czombjára lőni nem szabad; az ilyen lövés esetről esetre 20 márka birsággal büntettetik.

4. Lőni csak golyóval lehet; a sörétes lövést még kegyelemlövés gyanánt sem szabad alkalmazni. A ki netalán ennek daczára, habár tévedésből is, söréttel lő, a vadászatból azonnal kizáratik.

5. A ki egy darabot rossz lövéssel úgy megsebez, hogy a legszorgosabb nyomozás daczára sem lesz elejthető, 10 márka birságot fizet.

6. Ha ketten egyszerre lőttek egy darabra, a vad elejtése annak a javára számittatik, a kinek golyója kedvezőbb helyen érte a vadat. Az ilyen eseteket a mai napra felkérendő szakbiróság fogja megvizsgálni és eldönteni. A teljesen egyrangu lövéseknél a sorshúzás dönt.

7. Ha ketten egymásután sebezték meg ugyanazt a darabot, a vad csak azon esetben számit az első lövő javára, ha lövése szabályos és a vad a másik lövés nélkül is a véreb segítségével bizonyosan terítékre került volna. A rossz lövések tehát, u. m. a fej-, a homor-, a vak-, a lábszár- vagy a horzs-lövés egyáltalában nem számítanak.

8. A fegyvernek vigyázatlan tartását vagy használatát a vadászati biróság 100 márkáig terjedhető birsággal bünteti. A hajtásba semmi körülmények között sem szabad belőni; a kifelé való lövés is csak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

akkor van megengedve, ha a vad a vadászok állásai mellett szalmacsutakokkal vagy a fák meghántásával megjelölt irányt már túlhaladta.

9. A ki hajtás után fegyveréből a töltényt el nem távolítja, továbbá, a ki helyéből a vadászatrendező felhivása vagy megállapitott jelzése nélkül elmozdul, 50 márkáig terjedhető birság alá esik.

10. A vadásznyelvnek helytelen használata, vagy helytelen kifejezések alkalmazása, úgyszintén minden hibás lövés 10 fillérrel büntetendő.

Az összes birságpénzek hovafordítása iránt vadászat végeztével a vadásztársaság határoz.

A mai vadászathoz szakbirákul N. N. N. urakat kérem fel.

Kelt . . . N. N. vadászatrendező.«

Hátha még mellékletül kinek-kinek egy-egy térképet is adnának, a mai vadászat helyszinrajzával és hátlapján az egyes hajtásokra vonatkozó utasításokkal, záradékul pedig azon megjegyzéssel, hogy miután minden vadász ismeri a maga számát és a helyszinrajzban minden hajtásnál megtalája az illető számmal jelölt helyét, a vett irásbeli utasításokból pedig teljesen tisztában van a további teendőkre és viselkedésre nézve, a vadászat egész tartama alatt kerülendő minden felesleges beszéd és értekezés.

A társaság zsebre rakná az ilyen utasításokat, s a nagyobbik fele még a vadászat előtt, a többi pedig keservesen keresztülkinlódott vadászat után úgy széjjelszaladna, hogy az illető vadászatrendezőnek még a következő évek körvadászatain sem akadna szomszédja, nehogy valakinek valami irásbeli utasítást találjon a zsebébe csempészni. És még évtizedek után is beszélnének róla, hogy volt ezen a vidéken egy hóbortos ember, a ki mint a német időkben a kerületi főnök a vármegyét, irásbeli rendelettel akarta kormányozni a vadászatokat.

Pedig ezt a szabályzati mintát nem én fogalmaztam; az ujkor legjobb vadászati iróinak egyikétől kölcsönöztem, a ki az ilyen szabályzatokat és azoknak szigoru végrehajtását feltétlenül szükségesnek tartja. Sőt Németországban ezt a körülményes rendelkezést és feltétlen szigort a szarvasvadászatokon minden uri társaságban nemcsak elfogadják, hanem megkövetelik. S valljuk meg őszintén, hogy miként a vadászat terén sok más dologban, úgy ebben is a németnek van igaza. Hajtással a fővadra vagy igy kell, vagy egyáltalán nem szabad vadászni.

Még az ilyen fegyelem és szigor mellett is ritkán sikerül a vadászatnak tulajdonképeni czélját, a fővad bizonyos lelövésre szánt példányainak rövid idő alatt nagyobb számban való lelövését elérni. De ezen rend és fegyelem nélkül a hajtóvadászat úgy mint fentebb

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

jeleztem, a legközönségesebb dögvadászattá lesz, mely a fővadat szétugrasztja és sok időre bizalmatlanná teszi, örömöt sem a vendégeknek sem a tulajdonosnak nem okoz, haszon helyett kárt csinál, és elveszi a vadászszemélyzetnek kedvét a vad ápolásától és gondozásától.

Ha tehát szarvasra hajtóvadászatot akarunk rendezni, hogy jó vadásztársainknak előzékenységét viszonozzuk, vagy hogy kedves vadász vendégünknek örömet szerezzünk, mindenek előtt megállapítjuk, hogy ki lesz meghivandó; természetesen csakis teljesen kifogástalan és golyóval jól lövő puskásoknak küldvén meghivót. A meghivókat ideje korán kell kiküldeni, hogy az akadályozottak kellő időben lemondhassanak, s helyettük másokat hivhassuk, vagy elmaradásukat a vadászat előkészítésénél számba vehessük. Ha a résztvevő puskások száma biztosan meg van állapitva, a vadászatrendező elkészítvén a vadászat általános tervét, egy-két gyakorlott erdőssel s két-három napszámossal kimegy a helyszinére s az uralkodó szélirányt sőt az esetleges szélfordulást is tekintetbe véve, megállapítja és elkészíti a puskások állásait, hogy helyeiken jól fedve legyenek, zajtalanul fordulhassanak és a megfelelő irányban jó kilövésük legyen.

Minden egyes puskás részére a lövés iránya láthatólag megjelölendő, úgy hogy egy pillantással észrevehesse a vonalat, a melyen belül lőnie nem szabad.

Ha a terepviszonyok megengedik, a puskásokat soha se állítsuk egy vonalra, mert a puskásvonalon keresztül törő vad a legnagyobb sebességgel szokott a nyiladékon átugrani, s minthogy addig míg a vad a puskások vonalát túl nem haladta, a puskát felemelni nem szabad, az idő rövidsége miatt a legjobb lövő is könnyen hibázhat.

Lapályos vidéken ez alig lesz elkerülhető, de a magas fásban vagy ritkább szálerdőben, itt is kellő előkészítéssel, félkörben lesznek a puskások a hajtás elé állíthatók. Hegyes, dombos vidéken minden puskásnak meg lehet szerezni azt az előnyt, hogy legalább az egyik oldalra zavartalanul és teljes biztonsággal lőhessen. De minden más tekintetnél fontosabb a szél iránya, s másod sorban a fővadnak megszokott váltói, mert ha a vadat nagy lármával vagy sebes kutyákkal nem riasztják, hanem nyugodtan hajtják, a fővad hajtás közben is előszeretettel szokta megtartani az ismert váltókat.

Midőn a vadász elfoglalta kijelölt állását, mindenkor a következőket tartsa szem előtt:

Helyét el ne hagyja, míg a megbeszélt jelzés vagy a vadászvonalat felállító erdész őt onnan el nem szólitotta.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A szomszéd-puskások állásaira és a lövés irányára nézve azonnal eltéveszthetlen tájékozást szerezzen; és vegye tekintetbe azt is, hogy fagyos földön vagy sziklás talajon a golyó könnyen elpattan, s hogy a mai fegyverek óriási hordképessége és átütő ereje növeli a veszélyt s ily körülmények között fokozott óvatosság ajánlatos.

A fegyvert felemelni csakis akkor szabad, a midőn a vad a lővonalba ért; a puskások vonalán végig czélozni semmi körülmények között sincsen megengedve.

Semmiféle más vadra, mint a mely a vadászatrendező által lövésre kijelöltetett, lövést tenni nem szabad. A lövés helyét megnézni és galylyal megjelölni csakis a hajtás végeztével lehet, a midőn a lövés eredménye a vadászat rendezőjének is bejelentendő, hogy a nyomozás elrendeltessék.

Minden puskás mielőtt állását elhagyná, töltényeit vegye ki a fegyverből. Ha szerencsétlenség történik, az mindig igen szomoru dolog; de ha könnyelmüség és vétkes gondatlanság következménye, akkor megbocsáthatatlan.

Meg kell még jegyeznem, hogy tapasztalás szerint igen sokan azért viselkednek helytelenül a vadászatokon, mert a helyes viselkedésre senki sem figyelmezteti, általános lévén az a rossz szokás, hogy a hibás viselkedést csak az illetőnek a háta mögött teszik szóvá a nélkül, hogy sejtelme volna róla, hogy helytelenül cselekedett. Így szokássá lesz a rossz viselkedés és az ujonczoknál könnyen utánzókra talál.

A hajtás módjaira nézve négyféle hajtást különböztetünk meg: a közönséges hajtást, a terelést, a vegyes hajtást és a zárt hajtást.

A közönséges hajtás az, a midőn a hajtók a meghajtandó terület egyik végén 50—100 lépésnyire egymástól felállíttatnak és a két szárnyon esetleg közben is, az erdészszemélyzetnek erre kirendelt tagjai által vezetve egyenes irányban végig mennek a hajtáson, hogy az abban lévő vadat kiszorítsák és a puskásokra hajtsak.

A terelés olyképen történik, hogy az erdészszemélyzet egy-két tagja, esetleg néhány a területet jól ismerő favágó leginkább a vadnak ismert váltóin nyomul előre, s ha előtte megmozdul a fővad, azt nyugodtan haladva úgy iparkodik oldalról mindig előzni, hogy azt a puskások ismert állása felé terelje.

A vegyes hajtás oly területeken használatos, a hol járhatlan sürüségek, mocsarak állják útját a közönséges hajtásnak vagy terelésnek. Itt a hajtók vagy terelők a hajtás egyik végén éppen úgy felállanak, mint azt az előző két pontban jeleztük és egy-két hajtóebet, leginkább tacskókat visznek magukkal, hogy a vadat a megközelít-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hetlen sürüségekből vagy nádasokból a kutyákkal kizavarják s a puskások vonalára hajtsák.

Zárt hajtásnak mondjuk, a midőn a meghajtandó terület egyes oldalai vagy az egész hajtás rémczafatokkal vagy korláttal elzáratik, hogy a vadnak kitörése egyáltalában, vagy csak bizonyos irányban megakadályoztassék; maga a hajtás a zárt területen az előző pontokban jelzett három módszer valamelyikének alkalmazásával történik.

A hajtásra nézve a következő szabályokat kell szem előtt tartani:

Hajtó mentül kevesebb, de annál válogatottabb legyen; legjobb e czélra azokat a favágókat alkalmazni, a kik az illető erdőben a rendes vágást végzik. Ezek ismerik az erdő minden zegét-zugát és az erdész-személyzet irányában engedelmesebbek minden más hajtónál.

A hajtókat jól ki kell tanítani, hogy hajtás közben lármázni nem szabad. Egy-egy hang, egy fütty vagy egy koppantás bottal a fák törzsére elegendő zaj, hogy a vadat felverje, és hogy a hajtók hollétüket egymással közöljék. Ha a vad megindult, elegendő egy hajtónak jelzése, hogy a szarvas vagy a csapat előre, jobbra vagy balra tart. Ha a vad megfordul és szemben jön a hajtókra, ilyenkor kell leginkább tartózkodni minden lármától és zajtól; legjobb ha a hajtók megállanak s egy-két kézmozdulattal hivják fel magukra a vadnak figyelmét; ha mégis keresztül törne a hajtók vonalán, ezt is jelezni kell minden nagyobb lárma nélkül. Az első hajtás mindig lassu lépésben történik, s ha a hajtók között visszatört a vad, vagy feltehető, hogy a sürükben visszamaradt, a hajtók a puskások vonalát elérve visszafordulnak és gyorsabb lépésben kissé nagyobb zajjal visszafelé hajtanak egész a felállításuk helyére. Ugyanígy történik a hajtás a terelésnél is.

Azon területeket, a melyek szintén hajtásra vannak kiszemelve, de a melyekben a vadnak tartózkodása nem bizonyos, mert csak időlegesen vagy átvonulóban szokott bennük tartózkodni, az erdész-személyzet kora hajnalban körüljárja és megállapítja, hová, mennyi vad váltott be és a hajtásokat a szerint intézi, hogy teljesen üres hajtások elő ne forduljanak. Mert az ilyen hajtások a vadászok és különösen a vendégek éberségét lankasztják és türelmét erős próbára teszik, annál is inkább, mert a fővadra való vadászatnál sokkal czélszerübb minden hajtásba lehetőleg nagy területeket befoglalni, hogy a vad figyelme az előkészületek által fel ne ébresztessék, és ha mégis felébresztetett volna, a hajtásból ne távozhassék. Ha azután az ilyen nagy üres területek nagyobb bizonyosság okából mindig

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

oda és vissza hajtatnak, arra a bizonyos kérdésre és feleletre szolgáltatnak alkalmat, hogy: Mi unalmasabb egy szarvasvadászatnál? — Két szarvasvadászat.

Minthogy a fővad keresztültörve a hajtók vonalán legtöbbször nem várja be a vissza való hajtást, hanem hátul vagy oldalt kimenekül a hajtás területéről, a meghajtandó területet lehetőleg, legalább a vadnak ismert váltóin, köröskörül el kell állani, s ha ennek kiviteléhez a puskások száma nem volna elegendő, a szélnek kedvezőtlen irányba eső oldalokat inkább rémczafatokkal kell elrekeszteni, mint a vadászok számát gyakorlatlan és avatatlan puskásokkal szaporítani.

Midőn azt mondom, hogy inkább rémczafatokat használni, mint a rossz puskások számát szaporítani, ezt a vadászat végeredményére való tekintetből mondottam. Mert különben a szarvasra való vadászatnál igen nehéz volna a választás a rossz puskás és a rémczafat között, annyira, hogy ha az, a ki ilyen nehéz választás helyzetébe kerül, tőlem kérne tanácsot, én minden esetben azt tanácsolnám, hogy a két rossz közül ne válaszsza egyiket sem s mondjon le a hajtóvadászatról. Inkább választandó a rémczafat azért, mert noha szintén ijeszti és rémítgeti a vadat mint a rossz puskás, de legalább nem veszélyeztet senkit, sem dögöket nem csinál.

A mondottakból kiki megitélheti s magam is megvallom, hogy határozott ellenszenvvel viseltetem a rémczafatok iránt és szinte jól esik az a tudat, hogy nálunk nem igen használják, s hogy nem magyar találmány, hanem úgy csempészték be hozzánk Németországból.

Azon kellemes feltevésben, hogy magyar vadásztársaim közül sokan nem is tudják, hogy mi az a rémczafat, elmondom annak egyszerü szerkezetét, hogy azután megindokoljam azt is, miért viseltetem én akkora ellenszenvvel a fővadra való vadászatnál a rémczafatok irányában.

A rémczafat fehér vagy feltünően tarka rongyokból, tollakból vagy fehér kendőkből áll, melyek egymástól 1—2 méter távolságra erős zsinegbe vannak kötve, úgy hogy a zsineg kifeszítve és fákra vagy bokrokra aggatva, bizonyos terület körül korlátot képezzen s a közeledő vadat az illető vonalon való kitöréstől elrémítse. Minél nagyobbak a rongyok, illetve kendők, annál nagyobb lehet az egymás között való távolság. A tollakból kettőt szokás keresztben egy csomóba kötni és rongyokkal felváltva használni, de miután a toll nem annyira feltünő mint a rongy, azokat sürübben szokás kötözni, hogy kellő hatásuk meglegyen. Fővadnál ha csak nagy ken-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

dőket nem használunk, két sor czafatzsineget kell egymás fölé, egy és két méter magasságban alkalmazni, hogy a vad bizton észrevegye és könnyen át ne ugorhassa.

Ezen csunya készülék iránt való ellenszenvem nemcsak abban találja indokát, hogy szerfelett rémíti és az illető területről hosszu időre elriasztja a fővadat, hanem különösen azért, mert a fővadat tenyésztő és védelmező, e szép czélra sok költséget áldozó uri vadászainkat és uradalmainkat ma-holnap szintén el fogja ijeszteni nemes buzgóságuktól és áldozatkészségüktől.

Ma már a fővadban gazdag uradalmakkal határos községi területeket bérlő vadpusztítók, a kiknek lesgödrei ott tátonganak az uradalmi erdők közelében, megfigyelik és megvárják mig a fővad az erdőből a községi területre legelni kiváltott s éjfél után felállítják az erdőhatár mentén a rémczafatokat, hogy hajnalban a visszavonuló és a rémczafatok vonala mellett menekülést keresve ide-oda futkosó szarvasokat halomra puskázzák. A mely eljárás a községek érdemes lakosságát legkevésbbé sem akadályozza abban, hogy a vadkárokért az uradalommal perlekedjék és vadászterületét ezen gyönyörü szarvasvadászatra való tekintetből az illető vadpusztítóknak méregdrágán bérbeadja.

Jóravaló vadásznak ilyenekben nem telhetik öröme s az ilyen vadászat orvvadászatnál egyébnek nem minősíthető. Minthogy azonban igen sok ember puskát hord a vállán, a ki a vadász nevet nem érdemli, a rémczafatok használatának ez a módja, hacsak szigoru rendelettel vagy törvénynyel útját nem állják, bizonyára nálunk is igen hamar elterjed, nagy károkat okozva a gondosan tenyésztett és féltve őrzött szarvasállományokban.

Megengedem, hogy a legjobb dologgal is történhetik visszaélés, de hát én a rémczafatok alkalmazását a fővadra való vadászatnál egyáltalában nem tartom jó dolognak. Dúvadra s különösen rókára ott, a hol a ravasz tolvaj szárnyas-vadakban dús területen, különösen fáczánosokban nagy károkat csinál s elpusztítására kevés puskás áll rendelkezésre, ott a rémczafatok megbecsülhetetlen szolgálatot tesznek, mert a kis vadat, különösen a szárnyast nem zavarják, a gyáva rablót pedig rendesen a puska elé hajtják, mert mi sem ijedezik annyira a rémczafatoktól mint épen a róka.

A rémczafatoknak a szarvasvadászatnál való használatát csak egy esetben tartom helyesnek és megengedhetőnek: ha az a ki fővadját gondozza és óvja, valamely kiváló vendégének vagy jó barátainak, a kik nemcsak jó czimborák, de jó vadászok is, hajtóvadászattal akar élvezetet és gyönyört szerezni és félő, hogy a vad hajtás köz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ben esetleg a rossz szomszédok területére menekül, a mely irányban a határt kerítéssel elrekeszteni az aránytalan nagy költség miatt lehetetlen. Ez azon egy eset, a midőn a rémczafatoknak a szarvasvadászaton való alkalmazása indokolt. Minden más esetben, ha akár a puskások csekély száma, akár bármely más okból rémczafatok nélkül éppenséggel nem lehetne hajtást rendezni, el kell ejteni a hajtást és a szarvasvadászatnak mindenkor szebb, helyesebb és czélravezetőbb eszközeihez: a cserkeléshez és a leshez folyamodni.

Mielőtt a hajtásra vonatkozó fejezetet lezárnám, nem lesz talán érdektelen, ha egy kis történeti visszapillantásképpen elmondom, hogy miképpen rendezték hajdan vadászatkedvelő királyaink és főuraink kedvtelésére azokat a szarvasvadászatokat, a hol száz és száz darab számra esett a szarvas a főurak kelevézei és nyilai, később pedig golyói által leterítve.

Rengeteg és vadban bővelkedő erdőségek közepében kiszemeltek egy arra alkalmas helyet, mely sürüségekben, vizben és természetes legelőkben bővelkedett. Ebből elrekesztettek magas erős dorongkerítéssel 300—400 holdat (27. ábra A); ennek a területnek két-három esetleg mind a négy oldalán 15—20 holdas veteményes kerteket csináltak, a melyek a központ, valamint a külső erdőség felé többrendbeli léczes, a többi kerítéshez hasonló kapukkal szereltettek fel (27. ábra B, C, D). A kerteket idejekorán bevetették zabbal, burgonyával, répával és tengerivel. A vadászatot megelőzőleg 3—4 héttel az erdőszemélyzet felhajszolta a környékbeli jobbágyokat ezer számra, a kikkel azután a lehető legnagyobb területet bekerítve, nyomták a vadat a központ felé; mértföldekre terjedő gyürübe zárták a vadat, a mely gyürü éjjelre őrtüzekkel és sürü őrszemekkel biztosíttatott a kitörés ellen.

A veteményes kertek külső kapuit estére kinyitották, hogy a vad legelni bemehessen; éjfél után bezárták a külső- és egyidejüleg kinyitották a belső kapukat, reggelre pedig beterelték a veteményes kertekbe szorult vadat a központi területre. A külső hajtást naponkint ismételték és a gyürüt mindig szűkebbre szorították, a vadat mindig a veteményes kertek felé s innen minden reggel a központi területre terelve. Így szaporodott a vad a központi területen napról napra és sokszor annyira, hogy a vad a zárt terület nagysága daczára észrevette fogságát és szabadulásra tört. Ekkor már a zárt területet éjjelnappal szoros hajtó-lánczolattal kellett őrizni, úgy hogy a hajtók a korlátnak csapatosan nekitörő vadat lármával és veréssel terelték vissza.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A vadászat napján a nagyszámú vadásztársaság elhelyezkedett a kerítéstől legjobb lőtávolra, köröskörül a megritkitott fák közé épitett állványokra s a hajtók sürü lánczolata folyton fel- és alá-hajszolta a belső területet, kényszerítve a vadat a korlát mentén való körülfutásra. Így hullott el a lelövésre szánt sok szarvas egyetlenegy napon. Hiába tagadnánk, hogy az ilyen tömegnek, az ilyen hatalomtól duzzadó szenvedélynek szintén megvan a maga hatása és varázsa s nem hiszem, hogy volna egy szenvedélyes vadász, a ki nem óhajtana legalább egyszer az ilyen vértől mámoros mulatságban részt venni; habár a vadászat igazi költészetének és szép szenvedélyének semmi köze az ilyen tömeges gyilkoláshoz, mert az a szenvedélyt kielégitő, valódi vadászati gyönyör csak ott érezhető, a hol a vadász fáradtan heveredik le a sokáig üldözött s végre leterített hatalmas agancsú szarvasa mellé.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

4. A kopózás.

Hadverő, daliás nemzedék szelleme lebeg fölöttem, a midőn a képzelet szemével végigtekintek a pázsitos, bozóttal tarkitott, patakszelte rónán. A hangos kopófalka nyomán fürge paripákat ülő vitézek serege nyilakkal és kelevézzel űzi a gyorslábú szarvast. Lihegő szájjal, nyujtott nyakkal és hátravetett agancscsal száguld üldözőit messze elhagyva a nemes vad; nyomában földön járó orral s vigan csaholva ügetnek a kopók, ezek körül elszórtan vágtat a lovasok serege, minden emelkedést, minden dombot körültekintésre felhasználva, hogy a menekülőt szem elől ne téveszszék. A kopók kilógó nyelvéről csepeg a nyál, a lovakról szakad a tajték, a lovasok arcza kipirul a levegő nyomásától; ember, állat hevül, szenvedélye fokozódik, csak a szarvason észlelhető a mindinkább növekedő lankadás. Az űzött vad és az üldözők között lassankint kevesbedik a távolság. Hajrá!!! A kopók szemre kapták a zsákmányt, erős rivalgással jelzik diadalukat, előre szöknek és egy pillanatra elhagyják a lovasokat. A szarvas összeszedi végső erejét, rövid időre sikerül is elhagynia üldözőit, de a kopók rivalgása mindig sürübben hangzik, a lovasok szoritják paripáikat, ki-ki első akar lenni, hogy a kegyelemdöfést az ő kezétől kapja meg a vad. A szarvas elfullad, hirtelen megfordul és szügybe vágott fejjel, előre szegezett agancscsal várja be üldözőit. Az első kopó, mely megközelíti, felhasitott horpaszszal repül a háta mögé, s a következőket úgy lerázza magáról, hogy jobbra-balra bukfenczeznek tőle; de a támadók száma szaporodik, s mire megérkezik az első lovas, a kopók már térdre rántották a fulladozót, hogy a szerencsés vadász szivébe márthassa dárdáját. Kürtök harsogása jelzi az elmaradottaknak a diadalt.

A kopóknak odadobják a feltört szarvas zsigereit, a vadászok pedig előrántják a csutorát.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Így kopóztak őseink a Don és a Wolga, később a Duna és a Tisza között.

Mi ugyan a kopózásnak ezt a módját franczia vadászatnak nevezzük, pedig bizonyos, hogy nem mi tanultuk a francziáktól, hanem a francziák mi tőlünk. A történelem tanusága szerint legelőbb a szittyák és a perzsák, az ókor ezen kiváló lovas népei, gyakorolták a lovas kopó vadászatot. Ezektől származott át az egyptomiakhoz és a görögökhöz. A gallusok és a germánok a népvándorlás könnyű lovasaitól, a hunoktól és a magyaroktól tanulták a lovon való vadászatot.

Szép és könnyű dolog volt akkor lovon vadászni. Minden ember lovon járt és a merre a szem látott, szabad volt a határ. Ma, az automobilok korszakában, a midőn egész vagyont ér a jó paripa és minden patkónyomért kártérítést kell fizetni, csak a fejedelmek s ezek közül is csak a gazdagabbak izlelhetik meg néha a lovas kopózás fényüző mámorát. Mert hát ehhez nemcsak nagy kiterjedésű, lovaglásra alkalmas terület, hanem a jól betanitott vadászoknak egész serege, kitünő lovak és külön e czélra nevelt, kitartó és csakis a szarvas nyomát tartó kopófalka szükséges. Ha pedig ez mind megvan, ládában kell a szarvast a vadászat szinhelyére szállitani, mert az ilyen lovaglásra alkalmas sik, lankás területekről a gazdasági kezelés már régen a mocsarak és bérczek közé szorította a szarvast.

Így azután, hogy az ellentétek e téren is találkozzanak, ma már a fejedelmeken kivül csak a szegény ember kopózik; természetesen gyalog, és a lehető legegyszerübb eszközökkel. Ott hol járhatatlan bérczek, beláthatatlan rengetegek mélyében ős időktől fogva a hiúz és a farkas pusztitotta a szarvast, a hol napokig kóborol a vadász, mig egy-két darab fővad csapájára akad, a hol hajtókkal vadászni a vadnak ritkasága és a területnek járhatlansága folytán czéltalan, sőt lehetetlen: ott a vadász kopóval próbál szerencsét, hogy azt az egy-két szarvast, mely a ragadozók elől megmenekült vagy kóborolva e zord vidékre tévedett, puskacsöve elé kerithesse.

Mondanom sem kell, hogy az a vadász vagy az a társaság, mely az ilyen vadszegény és vadregényes vidéken kopófalkájával az erdőbe indul, a legritkább esetben vadászik kizárólag a fővadra; rendesen csak találomra vadásznak, s a vadászok részéről egyformán szives fogadtatásban részesül akár szarvas, akár vadkan, akár őz vagy róka, sőt akár nyúl kerüljön is a puska csöve elé. A szives fogadtatás alatt természetesen a ficzkóval vagy a nagyszemü göbecscsel s csakis a legritkább esetben lehet a golyóval való lövést érteni, mert

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hát az annyi mindenféle esélyre felkészült vadász nem koczkáztathatja a fárasztó vadászat eredményét azzal, hogy az őzet, nyulat vagy rókát golyóval elhibázza. Igaz ugyan, hogy ezen elővigyázat mellett a legtöbb fővad, mely az ilyen vadászatok alkalmával lövésre kerül, ficzkóval vagy erős söréttel megsebezve a vadászra nézve rendesen elvész, mert vagy a veritékes nyomon kitartó kopóknak, vagy a ragadozóknak prédájává válik; de a rendszertelen vadászatnak mindig és mindenhol ezek voltak és ezek lesznek a hátrányai.

Különben is, a midőn azok a vadászok, a kiknél a kopózás még divik, azt mondják, hogy mi azért használjuk a kopót, mert nálunk az erdőknek nagy kiterjedése és vad nélkül való nagy szűkölködése folytán másként vadászni nem lehet, rendesen összetévesztik az okot az okozattal; mert talán száz közül kilenczven esetben sokkal inkább megközelítenék a valóságot, ha a tételt akként állítanák fel, hogy nagykiterjedésű erdeinkben azért oly kevés a vad, mert mi mindig csak kopókkal vadászunk.

Mi sem riasztja el annyira a vadat, de különösen a fővadat, mint a gyakori kopózás és legfőképpen a rendszertelen kopózás; mert a hol ez utóbbi vadászati mód honos, ott rendesen minden ember vadászik, ott a vadászati jogokkal, a birtok határaival senki sem törődik; minden puskásnak, ki jogosan vagy jogtalanul vadászik, van egy-két kopónak nevezett vagy csak annak használt, elképzelhetetlen származású csahosa, a melyek gazdájokkal vagy a nélkül télennyáron napról napra felzavarják és fellármázzák az egész vidék erdőségeit.

Ilyen állapotok uralkodnak még sok helyütt széles e hazában, a nélkül, hogy a vadászati törvénynek valamelyes hatása észlelhető volna, vagy reméleni lehetne, hogy ez állapotok belátható időben javulni fognak. Ez az oka, a miért én az előző fejezetben azon merev álláspontomnak adtam kifejezést, hogy ha tőlem függne, a kopózást feltétlenül eltörülném a föld szinéről. Erdély bérczei között, a Kárpátokban, Horvátországban és Boszniában bizonyára sok jó vadász van, a ki örömmel és hálával fogadná ezt a tilalmat és annak szigorú végrehajtását.

Pedig mi tagadás benne, a kopózás, a maga helyén és a maga idejében űzve, gyönyörü mulatság, melynek éppen ezért, és daczára az e téren uralkodó visszaéléseknek és az általa előidézett szomorú állapotoknak, még ma is igen sok szenvedélyes pártolója akad az őserdőkkel boritott bérczes vidékeken.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Ott a hol szakadékok, sziklák, mocsarak vagy vizek a hajtást igen megnehezítik, s a terület akkora, hogy a kopók csaholása nem zavarja fel az egész vadászterület csendjét, tehát ott, a hol 20—30 ezer hold erdőség áll a vadászat rendelkezésére, ott a kellő mértékkel és óvatossággal űzve, helyén van a kopózás.

Mielőtt azonban a kopózás megbeszéléséhez fognánk, szenteljünk néhány szót annak a sajnosan már kiveszőben lévő, izmos, kitartó, értelmes és bátor ebfajtának, melyet a kynologusok »osztrák kopó« neve alatt ismernek, de a melyet én — minthogy ez a kopófaj egész Magyarország területén el volt terjedve, és mert nemcsak nálunk, de Erdélyben, Horvátországban, sőt Boszniában is a kopó neve alatt ősidőktől fogva csakis ezt a fajt ismerték és a kopózásra kizárólag ezt használták, holott Európa minden más országában, Ausztriát is ide számítva, más kopókat vagy legalább is keverve más fajtákat is használtak — joggal tartok és nevezek »magyar kopónak«.

A magyar kopó fajjellegei a következők:

Középmagasságu, izmos, ruganyos, nyulánk termet; szeme tiszta, legtöbbnyire barna; szemöldöke erős. Tekintete okos és komoly. Feje középnagyságú, koponyacsontja széles, orra felé egyenletesen keskenyedik; orrcsontja egyenes, homlokcsontja lassan emelkedő. Füle középnagyságú, nem széles, alul gömbölyü. Nyaka erőteljes, a szügye felé szélesedő, lebernyéje nincs. Szügye széles, mellkasa mély, vékonya karcsu. Farka hosszu, tövénél erős, egyenletesen vékonyodó, de nem hegyes, kissé hajlott, durva szőrű; rendesen hajlottan, lógatva, keresés és hajtás közben felemelve és kiegyenesítve hordja. Háta kissé hajlott, fara gyengén csapott. Lábai izmosak, egyenesek, középmagasságuak; a lábfej széles és egyenes. Szőre rövid, sima, sürü és selyemfényü; szine fekete, rozsdabarna vagy sárga foltokkal a lábán, száján és a szemén. A fehér szin csakis mint jel, és pedig a homlokon mint csillag, a szügyén mint sáv, és a lába fején mint keztyü fordulhat elő. Fogazata erőteljes, egymásra illő, jól kifejlődött erős agyarakkal.

A kopó idomítása nem körülményes. A kopókölykeket hat hónapos koruktól fogva nyakszíjakkal kettenkint összefűzik és pórázon a szabadba viszik, hogy füzéren járni megtanuljanak. Etetés előtt mindig hangos hivással vagy kürtjelekkel hívják, hogy e hivó hangokra az erdőben is sietve és örömmel gyülekezzenek. A füzéren való járást, valamint a gyülekezést is játszva tanulják meg a kopók, ez utóbbit különösen, ha minden hivás illetve gyülekezés után az erdőben is ebédet, vagy legalább is valami harapni valót kapnak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Ha azután éves korukban anyjukkal vagy más biztos, jó kopóval, kivált friss hó alkalmával kivisszük az erdőre és rávezetjük a szarvas csapájára, egy-két eredményes vadászat után kész a jó kopó, feltéve, hogy jó orral és jó tüdővel bir. Az elejtett vadról sietve és szigorúan le kell verni a kopókat, nehogy, a mi a legtöbb kopónak a hibája, a vadat rögtön kikezdjék; erről a kopó természetében gyökerező falánkságról csakis nagy éberséggel és a korbácsnak kiméletlen alkalmazásával lehet leszoktatni a kopót. De viszont a vadat azonnal fel kell törni, és a kopókat a zsigerek »kapzsira adásával« megjutalmazni. Otthon a kopók mindig ketreczben vagy lánczon legyenek, különben óvhatatlan, hogy az erdőkben való kóborlást és hajtást meg ne szokják.

A kopónak a vad fekhelyére vezető (reggeli) hideg nyomot némán kell követnie, és csakis ha a vad előtte megindult, szabad annak meleg nyomán hangot adnia. A hideg nyomon való csaholás nagy hiba, mert éppen úgy nyugtalanítja a vadászokat mint a kereső kopókat, s azért ha valamely kopó erről a rossz tulajdonságról korán le nem szoktatható, azt a falkából ki kell zárni. Az ilyen kopónak csahos a neve.

A kopók ha meglátják, azaz szemre kapják a vadat, akár midőn az előttük felkel, akár pedig hajtás közben, erős, rövid, vonításhoz hasonló rivalgással szöknek utána, és csak midőn a vad eltünt szemük elől, követik szimattal és egyenletes csaholással a nyomot. Ha több kopónk van, kettőnél-háromnál többet egyszerre elbocsátani nem tanácsos, mert a vad fordulóinál és cselvetéseinél agyongázolják a csapát; másrészt mert czélszerübb a kopókat felváltva használni az ismételt hajtásoknál, hogy mindig pihent falka álljon rendelkezésünkre. Ha a kopókat nem biztos csapán indítjuk el, akkor azok a keresés közben elszélednek, s a mint valamelyikük rivalva vagy csaholva hangot ad, rögtön összefut az egész falka, hogy valamennyi ügetve és csaholva kövesse a vadat. Közbe-közbe ha a vad irányt változtatott vagy cselt vetett, egy pillanatra elhallgat a zene, hogy aztán szimatra kapva ujra felvegyék a nyomot, és ismét vidám csengéstől visszhangozzék az erdő. Midőn a vad patakon gázolva vagy nagyobb mélyedésen általszökve nyomot veszt, s azt a kopók felvenni nem birják, a legközelebbi vadásznak kell őket útbaigazítani.

A kopózásra legjobb alkalom a friss hó, vagy a csendes borus őszi nap. Az eső vagy nagy harmat, tartós szárazság, de különösen a kérges hó a kopózásnak kedvezőtlen esélyei.

A kopózó vadásznak jól kell ismernie a vadászat területét és a fővad járását. A hegygerinczek nyergei, a völgyes mélyedések, a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

sürük között elhúzódó ritkások a legalkalmasabb helyek az elállásra. A hol kényszerváltók, vagyis sziklafalak által képezett szorosok, szakadékok, meredek vízmosások vannak, mindenek előtt ezeket kell elállani, s ha kevés a puskás, a szerepeket akként elosztani, hogy egy puskás a csengés iránya szerint igazodva és gyorsan helyet cserélve esetleg két-három váltót is elállhasson. Csak miután az összes puskások elfoglalták helyeiket, szabad az adandó jelre a kopókat az ellenkező oldalról, illetve ha hegyháton, gerinczen történt az elállás, a völgyből elbocsátani. Mondanom sem kell, hogy a szél iránya itt is nagy szerepet játszik, és hogy a puskásoknak — mint a fővad minden vadászatánál — helyeiket minden zajt kerülve a legnagyobb csendben kell elfoglalniok.

A fővad a kopó előtt ritkán fordul meg, mint a nyúl vagy őz, hogy kiindulási helyére visszatérjen. Ez a fővadnál rendesen csak akkor történik, ha a kopóknak sikerült egy nagyobb csapatból egy-két darabot kiszakítaniok, mert ezek csakhamar visszafordulnak csapatjukhoz, máskülönben a fővad messze elkalandozik, és csak napok mulva kerül vissza szokott tartózkodási helyére. Ha tehát a fővad a kopók előtt keresztültör a puskások vonalán, vagy más irányban sikerül elmenekülnie, rögtön kürtölni kell, hogy a kopókat visszatartsuk, és a vadnak nagy távolba való elhajtását megakadályozzuk. Ezen szabály alól kivételnek csak akkor van helye, ha sebesülés történt és remélhető, hogy a kopók a sebesültet megállítják. A tüzben vagy a lövés után elesett vad körül a kopók amúgy is összesereglenek, a midőn őket azonnal füzérre kell szedni és a feltört vad zsigereit kapzsira adván, jutalomban részesíteni.

Szarvasra jobb a lassu, higgadt, mint a sebes és tüzes kopó, mert ez utóbbi ritkán enged azonnal a kürtszónak és igen messze elhajtja a vadat. De a vad is nyugodtabban, ijedelem nélkül vonul és meg-megáll a lassubb hajtásu falka előtt, a minek folytán sokkal biztosabb lövés esik az ilyen, mint a sebesen menekülő vadra.

Csendes őszi napon a hegygerinczen, viharcsavarta tölgy karcsú derekán ülve, és annak a gyönyörű látványnak szemléletében elmerülve, melyet a távoli hegyek kékjében foszladozó ködfátyolnak fellebbentése és a zöld, sárga és piros szinek ezernyi-ezer változataiban pompázó erdőknek lombja nyujt, hirtelen megdobbantja szivünket a vezérkopó öblös, csengő hangja, melybe csakhamar összesereglett társainak mélyebb-magasabb csaholása vegyül. Nincsen olyan harczi riadó, mely gyorsabb lüktetésbe hozná a vadász vérét; nincsen olyan szerelmi dal, mely erősebb vágyra, kinzóbb epedésre hangolná a szivet, mint ez a csengő, kevés hangváltozattal, kedves egyszerű-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

séggel elbájoló zene. Most erősbödik a hang, közeledik a hajtás; majd mintha elvonulna, aggodalomba ejti a vadászt. Most felkapnak a dombra, teljes erővel szól a zene: aztán egy pillanatra teljesen elhallgat — pauzát tart, mint a nagy művész, hogy fokozza a hatást; a vezérkopó ismét csendít egy-kettőt, s aztán ujra rázendíti az egész zenekar a frisset, erősebben ... mindig erősebben! ... Fellázad a szív, reszket minden ideg, . . . most egy-két czuppanás hallik, mintha egyenletes ütemben vernék a harasztot, megroppan a targaly, megrezzen az ág ... ott a gyalog-fenyves szélén megjelenik lihegő ajakkal, hátra vetett koronával az erdők királya . . .

Feledhetetlen, gyönyörű perczek, kár, hogy el kellett mulniok!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

5. A sebzett vad keresése.

A ki megszokta azt, hogy a sörétes puskát felkapva ledurrantja a foglyot vagy felbukfenczezteti a nyulat, furcsa képet csinál, midőn az a nagy állat, a szarvas, mely 30—40 lépésnyi távolban elügetett mellette, vagy 50—60 lépésnyire megállott előtte, a lövés után nyilsebesen elmenekül, mintha mi sem történt volna. A szokás és az elmaradhatlan izgalom úgy hozta magával, hogy a golyós fegyverrel is csak úgy kapásra czélzott, s hamarább nyomta el a ravaszt, mint a hogy tulajdonképen szándéka lett volna. Kellemetlenül meglepetve s erősen lehangolva megy a lövés helyére, ott ide-oda nézeget egy darabig, azután 40—50 lépésnyire elmegy, verítéket keresve, csak amúgy találomra, a vad után, s minthogy verítéket nem talált, semmi különöset nem észlelt és tulajdonképpen maga sem bizik az elhamarkodott lövés sikerében, keserves sóhajtással ugyan, de mégis ráfogja, hogy ezt a szarvast most az egyszer alaposan elhibázta, és okokat keresve a hibás lövésnek kimentésére, vontatott lépésekkel távozik kudarczának szinhelyéről. Így csinálják ezt a fiatal vadászok, sokszor még akkor is, a midőn a szakálluk már megderesedett. Az, hogy valaki elhamarkodva lő, úgy mondják, a legjobb családok fiaival is megesik. De ha valaki ebből a kis hibából azt a következtetést vonja le, hogy nem bizva lövése sikerében, a vadat sem kell alaposan keresnie, akkor ez a hiba olyan bünné válik, a mely magában hordja a bünnek örökös átkát, hogy szünet nélkül ujabb bünöket kell létrehoznia.

Az ilyen kapásból történt lövés, különösen ha a fegyver a vadász testalkatának megfelelő és megszokott agyazattal van ellátva, rendesen talál és rendesen rosszul talál. Ha azután kedvezőtlen körülmények következtében a lövés helyén veríték vagy sebjel nem találtatott s a kedvtelen vadász nagyobb fáradság és keresés nélkül lemond a további kutatásról, rendesen megfosztja magát a diadal

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

örömétől, elveszti a vadból származó vadászati hasznot. És a mi a legsúlyosabb beszámítás alá esik, a szegény vadnak hosszú és kimondhatatlan kinok között nyomorultan kell elvesznie.

A szarvasvadásznak tehát elengedhetlen kötelessége, miként már többször említettem, hogy magát a golyó lövésébe jól begyakorolja, s a vadat inkább futni engedje, semhogy elhamarkodott, hebehurgya lövést tegyen. De ha mégis másként nyomta meg a ravaszt, mint kellett volna, minden körülmények között azon meggyőződésből induljon ki, hogy golyója bizonyosan talált, hogy tehát a vadnak meg kellett sebesülnie. Ebből az erős akarattal támogatott meggyőződésből fogja meríteni a türelmet és kitartást ahhoz a fáradságos, sokszor számtalan kellemetlenséggel járó, aprólékos kutatáshoz, mely a siker magvát hordja méhében. Ha mást nem, az elugró vad csülkeinek lenyomatát okvetlenül meg fogja s meg kell találnia. E *benyomások* között vagy közvetlen azok mellett kell keresnie a golyó vágta szőrszálakat; e pontból kell kiindulnia, hogy nyomot nyom után kikutatva, az esetleg később jelentkező veríteket megtalálhassa. Ez nem felületes kontár munka, hanem a kötelesség érzetéből kiinduló, a vad kiméletét és szeretetét igazoló, becsületes fáradság. Mindezekről már annak idején tettünk említést, de ezt a fontos szabályt soha sem lehet elég gyakran ismételni.

Akár van vérebe, akár nincsen, a lövés helyét a vadásznak kell a legalaposabban átkutatnia és az elmenekült vad nyomait bizonyos távolságra követnie, hogy a vérebet a nyomra rávezethesse. A vadásznak kell megmutatnia, hogy az eb mit keressen és hol keresse. Ha a vadász a kutyától várja az útbaigazítást, nagy hiba van a kréta körül.

Jó, megbizható vérebet minden pagonyban kell tartani, a hol fővadra vadásznak, mert véreb nélkül nincsen alapos utánkeresés. Ha a vadász a vademberek éles érzékeivel birna is, ha tartós, erős veríték nem mutatkozik, annyi akadálylyal kell megküzdenie, hogy végre is a legtöbb esetben csak a szerencsés véletlennek s nem a saját érzékeinek és tudásának köszönheti az eredményt. Mert az egyedüli biztos vezető a kitünő orr, azzal pedig sajnos csak a jó kutya rendelkezik.

Ha mégis véreb nélkül vagyunk kénytelenek a vadat keresni, akkor ne kiméljük az időt a lövés helyének és környezetének alapos átkutatásához. A vad után úgy sem szabad egy-két óra lefolyása előtt elindulni, mert ezzel a sziv- és jó tüdő-lövés kivételével mindig elugrasztanánk az esetleg leheveredett beteg vadat. Ha megtaláltuk a lövés helyét, ne mulaszszuk el soha annak ággal való megjelölé-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

sét, nehogy azt ismételve kelljen keresnünk. A sebjelekből és a talán keresztülhatolt és esetleg megtalált golyójárásról igyekezzünk megállapitani, hogy a testnek melyik részét sebezhette a golyó. Erre nézve legjobb útmutatásul szolgál — miként azt már a sebjelek ismertetésénél is emlitettük — a veriték és szőr szinén kivül azoknak a csülökbenyomásokhoz viszonyitott fekvése.

A nyomon előbb elindulni nem szabad, mig a lövés helye a legalaposabban átvizsgálva nincsen. Ha a lövés helyén sebjelt találtunk, nagy lépést tettünk előre, de még igen messze vagyunk az eredménytől. Elindulunk óvatosan a csapán, melyet 30—40 lépésen túl egyelőre követnünk nem szabad. A csapának ezen rövid vonalán igyekezzünk a lehetséghez képest minden ugrásnak mind a négy nyomát megtalálni és ezen négyszögben és négyszög körül minden levelet, minden fűszálat megvizsgálni, ekkor már csakis veritéket keresvén. Ha végre megtaláltuk az első veritékcseppet, ujra nagy lépést tettünk előre, különösen, ha rögtön meg tudtuk állapitani, hogy ez a veritékcsepp melyik lábnak a nyomához áll legközelebb; mert ez esetben annak szinéből és a nyomokhoz való viszonyából meglehetős biztonsággal állapithatjuk meg azt is, hogy mely tájon van a seb, s vajjon a golyó keresztülhatolt-e a testen. Ezután a következő nyomoknál mindig a nyomoknak ugyanazon táján keressük a veritéket. Erős sebnyilásnál minden következő nyomnál, kedvezőtlen esetben minden második-harmadik ugrás nyomában csakhamar meg fogjuk találni a keresett veritéket. Minekutána igy a menekülés irányát akár veritékkel, akár a nélkül megállapitottuk, megjelöljük galylyal a csapát és irányát, s vagy leheveredünk egy órára pihenni, hogy a nyomozást ily részletességgel és alapossággal később folytassuk, vagy elmegyünk a vérebért, hogy azt az időközben kihült csapára igazitsuk s a megbetegedett vagy megdermedt vadat felkeressük.

A véreb, a mint a lövés helyére vezetjük, valószinüleg nekiesik nagy tüzzel a csapának, esetleg veritéket, szőrt, csontszilánkot vagy kiszakitott husrészeket talál és jelez, a melyek előbb a szorgos keresés daczára elkerülték a figyelmünket. Azért a véreb hadd keressen, kutasson kedve szerint a lövés helyén; s csakis ha maga indult meg a nyomon, engedjük őt tovább haladni a csapát jelző, általunk előbb lefektetett ágnak irányában. Készakarva használtam e kifejezést: »ha maga indul meg *a nyomon*«, mert a menekülő vad csapájának elején ritkán fogunk mást mint tiszta nyomot találni, a veriték csak néhány ugrással odább szokott a csapában mutatkozni. Ezentúl csak arra kell figyelnünk, hogy az eb el ne veszitse a csa-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

pát, miért is az idomításnál különös gond fordítandó arra, hogy a véreb a kihült nyomon soha se csaholjon, de a veritéket mindig az úgynevezett »*szüköléssel*«, gyenge visitással jelezze. Ez azért fontos, mert a sebzett vad, ha csapatban állott, egy ideig a csapattal menekül, de azután elmarad, illetve elválik csapatjától. A véreb pedig igen hajlandó a tömeges nyomok széles csapáját könnyen követni, eltévesztvén esetleg a sebzett vad csapájának elágazását. Közbevetőleg legyen mondva, hogy ha a csapát akár magunk, akár a vérebbel keresve elvesztettük volna, egy darabon visszamegyünk s megpróbáljuk ujra a keresést a kétséges vonalon. Ha ez nem vezetne czélhoz, köröket csinálunk előre, mindig nagyobbakat, a mig az elvesztett fonalat meg nem találjuk. Bármily nehéz legyen is a vérebnek szijon való vezetése és a sürüségeken keresztül való követése, a szijról előbb lecsatolni nem szabad, mig a beteg vadat vagy heveredése helyét meg nem találtuk, mely utóbbi esetben elbocsátjuk az ebet, hogy a vadat a fríss nyomon csaholva űzze. A vadász ilyenkor a leggyorsabb járással, tehát a hol lehet futással igyekezzék az ebet követni, hogy a csaholást hallja és irányát el ne veszítse. Ha egy helyből hallik a csaholás, akkor nem kell többé futni, mert az eb megállította a vadat, és az okvetlenül helyben várja be a vadászt, vagy legalább is többé nem messze menekül.

A vadász óvatosan közeledik, s ha állni látja a vadat, a lapra irányzott lövéssel teríti le; ellenben ha a kutya *lerántotta* volna a szarvast, a gyilokkal kell azt *sziven* szúrnia, vagy esetleg fültövön lőnie. Természetes, hogy ez utóbbi esetben, még ha sörétes lövéssel történnék is a lövés, vigyázni kell, nehogy az agancs és a homlokcsont kárt szenvedjen. A sziven való szúrást sokan csak a baloldalról a lapoczka mögül, vagy esetleg a szügyön át elülről tartják helyesnek, a jobboldalról való szurást helytelenítvén. Ez nem egészen helyénvaló felfogás, mert sokszor a vad úgy esik el, hogy sem baloldalról, sem elülről a gyilokkal megközelíteni nem lehet; ez esetben a jobboldalról való szúrás feltétlenül helyes, és mindig helyesebb, mint a *fekvő* vadnak kegyelemlövés utján való kivégzése.

Nagy előny, ha a véreb *dermedtre* szokott csaholni, mert ekkor a vadász, ha időközben a vad megdermedt volna, hamar meg fogja találni üzés közben messzebbre távozott kutyáját. Ha a kutya hosszabb elmaradás után visszakerülne a csapáról, jól meg kell vizsgálni száját és fogait, nem-e található rajta veríték vagy szőr, ha a vadat esetleg lerántotta vagy kikezdte volna. Ha hó alkalmával vagy egyébként biztosan megállapíható, hogy a beteg vad mely erdőrészben heveredett le, legjobb, ha több puskást hivunk segítségül, a kik

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

körülállják az illető részletet s a csapára vezetett véreb előtt a lehetőséghez képest lelövik a menekülő vadat. Ha a kutya a körülállott részben megállította a vadat, annak kivégzése az ebet vezető, illetve az eb után járó vadásznak a feladata, nehogy többen igyekezvén a megállítás helye felé, a lelövés alkalmával szerencsétlenség történhessék.

A keresésnél útmutatásul szolgálhat a fővadnak az a hajlandósága is, hogy sebesülten előszeretettel jár megszokott váltóin, s ha lehet, felkeresi szokott tartózkodási helyét.

Az elejtett szarvasnak szabályszerü *feltörése* vagy *kizsigerelése* szintén a vadász feladata s igen sokszor a személyzettel rendelkező uri vadásznak is meg kell vele birkóznia. Németországban vannak főuri vadászok, a kik elejtett szarvasaikat mindig sajátkezüleg törik fel.

A bőgéskor elejtett bikát azonnal ki kell zsigerelni vagy legalább is az ivarszerveit és a rigyetési foltot eltávolitani, különben egész húsa oly kellemetlen szagot vesz fel, hogy alig lesz értékesithető. Ha melegebb időben a szarvasnak egész éjszakán vagy egyáltalán több órán át kell megdermedése helyén maradnia, szintén ajánlatos az azonnali feltörés, mert különben a hús *megpállik* benne. Ugyanez történhetik igen nagy hidegben is, ha a csuha és a külső burok hirtelen megfagy és a beleknek és húsnak kigőzölgését, kihülését akadályozza.

Ha bármely okból nem törjük fel a szarvast azonnal, minden esetben fel kell hasitani szellőztetés végett a csuhát és hártyákat egész a belekig, és pedig a köldök alatt körülbelül egy arasznyira, a nélkül azonban, hogy a beleket megsértenénk. Meleg időben azonkivül a sebnek és hasitásnak helyét ágakkal jól eltakarjuk, nehogy azokat a legyek *beköpjék*.

E helyütt még egy körülményre hivom fel vadásztársaim figyelmét. Ahhoz a vadhoz, mely kizsigerelve fekszik, igen ritkán nyúl a dúvad, mert megérzi rajta az emberi kéz nyomát s gyanút fogván, nem meri kikezdeni, még ha esetleg egész éjjel is kint fekszik az erdőben. Ellenben az este lövött, de akkor meg nem talált vadat reggel mindenkor a dúvadaktól kikezdve találtam.

A szabályszerü *feltörés* a következő módon megy végbe.

A szarvast hanyatt kell fektetni, úgy hogy feje az agancsra támaszkodjék és nyaka az agancs közé essék. Ekkor a vadász kétkét oldalvágással kiemeli a felső állkapocsból a *gyöngyfogakat*, s azokat biztonságba helyezvén, felhasítja a nyak alján a csuhát és húsrészeket a gégefőtől a szügyig, úgy hogy a gége végig látható

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

legyen. Ekkor a gégét kiemelve, elválasztja a bárzsingtól vagy nyeldeklőtől, s midőn mindkettőt teljesen szabaddá tette, majd az egyik, majd a másik kezével benyúl jó mélyen a mellkasba, hogy a gégét és bárzsingot itt is egymástól és a körülfekvő hústól és hártyáktól elválaszsza s később e nyiláson keresztül a hasüregbe behúzhassa. Ennek megtörténte után elvágja a gégét és nyeldeklőt fönt a gégefőnél, s ez utóbbit a vége közelében átszúrván a hasitáson keresztül fordítja kétszer-háromszor a nyeldeklő végét, úgy hogy az csomót képezve az esetleg előreömlő ételrészeket kifolyni ne engedje. Még jobb, ha a nyeldeklő végének közelében a külső hártyákat körülmetszi s annyira lecsúsztatja, hogy magán a nyeldeklőn csomót köthessen; a fent meghagyott hártyák vastagabb kerülete nem engedi, hogy a nyeldeklő vége a kötött csomóból kicsúszszék, s igy az elzárás még biztosabb mint az előbbi módszernél, a hol némi kis kiömlés mégis lehetséges.

Most a két hátulsó láb közé lép a vadász, — a szarvason átlépni vagy a feltörést igy átlépve és fölötte állva végezni, ellenkezik a vadászszokással, — és a kés fokát lefelé, a hegyét előre tartva, felhasitja a csuhát a két here között, kezével kiveszi egymásután a két herét magzsinórjaival együtt, a mennyire erőlködés nélkül kihúzni birja, jobbra-balra a felhasitott csuhára fekteti s lógva hagyja. Ezután tovább hasitja a csuhát a csök hosszában, kiemeli a csököt, leválasztja azt késének segitségével egész a tövéig és ékalakban kivágja a czombok közül.

Ennekutána a hasüreget kell hosszú, a mellkasig érő hasitással felbontani, még pedig nagy óvatossággal, nehogy a belek megsérüljenek és a béltartalom kitódulhasson. Legjobb a herék között a hashártyát óvatosan átbökni, annyira, hogy a balkéz mutatóujja beférjen, ez annyi helyet csinál, hogy a középujj is benyomulhasson, s ekkor a kés hegyét élével felfelé a két ujj közé véve, azokkal egyszerre nyomul előre, úgy hogy az ujjak mindenhol megvédjék a beleket a felhasitástól. Midőn igy a hasüreg teljesen felnyittatott, a vadász földbe szúrja a kését jobbfelől a szarvas első lábához, és mindkét kezével a lép és a bendő közé nyúl, hogy azokat egymástól elválaszsza. Ezután tapintás útján megkeresi a rekeszizom mentén a helyet, hol a bárzsing a bendőbe torkollik. Ha a jobb kéz megragadta a bárzsing alját, a bal kéz fölfelé csúszik rajta, hogy azt a környezetétől elválaszsza, azután megfogja mindkét kéz a bárzsingot és lassan, óvatosan beúhzza a hasüregbe. Ennekutána pedig kiemeli a bendőt és az összes beleket a hasüregből a jobb keze mellé lassan a földre csúsztatja, s leválasztván még óvatos-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

sággal a májat és vesét a vékonybelekről, ez utóbbiakat is jobbra a földre csúsztatja. Ennek megtörténtével a zsigereket már csak a végbél tartja. Ekkor ketté kell vágni a czombokat összetartó hártyákat, és feltárva a fan-csontokat összetartó többé-kevésbbé megcsontosodott porczeresztéket, *a zárt,* ezt is fel kell törni olyformán, hogy a porczra állitott vadászkésre néhány erősebb ütést mérünk. Ezen eljárással teljesen felnyilik a medencze és szabaddá lesz a hólyag és a végbél, s miután ez utóbbi a hullató mellől körben levágatott s a hólyaggal együtt kiemeltetett, a feltörés be van fejezve. Ezután még fel kell emelni a szarvas elejét, — a mihez azonban egy ember ereje nem elégséges, — hogy a veriték a hasüregből kifuthasson, azután oldalra fektetni, és nehogy a legyek a húsrészekhez hozzá férjenek, lombos faágakkal megfelelőleg eltakarni.

A sziv, a máj és a tüdő képezik együttvéve a *johot,* a mely részek ősidőktől fogva a vadászszemélyzetnek adatnak jutalék gyanánt.

Végezetül meg kell még emlitenem, hogy a régi vadászszokás megkövetelte, hogy a vadász a feltörést teljes ruházatban, feltürőzködés nélkül végezze, s ruházatának ujjait be ne piszkítsa. Azt hiszem, ha magas és legmagasabb uraságok előtt történik a feltörés, most is helyén való, hogy a vadászszemélyzetnek ezen remeklésre hivatott tagja a kabátját le ne vesse, de a ruhaujjaknak egy kis feltürése ez esetben sem fog ártani. Ha azonban csak úgy, magában végzi valaki ezt a kissé maszatos tényked és t, nem vét sem a vadászszokás, sem önmaga, sem pedig a kabátja ellen, ha kellő kényelembe helyezi magát, mert a mai kor igényei a tisztaság tekintetében mégis kissé kényesebbek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

6. A véreb idomítása.

A vérebnek tartására és nevelésére nézve ugyanazon szabályok mérvadók, a melyek a vadászkutyák valamennyi fajára nézve használatosak és helyeseknek bizonyultak. A kölyök kutya hat hetes korától fogva az anyatejjel vegyesen tehén-, kecske- vagy birkatejet kapjon három- egész négyhónapos koráig, ekkor már felváltva különféle ételekhez szoktathatjuk. A vadászkutyának kizárólag növényi táplálékot adni épp oly helytelen, mint a kizárólagos hússal való etetés. Legjobb a leforrázott árpa- vagy zab-dara közé az összes konyhahulladékokat vegyiteni, ezek között akad mindig egy kis hús és csont, a mi a testi fejlődés követelményeinek megfelel. A lakása ne legyen sem nagyon meleg, sem nagyon hideg, hanem mérsékelten szellős, azonkivül *száraz* és *tiszta*. A vérebet kölyök korától fogva jó bánásmód mellett tisztaságra és feltétlen engedelmességre kell szoktatni. Izomerejének fejlesztése czéljából alkalmat kell neki adni, hogy szabadon mozoghasson, futkoshasson, de feltétlenül meg kell akadályozni, hogy az erdőbe vagy szabad mezőbe elkóborolhasson s esetleg vadászhasson.

Minden vadászkutyának idomítása természetszerüleg attól függ, hogy mit kivánunk tőle. Mielőtt tehát a véreb tanításához fognánk, tudjuk meg, hogy mit kell a vérebnek tudnia és mit nem szabad tennie.

A jó vérebtől megköveteljük:

1. hogy szijon vezettesse magát;
2. hogy a szabadban vagy erdőben bárhol leköthető legyen, s ott némán, nyugodtan viselkedjék;
3. hogy a fővadnak friss vagy kihült csapáját, de különösen a vadnak veritékes csapáját csaholás nélkül, a nyomok szimatján kövesse, minden fordulóját kikeresse, mindaddig, mig a sebzett vadat meg nem találja;

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

4. hogy ha a sebzett vadat megtalálta, és az megugrik előle, azt csaholva addig hajtsa, mig az kifárasztva meg nem áll vagy meg nem dermed;
5. a megállitott vagy megdermedt vadra addig csaholjon, mig gazdája meg nem érkezik, hogy a vadat kivégezze, illetve birtokába vegye.

A vérebnek nem szabad:

1. az egészséges vad megpillantásakor csaholnia vagy egyáltalában hangot adnia;
2. a csapa mellett magas szimattal keresnie;
3. ha a vezetőszijról lecsatolták, nem szabad csaholnia mindaddig, mig a keresett vadat meg nem látja;
4. a sebzett vad üzését előbb elhagynia, mig az ki nem végeztetett, és előbb elnémulnia, mig a gazdája meg nem érkezett;
5. a beteg vadat lerántania vagy a dermedtet kikezdenie.

Ezen követelmények, illetve tilalmak lényegéből és természetéből önként következik, hogy használható vérebet csak jó bánásmóddal lehet nevelni és idomitani. A vizsláknál szokásos kényszeridomitás a vérebnél soha sem válhatik be, mert a mit a vérebtől kivánunk, az mind oly ténykedés, a melyre az ebet kényszeriteni nem lehet. Egyedül a lekötés mellett való nyugodt magatartás az, mely némi kényszerítő eszközök alkalmazását is megengedi.

Az engedelmességre szoktatott fiatal vérebet 8—10 hónapos korában vezetőszijra kell venni, s naponkint kisebb-nagyobb sétákra szoktatni, különösen sürübb erdőrészeken, sürü bokrosokon is keresztülvezetni, hogy gazdája mellett a vezetőszijon járni tanuljon, mert a véreb mindig szijon vezetendő; azt, mint a vizslát, ide-oda futkostatni erdőn-mezőn soha sem szabad. Óvakodni kell attól is, hogy a fiatal véreb, mielőtt tanitása befejeztetett, fővadat láthasson és hajthasson.

Annak a vadásznak, a ki a vérebet bevezetni akarja, a csapaismében feltétlenül jártasnak kell lennie, hogy az ebet folyton ellenőrizhesse, valjon nem tévedt-e más csapára és helyesen követi-e mindig a kijelölt csapát.

A kutyát mindig ugyanazon szavakkal kell biztatni és útbaigazitani, hogy azokat követni megszokja, ilyenek: előre, vissza, jobbra, balra, lassan, keress kutyám! erre-erre, rajta-rajta stb. Kemény, nagy hangu beszédre ne szoktassuk, mert az erdőben soha sem szabad nagyobb lármát csinálni, mint a milyen elkerülhetlenül szükséges és a kutya éppen úgy megszokja a halk beszédet, mint a nagy lármát.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A vezető-szij rángatásával soha se büntessük a vérebet, mert midőn kereséskor a vezető-szij ágban, bokorban meg-megakad, azt könnyen büntetésnek veszi s elkedvetlenedik, vagy azt hiszi, hogy helytelenül cselekedett és elhagyja a csapát. Ellenkezőleg, ha a véreb helyesen vette fel a csapát s jól követi, folyton biztatni, dicsérni kell.

Midőn a véreb egyéves korát meghaladta, julius végével kell a csapán való idomítást megkezdeni. Julius végével azért, mert ilyenkor a fővad már teljesen megvedlett, és a füvek szárain, a bokrokon annak idejében elmaradozott szőrszálak szimatja nem ingerli a fiatal vérebet a magas orral való keresésre. Továbbá azért, mert közeledvén a fővadra való vadászat, alkalom kinálkozik a tanítványt tulajdonképpeni hivatásának megfelelőleg a veritékes csapán, illetve a sebzett vad csapáján idomítani s annak változataival megismertetni.

Annak a meglehetősen elterjedett nézetnek, hogy a véreb csakis a hideg, illetve kihült csapán tanuljon járni, én nem tudok meghódolni. Én azt tartom, hogy a vérebnél nem az a fontos, hogy friss vagy hideg csapán jár-e, hanem az, hogy azt a csapát, a melyre ráigazitottuk, legyen az friss vagy hideg, el ne veszítse és minden körülmények között megtartsa.

Midőn tehát annak az ideje megérkezett, vezessük a fiatal vérebet szélcsendes reggelen ki a mezőre, a hová valamely magános szarvas legelni jár, s megkeresvén annak csapáját, igazítsuk rá a kutyát. A kis véreb, szüleitől öröklött természetes hajlamánál fogva, neki fog esni a csapának és szükülve, esetleg csaholva meg fog indulni a csapán. A csaholásról rövid szíjon vezetve és ismételt figyelmeztetésre hamar le fog szokni, a szükülést pedig később csak akkor fogja hallatni, ha erős szimat üti meg az orrát. Ha a kutya nem mutatna nagy kedvet a csapa követésére, a csapán vezetve folyton biztatni kell, hogy megértse, mit kelljen tennie. Fontos, hogy a véreb orrával mindig a földön a nyomokban járjon, azért kerülni kell, hogy kezdetben a vérebet szél ellen vezessük. Fontos az is, hogy eleinte rövid szíjon járjon, nehogy bármely tévedése vagy hibája elkerülje figyelmünket. Más csapák keresztezésénél különösen figyelnünk kell, hogy a helyes nyomozás esetén rögtön megdicsérjük, vagy tévedését azonnal helyreigazíthassuk.

Kezdetben az ellenőrzés szakadatlan gyakorolhatása végett semmiféle bozótos, bokros helyen vagy erdőben nem szabad nyomoztatni a kutyával. De viszont a mezőn mindinkább nehezebb és bonyolódottabb feladatok elé kell állítani, hogy száraz idővel keményebb talajon, később több csapa között is azt az egy csapát meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tartani tanulja, a melyre ráigazíttatott. Azért mindig ha olyan helyre ért, a hol a csapa tisztán kivehető, soha se mulaszszuk el szigoruan megvizsgálni, hogy a helyes csapán jár-e a kutya. A hosszú vonalon tisztán látható csapát kerülni kell, nehogy a véreb megszokja a szemével való keresést; ez okból helytelen az is, ha a fiatal vérebet friss hóban tanítjuk nyomozni, mert hamar rákap a szemmel való keresésre.

Csak midőn a véreb a szabad mezőben friss és hideg nyomon, száraz és harmatos talajon, gyakori keresztezés és fordulat közben is biztosan tartja a csapát, mehetünk vele az erdőbe, és csak ha itt is tudja kötelességét, akkor vezessük őt a verítékes csapára.

A verítékes csapán való vezetést már az előző fejezetben tárgyaltuk. E helyütt csak azt kell még megjegyeznünk, hogy a vérebet a verítékes nyomon is a könnyebb ellenőrizhetés végett eleinte csak rövid szijon vezessük és azt a lábai között a hasa alján áthúzva tartsuk, hogy ne fojtogassuk s hogy orrát inkább a földre szorítsuk, mintsem a magasba emeljük.

Hogy a véreb, ha lekötjük, bárhol nyugodtan megmaradjon, arra úgy szoktatjuk, hogy bőrbe varrott vékony lánczczal lekötjük az erdőben s a tarisznyát vagy zsebkendőt melléje téve, eltávozunk, s azután kerülővel oly helyre megyünk, a honnan a kutyát megfigyelhetjük. Ha sír és nyugtalankodik, akkor előjövünk rejtekünkből, megdorgáljuk s ismét eltávozunk, hogy más helyről megint megfigyeljük. Ha ezt több napon át megismételjük, a kutya teljesen megnyugszik abban, hogy bizonyosan fel fogjuk keresni, még ha hosszabb ideig maradnánk is távol, s csakhamar a legnagyobb nyugalommal fogja várni visszaérkezésünket. A midőn pedig a lekötés helyéről ismételve a verítékes nyomra vezettük, mintha megértené, hogy miért kell neki elmaradnia, örömteljes igyekezettel fog lefeküdni a kijelölt helyre, a mikor aztán feleslegessé válik a láncz — melyet csakis az elrágás és elszakítás megakadályozása czéljából használtunk — és teljesen meg fog felelni a vezetőszíjnak beakasztása vagy lefektetése is.

Ha a fiatal kutya kezdetben ismételve a sebzett vad hajtására használtatott, megindul és csaholni fog az egészséges vadra is, ha olyat bárhol meglátha. De ha észreveszi, hogy az ilyen vad a gazdáját nem érdekli, sőt az ó érdeklődése is dorgálást vagy szelid büntetést von maga után, igen hamar megérti a tilalmat és feltünés nélkül fog érdeklődni a többi vad iránt.

Eleinte, midőn gazdáját kiséri, az útját keresztező minden csapa vagy szimat felkelti figyelmét, s majd ebben, majd abban az irány-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ban rángatja gazdáját. Néhány rendreutasítás és gazdájának nyugalma erről a kapkodásról is leszoktatják, s helyes bánásmód mellett megtanítják arra, hogy neki csakis azt a csapát szabad és kell felvennie, a melyre ráigazították, vagy a melynek keresésére buzdítják.

A dermedtre való csaholást, ha nincsen a természettől hajlandósága hozzá, igen nehezen tanulja a véreb. Már kölyök korában kell szoktatni ahhoz, hogy biztatásra, felszólításra csaholjon. Ha erre rábirhatjuk, — a mit végre ajándék-osztogatással majdnem minden kutyánál elérhetünk, — akkor mindig, valahányszor dermedt vadhoz vezettük, vagy üzés után a mellett találtuk, a vadat mutogatva tartós ugatásra késztetjük. Ha a kutya egyébként nem szükszavu, ezt a feladatot is meg fogja oldani, mihelyt megérti, hogy mit kivánunk tőle. Az ilyen véreb aztán megfizethetlen kincse a pagonynak, s a gazdájának bőven meghálálja azt a nagy fáradságot, a melyet idomítására fordított.

Ha nagy volna a kutyában a hajlandóság a vadat lerántani, az nem nagy baj. Ha egy-kétszer az agancscsal vagy csülökkel oldalba ütötték, lelohad ez az iparkodás, s ha mégis megesik néha, nem szabad azért nagy szigorral büntetni. Viszont a vad kikezdését mindig alapos büntetéssel kell megtorolni, de úgy, hogy a kutya megértse az okot, a miért büntetik. S nehogy a véreb a kikezdésre kedvet kapjon, a vadat soha sem szabad előtte feltörni, s még kevésbbé belőle kapzsira adni; előbb messzebbre el kell vezetni, ott lekötni, s csak azután lehet a vad feltöréséhez fogni. A legnagyobb engedmény, a melyben a vérebet részesíthetjük, az, hogy ha a dermedt vadnak földre esett verítékét felnyalhatja.

A hol kevés a fővad s alig akad a vérebnek egy évben kétszer-háromszor komoly munkája, ott fiatal vérebet alaposan idomítani nem lehet, s rendesen használhatatlan kuvasz válik belőle. Jobb az ilyen helyen, ha kedvezőbb tájékról öreg, kimustrált vérebet szerzünk be.

A véreb mindig gazdája baloldalán, orrával a térde mellett járjon, a vezetőszíjra csatolva, s az erdő bejárásánál mindenkor gazdája mellett legyen.

A vezetőszíj 6—7 méter hosszú, $1^1/_2$ cm. széles, puha, de erős szíj, kent marhabőrből, a melyet a jobb vállról a baloldalra átvetve, és koszoruba kötve visel a vadász, úgy, hogy annak alsó csatja térde aljáig érjen, s a véreb nyakörvébe akasztva, azt lazán vezesse.

Vérebnek tulajdonképpen minden kutya betanítható és használható, a melynek jó orra van, de a kitünő orr első és elengedhetlen feltétele minden vérebnek, vagy annak szolgálatára betanítandó

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kutyának. A jó orrú tacskó vagy kopó, de különösen a vizsla megfelelő idomítás és gyakorlat mellett épp úgy megtanulja a véreb teendőit, mint a legjobb vérből származó véreb. Ámde tagadhatatlan, hogy a tanulás útján elsajátított tulajdonságok bizonyos mértékben éppen úgy átöröklődnek nemzedékről nemzedékre, mint a fajbeli sajátságok, s ennek folytán a hosszú időn át ugyanazon czélra tanított és használt faj idővel öröklés útján birja már azokat a kiváló sajátságokat, vagy legalább az azok iránti fogékonyságot, a melyek őt az illető czél elérésére legalkalmasabbá teszik, s a melyeket a más fajta eb csakis kiváló képesség mellett és akkor is nehezebben és nagyobb fáradság mellett lesz képes elsajátítani.

A jelenleg használatos vérebeknek két kiváló fajtáját ismerjük: a hannoveri vérebet és a bajor vérebet. Ennek a két véreb-fajtának most már teljesen megállapodott és tiszta fajjellegeit a németországi »Hirschmann« nevű, csakis ezen fajokat tenyésztő egyesület állapította meg. Közlöm azokat nem azért, mintha a közlésben nagy kedvem telnék, vagy másrészt érdekes olvasmánynak tartanám, hanem azért, mert ha valaki ily fajta vérebet akar szerezni, vagy ilyenre nézve véleményét kérik, jó, ha a fajjellegek ezen tüzetes megállapítása kezeügyében fekszik. Minthogy pedig az ilyen hajszálra határolt meghatározásoknál csak a teljes egyöntetüség vezethet czélhoz, úgy közlöm e fajjellegek tételeit, mint azokat boldogult kedves barátom és vadásztársam, Mika Károly Diezel-nek magyarra való átdolgozásában közölte.

A hannoveri véreb.

1. *Külalak általában.* Közép nagyságú (átlagos magassága 50 cm., a szukák aránylag kisebbek). Egészben a könnyű és karcsú testalkat jellemzi, hátulsó része csekély mértékben emelkedő; fejtartása mérsékelt magasságú, farkát vizszintesen vagy rézsutosan fölfelé tartja, arczkifejezése komoly.

2. *Fej.* Közép nagyságú, a koponya kissé széles, laposan boltozott, a homlok kevéssé ránczos, az arczorr a koponyával arányos, sem nem igen keskeny, sem nem igen hosszú. A nyakszirtcsont bütyke keveset látszik. Az orr széles, fekete, de a vörös is meg van engedve; az orr háta a szemek előtt keskenyedő vagy szükülő, oldalról nézve gyengén domború, vagy majdnem egyenes, de soha sem görbült kosorrszerű. Az orr töve és a homlok között az átmenet egyenletes; a szemöldökök erősek és kiállók; az arczorr tompa; a piszlék mérsékelten lelógók s a szájszögletben mérsékelt ránczot képeznek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

3. *Fülek.* Közepes hosszuságúak (előre húzva alig érnek az orrlyukak széleig), szélesek, a végükön mérsékelten lekerítettek, a koponyához meglehetős magasan és szélesen illeszkednek; simán lógnak le, a nélkül, hogy redőt képeznének, ha az eb fejét felemeli, nem esnek redősen vissza.

4. *Szemek.* Tiszták, kiállók, a könygödörben a vörös nyákhártya nem látható, nézése a szögletesen felhúzott erős szemöldökök következtében erélyes.

5. *Nyak.* Hosszú, erős, a mell felé szélesedő; a torokbőr laza, de lebenyt nem képez.

6. *Hát.* Hosszú, a marja mögött nem homorú; a derékrész kissé domboru; a far rézsutosan csapott.

7. *Mell és has.* A szügy széles, a mellkas mély és hosszú, a has hátrafelé mérsékelten felhúzódott.

8. *Fark.* Hosszú, egészen a lábtő közepéig ér le, tőben vastag és egyenletesen vékonyodó, majdnem egyenes, alsó oldalán hosszabb és durvább szőrözet van, a nélkül, hogy kefét képezne; farkát többnyire leeresztve tartja. Keresztmetszetben a fark alsó része laposnak látszik.

9. *Mellső végtagok.* Erősebbek mint a hátsók, a lapoczkák rézsutosak, lazán állanak és mozgékonyak, a vállizmok jól ki vannak fejlődve. Az alkar egyenes, erős izomzatú, a lábtő széles és egyenes állású.

10. *Hátsó végtagok.* A czombok nem feltünő erősek; az alsó lábszár hosszú, rézsutos állású erős; a lábtő majdnem egészen egyenes, se nem rézsutos, se nem kifelé álló.

11. *Láb.* Erős, gömbölyű, domború, mérsékelten záródó ujjakkal. A karmok erősek, görbék, feketék vagy szaruszinüek; a talp nagy és erős.

12. *Szőrzet.* Tömött, erős és rugalmas, halvány fényű.

13. *Szin.* Szürkésbarna mint a rőtvad téli szőrözete; vörösesbarna, vörösessárga, sötétfakósárga, a sötéten habozott vagy irombázott is meg van engedve; az arczorr, a szemek tája és a fülek többnyire feketésbarnán vannak befuttatva, néha sötétebb hátsávval.

14. *Hang.* Tiszta csengő.

15. *Hibák.* Keskeny, magas homlok, doggszerű, keskeny, igen hegyes vagy nagyon görbült orr (kosorr), mely a homlokig egyenlő széles, redős vagy keskeny, a végén hegyes vagy csavarodott fül, vékony mellső végtagok, feltünően görbe karcsontok és kifelé álló lábak; igen vékony, görbült vagy magasra tartott fark, az igen rövid vagy túlmagas és elől igen magas testalkat. A szinezet tekintetében a fehér és sárga jelek hibáknak tekintendők.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A bajor hegyi véreb.

Magas hegységekben a vadászoknak oly ebre van szükségük, mely nem annyira a véres csapának szijon való kidolgozásához van szokva, mint a vezetőebtől származó tulajdonképpeni véreb, hanem inkább olyanra, a melyik szabadon keres, csaholva hajt és dermedtre csahol.

A közönséges vérebnek nehéz testalkata, nagy ereje a magas hegységekben való vadászatnál akadály, sőt úgy a vadászra, mint az ebre magára életveszélyes. Nehézkes, hosszú teste az ilyen terepviszonyok nehézségeit nem birja ki s ki van téve a leesés veszélyének.

Azon munkához, melyre az erős véreb teljesen alkalmatlan, a magas hegységek vadászai évek óta olyan könnyebb ebeket tenyésztenek, melyek a czélnak megfelelnek. Ezeknek az ebeknek főjellemvonásai, hogy ügyesek, mozgékonyak és igy képesek a terep nehézségeivel, még nagy hóban is megküzdeni.

Ennek megfelelőleg ne legyen nehéz testü, sem igen magas, sem igen alacsony; teste erős, rövidebb mint a vérebé, a szőrözete legyen durva, merev, hogy az idő viszontagságaival daczolhasson.

1. *Külalak általában.* Könnyű, mozgékony, középnagyságú vagy azon alul, de azért ne legyen alacsony testalkatu; a marjának magassága ne haladja meg a 48—52 cm.-t, teste egy kissé rézsutosan felfelé álló, farkát vizszintesen vagy gyengén felfelé tartja; nézése barátságos, komoly.

2. *Fej.* Rendes, a koponya széles, laposan boltozott, nem igen nagy, az arczorrtól elválasztott; az arczorr félhosszú, nem nagyon keskeny. A piszlék nem nagyon lelógók, de határozott szájszegletet alkotnak; a piszlék nem lecsüngők.

3. *Fül.* Valamivel nagyobb a középhosszuságúnál, szélesen és magasan illeszkedő, feltünő csavarodás nélkül, végén hegyesen lekerített.

4. *Szemek.* Tiszták, kiállók, a belső szegletben semmi nyoma a vörös szinnek; sötétbarna és világosabb.

5. *Nyak.* Rövid, erős, lebeny nélkül.

6. *Hát.* Nem nagyon hosszú, a marja mögött egy kissé lejtős, a derék táján szélesebb, erősebb és gyengén domborodó; a far csapott.

7. *Mell és has.* A szügy nem nagyon széles, a mellkas mély és hosszú, a has hátrafelé felhuzódott.

8. *Fark.* Középhosszú, körülbelül a sarokig ér, tőben vastagabb, vékonyodó, alsó felén valamivel erősebb szőrözetű, de anélkül hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tulajdonképpeni kefét képezne; kissé hajlítva lefelé tartja, kurtítva nincs.

9. *Mellső végtagok.* Erősebbek mint a hátsók, erősek, de azért nem otrombák, egyenesek; a lapoczka rézsutos, jól kifejlődött izomzattal: a lábtő egyenes állású.

10. *Hátsó végtagok.* A csontok meglehetős erősek, az alsó lábszár aránylag hosszú, rézsutos állású, jól szőrözött; a lábtő egyenes, nem rézsutos állású, vagy kifelé fordult.

11. *Láb.* Nem felette erős, inkább kicsiny és csinos, az ujjak jól záródnak, a karmok erősek, görbék, szarufeketék, a talp középnagyságú, de érdes és ellentálló.

12. *Szőrözet.* Tömött, sima, kissé érdes tapintatú és gyengén fénylő, a fejen és füleken finomabb, a hason és czombon durvább.

13. *Szin.* Vöröses barna, vöröses sárga, okker-sárga, néha zsemlyeszinű, a háton sötétebben, az arczorr és fülek nem ritkán feketén vannak befutva.

14. *Hibák.* Igen magas, vagy nagyon alacsony testalkat, igen hegyes keskeny arczorr, nagyon görbe karcsontok, redős, hegyes fülek, kifelé fordult lábak, mint a tacskóé, igen rövid, nagyon görbült és kefeszerűen szőrözött fark. Szin tekintetében, kivéve a világosabb csillagot a szügyön, minden fehér jel hiba, épp úgy a világosabb vagy sárga jel a fejen és lábakon. A farkaskörmöket némelyek szeretik, de mivel czéljuk nincs, inkább mellőzendők.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

7. A fővad óvása.

A vadász legfontosabb és legszebb kötelessége a vadnak óvása. Nem a lövés biztonságáról, sem a vadnak becserkelésében nyilvánuló ügyességéről ismerni meg az igazi jó vadászt, hanem arról, hogy vadját mennyire szereti, óvja és kiméli. Ezt az óvást és kiméletet természetesen nem szabad túlhajtani, mert a vadnak helytelen kímélete éppen oly hiba, mint annak czél és értelem nélkül való pusztítása. Ha a fővadnál miként az sok helyen történik, a sutavadat csupa kiméletből soha sem lövik, végeredményben a vadnak ugyanazt az elsatnyulását és számbeli csökkenését fogják elérni, mint ott a hol arányos számban lőnek bikát, sutát egyaránt, de a bikák közül a legerősebbeket minden évben kilövik és a tenyésztés feladatát csak a fiatal bikákra bizzák. Az ifjabb Dombrowski E. a »Die Hohe Jagd« czímü munkában szóról szóra ezeket mondja: »A magyarországi, ideális rónasági vadászterületek egyikében, a hol a szó legszorosabb értelmében vett hatalmas szarvasok tenyésztek, a tulajdonos úgy a maga mint vendégei részére azt a szabályt állította fel s hajtotta keresztül, hogy csakis a tizennégyesnél erősebb szarvasokat szabad lelőni. Én lőttem egyet a legutolsó tizennégyesek közül, — s ma már ott egyáltalában nincsen tizennégyes többé.« A kiméletnek tehát szintén megvannak a maga törvényei, a melyeket büntetlenül semmiféle irányban sem lehet megszegni.

Könyvem szerény keretébe nem illik bele s czéljának sem felel meg, hogy a fővadnak a vadászkertekben szokásos tenyésztését, tartását és óvását leirjam, és a vadaskertek berendezéséről beszéljek. Ott a hol ilyeneket létesitenek, elméletileg és gyakorlatilag képzett kezekre bizzák a berendezést és kezelést. A vadaskerteknek egyébként sem volnék nagy barátja, mert a legtöbb esetben nem egyebek tágasabb, szellősebb ketrecznél, a hol a vad a beltenyésztés és korlátozott életviszonyok között satnyul és elcsenevészedik; mindazon-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

által hálátlansággal kellene magamat vádolnom, ha el nem ismerném, hogy a mult század első felében, egész a vadászati törvény életbe léptetéseig hazánkban uralkodó vadászati viszonyok között, a midőn a hozzáférhetetlen bérczek vidékeit kivéve, a fővad országszerte majdnem egészen kipusztult, ezeknek a vadaskerteknek köszönhetjük a fővad óvását és fentartását, de különösen a mai arányokban való gyors elterjedését.

Azt is el kell ismernünk, hogy vannak vadaskertek, a hol a szakszerü, czéltudatos és gondos kezelés és következetes megválasztással vezetett tenyésztés oly eredményeket mutat fel, a minőt a vadaskertek általánosságban éppen nem, de a legjobban kezelt szabad területek is alig képesek felmutatni. Ilyen például a Draskovich grófok vadaskertje Baranya-Séllyén, a melynek berendezését és kezelését megismerni nem volt ugyan alkalmam, de a mely az országos agancskiállitásokon évről évre növekedő fokozatban oly eredményekkel lepi meg a vadászközönséget, melyek minden szóbeli magasztalásnál jobban dicsérik a vadaskert tulajdonosának és vadász-személyzetének érdemeit.

Az ilyen példák kell hogy serkentőleg hassanak mindazokra, a kik szabad vadászterületeiken a fővad növekedését és szaporodását és az agancsdisz dolgában való gyarapodását önmegtartóztatás, sőt áldozatok árán is elősegíteni és támogatni hajlandók, annál is inkább, mert tagadhatlan tény, hogy a legkedvezőbb fekvésü és legjobban kezelt vadaskertben a legczélszerübb eszközökkel sem lehet oly eredményeket elérni, mintha ugyanazon eszközöket a szabad területen alkalmazzuk, feltéve, hogy nincsenek rossz szomszédaink, a kik működésünket megbénitani képesek volnának.

A czélravezető tenyésztés első feltétele, hogy a fővadállomány nemcsak ivarok tekintetében legyen arányos, de arányosnak kell lennie a kor és a tenyésztési képesség tekintetében is.

Mindenek előtt irgalom nélkül ki kell lőni a meddő sutákat és a satnya vagy csenevész agancsú bikákat a korra való tekintet nélkül. Nem mondom, hogy a tenyészképtelen öreg bikákat is el kell pusztítani, mert azok már amúgy is régen elpusztultak. E mellett kiváló kiméletben részesüljenek a hatalmas agancsok felrakására hajlammal és tehetséggel biró bikák. Már dárdás korában, de különösen nyolczas és tizes korában meglátszik a legényen, hogy milyen huszár lesz belőle. Az ilyet nem szabad azonnal ellőni, a mint az első koronáját felrakta; ez bizonyára meg fogja hálálni azt az önmegtagadást, a melylyel szépségének hódoltunk a hanyatlás bekövetkeztéig. Még ha, mondjuk, más lövi el azután ezt a kiérdemült vén bikát,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

fiai és unokái bőven fogják kárpótolni a kimélő, önmegtartóztató vadászt. Viszont azt a gyufaszál agancsú dárdást, vagy gereblye ágú hatost el kell lőni minél előbb, hogy satnya nemzedékével ne csúfitsa el a vadállományt.

Természetes, hogy mindehhez a vadállománynak pontos számontartása és alapos ismerete szükséges. Ez az ismeret helyes csapaisme, szorgos utánjárás s a vad gondozása közben, nem mondom könnyen, de minden esetre megszerezhető annak, a ki igazi vadászlelkülettel bir és nemcsak a szép vadászatot, hanem a vadját is szereti. Télen a friss hó alkalmaival és a fővadnak gondozása és etetése közben számba lehet venni annak minden darabját és megismerni, úgy mint a birkás ismeri minden birkáját s a csikós minden csikaját.

A legtekintélyesebb vadászati iróknak és a fővad legszakavatottabb ismerőinek véleményét egybevetve, a fővad tenyésztésére legalkalmasabb, ha az állomány kor és ivar szerint való aránya úgy alakul, hogy a lelövés előtti időszakban essék minden 100 darab fővadra:

4 drb hatalmas bika,
6 drb 7—8 éves bika,
10 drb 5—6 éves bika,
10 drb gyenge fiatal bika,
10 drb csapos és
60 drb sutavad; ez utóbbiak kor szerint úgy oszlanak meg legczélszerübben, hogy legyen köztük 30 darab öreg suta, 10 darab üsző, 10 darab bika-borjú és 10 darab üsző-borjú. Ezekből lelövésre kijelölendő volna:

2 bika a hatalmasok közül,
3 az erős, 7—8 éves bikákból és
5 darab a gyengébb, 5—6 évesekből; ellövendők továbbá a meddő suták és a felesleges vagy tenyésztésre nem alkalmas ifjabb nemzedék.

Megjegyzem, hogy a természet az ivarok tekintetében maga szabályozza a tenyésztést, a mennyiben évenkint bámulatos arányosságban majdnem mindig ugyanannyi bika, mint üsző-borjú jön a világra. S ha elemi csapások, czélszerűtlen lelövés, vagy bármely más körülmény folytán az ivarok között való arány tartósan megváltozott vagy megzavartatott volna, a fölös számú bika vagy suta jobb vidékre vándorol, de a kedvezőtlen arány hatása sokáig észrevehető lesz úgy a visszamaradt mint az elvándorolt állományban.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A tenyésztésre való válogatásnak, vagyis vadásznyelven beszélve, a fegyverrel való óvásnak szép gyümölcsei csakhamar jelentkeznek az illető területeken, s ha ezen óváshoz még egyéb gondozás és az időjárási viszonyok kedvező volta is hozzájárul, alig egy évtized lefolyása alatt bámulatos javulást fogunk észlelni minden irányban. Legjobb bizonyságai ennek József Ágost főherczeg Ő fenségének, valamint Esterházy Mihály grófnak mármarosmegyei, úgyszintén Széchenyi Béla gróf koronaőrnek ungmegyei vadászterületei és a béllyei uradalom fővad-állománya, a melyek évről évre szebb és feltünőbb eredményeket mutatnak be agancskiállításaink alkalmával.

A testi fejlődést természetszerüleg legjobban befolyásolja a legelő és az időjárás minősége; a talaj és az éghajlat képezi a legfontosabb tényezőt annak a külömbségnek az előidézésében, a mely például a délnémetországi és a mármarosi szarvasok között a faj jellegében és erőteljességében mutatkozik. Az a föld, mely bujább, erőteljesebb növényzetet termel, annak állatvilága is testesebb, izmosabb példányokat fog nevelni; a hol pedig az ember fejlettebb gazdasági és erdészeti kezeléssel nagyobb mértékben kontárkodik bele a természet rendjébe, ott a vad is legnagyobb részben kegyelemkenyérre szorul, és testi fejlettsége nem tanuskodik arról a jólétről, mely a szabad természet háztartását jellemzi.

Annak a régi jó világnak, a midőn a szarvast erdőn, mezőn terített asztal várta, immár minden időkre vége szakadt. Nemcsak a gazda keríti el előle a szántóin fellelhető jó falatokat, hanem az erdész szekerczéje is egyre-másra döntögeti azokat a lombos fákat és cserjéket, irtja azokat a bogyókat, gyümölcsöket termő növényeket, a melyek a fővadnak legkedvesebb s legjobb táplálékát képezték. Állandó gondozás és időnkinti élelmezés nélkül a szarvas már ritka helyen tud megélni.

A mi a gondozást és élelmezést illeti, igen sok helyen azt tartják, hogy ha vadászterületükön itt-ott egy *sózót* vagy *nyalatót* csináltak, sőt talán télire valahol egy *szénaetető rácsot* felállítottak, minden lehető gondoskodás és óvintézkedés bőségesen megtörtént. Szó sincs róla, a *nyalatók* és *etetők* igen szükséges és hasznos berendezések, s hazánk legtöbb vidékén, ha elegendő számmal és alkalmas helyen állíttattak fel, a fővadnak fejlődésére igen jó hatással lesznek, de ezeken kívül a gondos vadászra még igen sok feladat vár.

Állapodjunk meg azonban egyelőre a *nyalatóknál* és *etetőknél*.

A *nyalatókat* úgy készítjük, hogy tiszta, homokmentes sárga agyag (csapóföld) közé az agyag fele súlyával egyenlő mennyiségű, porrá törött kősót keverünk s azt vízzel locsolva egy e czélra fenn-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tartott faládában úgy összegyúrjuk, hogy a só egyenletesen elkeveredjék. Azután egy-egy nyalatóra körülbelül 25—30 kg. ilyen keveréket számítva, 30 cm. széles keményfa deszkából annyi keretet készítünk, a hány nyalatóra van szükségünk, 4 darab egy-egy méter hosszuságú deszkát széles végükkel egymáshoz szegezvén. A nyalatókat legjobb etetők, dagonyák, itatók közelében és a vad főbb váltóinak mentébe eső apró tisztásokra helyezni, úgy hogy a füvet és harasztot 8—10 négyszögméternyi területen letisztítjuk, felássuk és gereblyével kiegyengetjük, hogy a fővad nyoma abban mindenhol meglássék. Ennek a területnek közepébe lemélyítjük az egyik keretet olykép, hogy a földből 8—10 cm. magasságú párkány emelkedjék ki. Ezután megtöltjük kissé kúposan a keretet a készen hozott sós agyaggal s a tetejét a jó szimat kedvéért behintjük porrá törött ibolyagyökérrel (Radisz iridi Florentinae) vagy ánizs-zsal (Anisum Pimpinella). Az agancsfejlődés elősegitésére szokás még a sóhoz, és pedig három kiló sóra 1 kiló foszforsavas meszet is keverni, melyet ez esetben a sóval egyszerre kell az agyag közé gyúrni. Oly vidéken, a hol nincsen savanyú és szikes legelő, egy darab fővadra évenkint három kiló sót szokás számitani, de ennek szükségét a fogyasztás mérvei legilletékesebben fogják meghatározni.

Az *etetőket* szintén a fővad téli tartózkodási helyeinek közelében, tehát a szélmentes oldalokba, a sürük és vágások közelében kell, és pedig lehetőleg a terület minden alkalmas helyén felállitani. A központi nagy etetők a vadas kertekbe valók, a szabad területen igen hiányosan felelnek meg a czélnak. Etetőnek legjobb a földbe vert erős oszlop, mely a földtől számított 50 cm.-nyi magasságától kezdve 20—20 cm.-nyi közökben egész 2 és fél méter magasságig minden irányban át van lyukgatva, s a lyukakon keresztben karókkal áttüzdelve, hogy a takarmányt a karókra lehessen jó tömören felrakni. Ezekre az etetőkre a takarmányt legjobb már őszszel, a takarítás után felhalmozni, hogy a havazás beálltával az már helyén legyen, mert annak utána a kiszállítás és szétosztás sokkal nagyobb nehézségekkel jár. Az oszlopokra rakott boglyákra szalmából, nádból vagy faágakból tetőket kell készíteni, hogy azokat a hó és eső ellen megvédelmezzük. Legjobb takarmány a falomb, és pedig a szederfa, a nyirfa, a mogyoró, a nyárfák és fűzfák lombja, általában, az égerfa kivételével, minden fának lombja, ha árnyékos helyen, penészedés nélkül szárittatott. Kitünő a herefélék szénája és a jó édes réti széna. A savanyú szénát és a sarjut még inség idején sem igen eszi a fővad. Jó a répacsira és a csicsóka, valamint természetesen a répa és a burgonya is.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Legnagyobb veszedelme a fővadnak a nagy havazással járó tél, különösen ha a hó kemény kérget kap. Olyankor a fővad lába az éles hókéregtől kisebesedik, úgy hogy a fővad sokszor nem képes az etetőket felkeresni, ha azok távol esnek tartózkodási helyétől. Az ilyen telekben az éhségen kívül a farkas és a hiúz iszonyú pusztításokat visznek véghez a szarvasok állományában, a hol a ragadozók üldözésére és kiirtására a kellő gond nincsen.

Általában a dúvadnak télen-nyáron való szakadatlan pusztítására állandó gondja legyen a vadásznak; a csapóvas és kelepcze, a les és hajtás, sőt a hol mindezek nem használnak, — a méreg legyen megölője minden rablónak.

A tél zordonsága és a ragadozók vérszomja örökidők óta veszedelme volt a fővadnak, s ha időnkint és helyenkint sorait borzasztón megritkította, egészben véve a fővad az emberi kéz beavatkozása nélkül mindenkor diadalmasan megküzdött támadásaival. Sőt a hol a pusztítás bizonyos korlátok között maradt, azt mondhatjuk róla, hogy előnyösen teljesítette az erőteljes fejlődés és fajfenntartás czéljából szükséges tenyészeti képességre való válogatást, a melyet fentebb a fegyverrel való óvás megbeszélése alkalmával fejtegettünk, mert a dúvad és a tél elsősorban mindig a gyöngébbek soraiból szedi áldozatait s a mi a pusztítás után megmarad, az az erőteljes és tenyészképes része az állománynak.

Az idők folyamán azonban új veszedelem keletkezett, melynek lassú de biztos nyomása a fővadat folytonos hátrálásra kényszeríti, hiába valónak bizonyulván ellene minden védekezése. Ennek az emberi önzés szülte szörnyetegnek széphangzású neve: a mező- és erdőgazdaság haladása.

Az észjog szempontjából azt mondhatnók ugyan, hogy a föld terményei nemcsak az ember, hanem a föld valamennyi teremtménye javára egyaránt virágoznak és gyümölcsöznek, és hogy a szarvasnak épp oly joga van az önfenntartására szükséges növényeket lelegelni, mint az embernek lekaszálni és letarolni. De hallgat is valaki e földön az észre, mikor a gyomráról van szó. Pedig talán sehol sem lehetne azt a módszert: »hogy a káposzta is megmaradjon, meg a kecske is jóllakjék«, úgy érvényre juttatni, mint a fővad észszerű tenyésztésével egybekötött erdőgazdaságnál. Nincs itt arról szó, hogy az erdő kezelése ne legyen rendszeres, hogy az erdő jövedelmezősége ne emeltessék, s hogy ott, a hol a talaj és a forgalmi viszonyok arra utalnak, hogy a lombos erdő helyébe a tűlevelüeket ültessük, ott a szarvas kedvéért az ócska rendszert vagy rendszertelenséget fenntartsuk és a silányan növekedő fák helyett a talajnak és keres-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

letnek inkább megfelelő, jövedelmezőbb fajtákat ne ültessünk. Mindezt okkal-móddal s a legszebb eredménynyel meg lehet csinálni, de nem szabad az erdőt soha zöldséges kertnek nézni. Mert hogyha a saláta közé egy karó répa esik s azt a kertész kigyomlálja, azt értem; de hogy miért kelljen a nagy erdőben a szélhordta magból itt-ott feliperedő, ha talán nem is oly értékes, de mégis hasznos fákat, csak azért, mert az az előírt állománynyal nem egyezik, okvetlenül kiirtani, azt soha sem fogom megérteni. (Bocsánatot kérek, hogy ezen erdészeti műszó helyett »állab« »állományt« írtam, mert hisz az állomány sem egészen jó, meg az »állag« is rossz, de »állab«, az éppenséggel rettenetes.)

Valamint azt hiszem, az sem teszi tönkre az erdőgazdaságot, ha az árkok, vízmosások, utak és nyiladékok mentén, kavicsos vagy mocsaras tisztásokon felsarjazó cserjéket, bokrokat, puha faneműeket, az áfonyát, a málnát, a gyalogszedret, a borókát, a fűzfát és a nyárfát, ott a hol a fa állományának, illetve növekedésének útjában nincsenek, megtűrjük s gyarapodásukat nem gátoljuk. Elismerem, hogy kertészeti szempontból ez nem lesz szép, de hogy az erdő természetes szépségének és pompájának ez ártalmára volna, azt határozottan tagadom.

De tekintsük a dolgot közelebbről, úgy a hogy az évszakok szerint a fővad az erdész jóindulatára és támogatására szorul.

Télen a fővad a cserjék, bokrok ágait és rügyeit, a gyalogszeder örökzöld leveleit, az avarfüvet legeli, sőt a fák kérgén élősködő mohákat és zuzmókat is megbecsüli. A közeli szántóföldeken az őszi vetéseket s különösen a repczét szereti felkeresni, s lábaival félre kapálván a havat, a tavaszszal amúgy is felujuló leveles hajtásokat legeli. A vágásokban letarolt fák koronáinak rügyeit, gyenge ágait és elszáradt lombját igen szereti, s ha rajtuk fagyöngyöt talál, azt mohón elfogyasztja.

Tavaszszal a fakadó növényzet nedvdús füvei, rügyei és hajtásai, a különféle fának, bokornak, cserjének levelei minden helyen a fővadnak bő táplálékot nyujtanak.

Nyáron a rétekre jár legelni a szarvas és az árpa kivételével a gabonának tejesedő kalászát s ezek közül különösen a zabét kedveli; s miként télen a fagyöngy, úgy nyáron a vad jázmin rügyei, lombjai és virága képezik kiválóan kedvelt eledelét.

Őszszel a vágásokban a gyalogszedret, a málnát és áfonyát legeli, s kijár a mezőre répát és burgonyát szedni. A berkenyét és a vadgesztenyét, a makkot és bükköt csemege gyanánt eszi.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Ha tehát az erdész annak rendjén és helyén megkiméli a cserjéket és bokrokat, télen a vágás alkalmával a fáknak koronáit hosszabb ideig fekve hagyja, hogy a fővad lelegelhesse s a fagyöngyöt leszedhesse, ha az árkok, erek, patakok partján meghagyja a füznek, nyárfának hajtásait, sőt gondoskodik arról, hogy a jázmin, a berkenye, a vadgesztenye itt-ott alkalmas helyet találjon, s végül ha a nyiladékok mentén elvet egy kis zabot, tengerit, csicsókát vagy burgonyát, fővadja az évnek minden szakában megfelelő legelőre talál az erdőben, nem csinál oly sok kárt az erdőn kivül és gyarapodásával, szaporodásával bőven meg fogja hálálni a költséget és fáradságot, melyet mindezekre fordítottunk. S azért az erdő sem fogja olyan kárát vallani, hogy jövedelmezőségében a hiányt a legtakarékosabb és legszigorubb számvitel mellett is észrevenni lehetne.

Hogy ez mennyire igaz és hogy ez irányban a kislelkü zsugorisságig vitt takarékoskodás vagy cziczomázó kertészkedés mennyire nem válik be, azt legjobban igazolja a fővadnak az ujabb időben mindinkább jelentkező az a rossz szokása, hogy a fiatal fáknak kérgét hasogatja és lehámozza. A fővad ott, a hol ezt a szokást felvette, valóságos pusztitásokat okoz a legszebb erdőségekben, s nem csoda, ha elkeseríti az erdészt. De kétségtelen, hogy ez a káros szokás nem tekinthető másnak, mint természetes visszahatásnak azzal az erőszakkal szemben, a melyet az emberek a természetes fejlődésen lépten-nyomon elkövetni megkisérlenek. A fővad testi szervezete igen sok csersavat igényel, a melyet annak előtte lombos fák és különösen a puha fafélék rügyei és galyai bőségesen nyujtottak a vadnak. Most ezen táplálék hiányában a fák kérge alatt keresi a fővad a megkivántató csersavat, oly károkat okozván a faállományban, mely a megfelelő cserjék és fák megtürése és nevelése következtében felmerülő költséggel illetve elmaradt haszonnal semmiféle arányban nem áll; annál kevésbbé, mert ha a fővad a csersavas táplálék hiánya következtében a hántásra rákapott, ezt a rossz szokását a táplálkozási viszonyok változtával is megtartja, azt a későbbi nemzedék is eltanulja, és a bajon esetleg csakis az állomány teljes kilövésével lehet majd segíteni.

Ha az erdőterületen található mocsaras, savanyú réteket árkolással, csatornázással feljavítjuk, a rét jövedelmezőségének emelése mellett szintén a fővad táplálékát javítjuk. Tájékozásul azt is meg kell említenem, hogy egy darab fővadra vadaskertekben 10—15 hold, szabad területeken 20—25 hold számítandó.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A csemetekerteket, ültetvényeket a hulladék ágfából készitett egyszerü kerítésekkel igen olcsón és jól meg lehet védeni a fővadnak kártételei ellen.

Megemlitendőnek tartom még a fővad óvása szempontjából, hogy ott, a hol azt a viszonyok megengedik, nagy havazások alkalmával, még mielőtt a hó kérget kapna, az utakon és nyiladékokon hóekével az etetőkhöz utakat csináljunk, melyeken a vad a hókéreg idején is akadálytalanul járhat, különben megtörténhetik, hogy az etetők gondozása mellett is éhhalállal pusztul el. A hóeke igen könnyen összeállitható két ékalakban összeillesztett erős deszkából, a melyre a kocsis számára egy ülésdeszkát és elül az ék hegye felett rudat és hámfát erősitünk.

A mai viszonyok között, a midőn egy jó szarvas lelövéseért 600—1000 koronát fizetnek, s a midőn a vadászati haszonbér különösen ott, a hol meglehetős számmal fővad is található, holdankint a két koronát is meghaladja, a fővadnak megfelelő számban való tenyésztése, óvása és gondozása nemcsak hogy károsodással nem jár, de valóban hasznot és jövedelmet biztosit. Kellő körültekintéssel s egy kis költséggel azt a kártételt is el lehet kerülni, vagy legalább lényegesen csökkenteni, a melyet a szarvasok a gazdasági veteményekben okoznak, ha az erdőben megfelelő élelemről gondoskodunk, esetleg a veszélyeztetett helyeken olcsó kerítésekkel védekezünk. Ismerek uradalmakat, a hol a legalaposabb erdőkezelés és legbelterjesebb mezőgazdaság igen jól megfér a legszebb szarvasállománynyal, s ha itt-ott az erdész vagy gazda alkalom adtán egy kis haragot enyhitő nemzeti káromkodással kénytelen a lelkén könnyiteni a szarvas okozta károk felett, végelemzésben haszon dolgában mégis erősen a szarvasok javára billen a mérleg. De ha a szép eredmény e téren minden gond és baj nélkül csak úgy magától teremne, nem lehetne a szép szarvasállomány az erdészeti személyzetnek méltó büszkesége és dicsősége.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

8. A vadász felszerelése.

A jó szarvasvadász első és elengedhetlen feltétele a jó, minden tekintetben megbizható, gondosan belőtt és mindig jól tisztított és ápolt fegyver. Ha ezen tulajdonságok és feltételek bármelyike hiányzik, nincsen biztos lövés s az illető vadász nem képes annak a fővad vadászatánál első sorban és legnagyobb szigorral érvényesítendő elvnek megfelelni, hogy a vadat jól meglője s lövés után birtokába is kerítse.

Említenem sem kell, hogy miután a fővadat minden körülmények között egyedül és kizárólag a golyó illeti meg, és a göbecslövés — neveztessék az a göbecs ficzkónak, postának vagy akár darabos golyónak — kivétel nélkül mindig helytelen és elitélendő, e helyen csakis golyós fegyverekről lehet szó.

A szarvasvadászatra alkalmas fegyvernek megitélésénél és választásánál első sorban a csőnek fúrása és öbe érdemel figyelmet, és ha a fegyvergyártás ma már művészetnek nevezhető tökélyét tekintetbe véve, az elültöltő és a gömbölyü golyóju (ez a szó »lövedék« szaggatja a fülemet, azért használom inkább az ellentmondó jelzőket »gömbölyü és hosszú golyó«) fegyvereket magas ivezetü röppályájuk és gyönge átütő erejük miatt a kor által meghaladottaknak elismerjük és a régiségtárba helyezzük, az ujkori fegyverekből való válogatással hamar elkészülünk. Egy a mai kor igényeinek megfelelő golyós fegyver választásánál a következő elveket kell szem előtt tartanunk: a golyónak a lehető leglaposabb röppályával és a megengedhető lőtávolon belül oly átütő erővel kell birnia, hogy a vadat, hacsak erős csontot nem ér, mindig átjárja és a lőcsatorna a belövés helyén is lehetőleg oly átmérővel birjon, hogy a vérzést lehetővé tegye.

A lapos ivezetü röppálya azért fontos, mert a cserkelésnél gyakran egy tenyérnyi nyiláson kell a fák ágai között ellőni, s ha

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ilyenkor golyónk nagyobb ivben emelkedik a czélvonal fölé, bizonyosan ágat fog érni és eltéveszti a czélt. A nagy átütő erő azért szükséges, mert csak az ilyen erővel biró golyó roncsol és öl, akár csontba akad, akár pedig lágy részeken hatol keresztül; az első esetben az által, hogy összezúzza a csontot, nagy darabon roncsol és gyors belső elvérzést okoz, az utóbbi esetben pedig az által, hogy a vér- és nedvdús edényeket a folyadékok erőművi hatásánál fogva nagy felületen széjjelrepeszti és a kilövés helyén nagy sebet szakít, mely bő veritéket szolgáltat és a rövid idejü elvérzést elősegíti.

A mi végül a lőcsatornának a belövés helyén való nyilását illeti, mindenesetre fontossággal bir, hogy ez a nyilás minél nagyobb legyen, mert ha a golyó esetleg csontra akad, s a vad mégis bizonyos távolságra elmenekülni képes, kis nyilásnál nem fog mutatkozni semmi veriték, minthogy azt a csuha, az izomzat és faggyú rögtön elzárja.

Ezen szempontokból kiindulva a szarvasvadász golyójának nem szabad sem igen nagynak és nehéznek, sem kicsinynek és könnyünek lennie. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy a nagy öbű fegyver soha sem lő oly pontosan, mint a kis öbű, a mely körülmény a fegyvernek nagyobb rázkódtatásában és a levegő fokozottabb ellenállásában találja indokát. De ezenkivül a nagy és nehéz golyó a megfelelő sebesség és laposabb röppályának eléréséhez oly nagy lőporadagokat igényel, hogy a lövés a vadászt megüti és elkábítja, mint azt a nagy öbű angol express-fegyvereknél tapasztaljuk, s ez a körülmény éppenséggel nem lehet elősegítője a pontos és biztos lövésnek.

A kicsi, könnyü golyó egyáltalában nem lőhető nagyobb távolságra a röppályának igen nagy hajlítása nélkül, azért nyujtják meg az ujabb korban a lövésnek pontossága és a röppálya hajlási ivének lapítása czéljából folyton szükitett fegyveröbnek golyóit oly hosszura, hogy a golyónak kis átmérő mellett a megfelelő súlyt mégis megadhassák. De a szarvasvadászatnál nemcsak a golyó súlya, hanem annak átmérője is fontos tényezőként szerepel, mert a kis átmérőjü golyónak sebcsatornája, ha még oly hosszu volna is, a belövésnél annyira szűk, hogy a veriték kiömlését, ha esetleg valamely csonton megakadt és a testen át nem hatolt, teljesen elzárja és az utánkeresést nagyon megnehezíti.

A szarvasvadászatra alkalmas fegyver megválasztásánál tehát az arany középutat kell követni. Sok évi tapasztalás eredményeként mondhatom, hogy a szarvasra 11 mm.-nél nagyobb és 8 mm.-nél kisebb öbű fegyverrel lőni nem előnyös. Ezt igazolja az említett

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

öböknek általános elterjedése is; még pedig a 11 mm.-es öbnek a 450-es express-fegyverek, a 8 mm-es kalibernek pedig a Mauser- és Manlicher-rendszerü katonafegyverek mintájára készitett cserkészkarabélyok alakjában, az előbbieknél burok nélküli ólomgolyókat, az utóbbiaknál $^2/_3$ és $^4/_5$ részben nikkelburkolattal ellátott golyókat használván.

Ezen alakok bármelyike teljesen megfelel az európai vadász minden igényének. Czynk Ede, a legnevesebb erdélyi medvevadász és kiváló tollu iró azt mondja, hogy a medvevadászatra a kettős csövü 450-es express a legalkalmasabb fegyver. És igen kevés kivétellel majdnem minden szarvas, melyre 450-es express-fegyveremmel lőttem, tüzben rogyott össze; a 8-as mm. öbü nikkelburkolatu golyónál pedig igen sokszor tapasztaltam, hogy ha a 150 lépésen belül történt lövésnél a szivet vagy a tüdőt érte, azt a benne lévő vér szétlocscsantásával a szó legszorosabb értelmében apróra tépte, ha pedig csontra akadt, azt összezúzta és borzasztó roncsolást vitt végbe.

A golyós fegyveren az irányzék ne legyen túlfinom, sem nagyon durva, hogy a szem a czélgömböt a félhomályban észrevehesse és gyorsan megkaphassa és hogy arczhoz emelve a fegyvert az a czélgömböt az iranyzék bevágásában és a czélra irányítva lássa. Ez mindenesetre gyakorlat dolga, de a fegyvernek a vadász testalkatához illő helyes agyazásától is függ. Az irányzék és czélgömb a fegyvernek azon részei, a melyeknek javitásával a legtöbb feltaláló bibelődik; a legtöbb törekvés oda irányul, hogy az uj irányzékkal vagy czélgömbbel a sötétben is lehessen biztosan lőni. A fegyverkereskedések ujabb árjegyzékei egész sorát adják az ilyen találmányoknak, de mondhatom, hogy ezek között még mindig legjobb a régi egyszerü irányzék, mely az egyszerü bevágásból és egy kis czélgömbből áll. A ki ezzel nem tud lőni, az semmiféle uj találmányu irányzékkal sem fog jól lőni, a sötétben pedig a szarvasra nem kell és nem szabad lőni.

Korszakalkotó kivételt képez e téren a fegyverre alkalmazott távcső, a melynek egy hajszálvékonyságu fonálra alkalmazott gömböcske, vagy két egymást keresztező fonál keresztező pontja képezi az irányzékot. E távcsövön nézve és czélozva a vad igen közel látszik és a legnagyobb pontossággal megczélozható, feltéve, hogy a távcsövet az illető puskaműves lelkiismeretes pontossággal illesztette és úgy erősitette a csőre, hogy az használat közben meg ne mozdulhasson. A kinek módjában áll ezt a kissé drága készüléket a fegyverére alkalmazni, az rosszul teszi, ha elmulasztja, nem azért,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hogy kilométerekre lövő fegyveréből a távcső segítségével most már igazán kilométerekre lövöldözzön, hanem hogy a rendes lőtávolon belül s talán kissé homályosan álló vadat közelhozva, jól megvilágítsa és pontosan, biztosan meglőhesse. E találmány oly szép és oly fontos a szarvasvadászra nézve, hogy lehetetlen elzárkózni azon engedmény elől, hogy az ilyen jó távcsővel jól felszerelt megbizható fegyverrel a jó lövő mindenesetre nagyobb távolságokra is kifogástalanul és biztosan fog lőni, habár e tekintetben a legjobb lövőnek is szigoru mértéket kell tartania és a legnagyobb óvatosságot tanusitania.

Vadászfegyvereknél a rögtönzőnek használata nem ajánlatos, mert feltétlenül elkényezteti a vadászt, úgy hogy ha aztán sietségből vagy bármely más okból rögtönzőt nem használhat, rendesen hibásan lő; ott pedig, a hol, kivált társas vadászatoknál, mozgó, menekülő vadra kell lőnie, a rögtönző nem igen használható, sőt veszedelmes. A ki megtanul egyszerü ravasznyomással jól lőni, az fegyverét mindig jól és biztosan fogja használni.

A kakas nélkül való fegyver jobb a kakasos fegyvernél, mert simább és a sürüségben nem akadozik. A mi azt az ellenvetést illeti, hogy a kakas nélküli fegyverrel könnyebben történik szerencsétlenség, az a megjegyzésem, hogy a szeles, vigyázatlan ember kezében minden fegyver veszedelmes, a higgadt, gondos vadász kezében pedig minden rendszer veszélytelen, annál is inkább, mert az ilyen vadász soha sem fog vadászatra indulni oly fegyverrel, a melyet előbb minden irányban a leggondosabban ki nem próbált. A kakas nélkül való fegyvernek ezenkivül még az az előnye, hogy a szerszám kevésbbé van kitéve az eső és harmat behatásának, mint a kakasos fegyvernél.

A hivatásos vadászoknak az ujabbkori fegyvertechnika kitünő használati fegyvert készitett a háromcsövü puskákban; még pedig annak a vadásznak, kinek többször van alkalma söréttel lőni, a két sörétes és egy golyós csövü fegyver formájában, annak pedig, a kinek inkább kell nagyvadra vadásznia, a két golyós és egy sörétes csővel biró fegyverben.

A fegyver külseje ne legyen fényes, nehogy a fényes részek villogása elárulja a vadászt.

A jó vadásznak nagy súlyt kell helyeznie arra, hogy fegyvere jó anyagból és gondosan legyen készítve, mert csak így lesz az minden körülmények között harmatban, zivatarban jól használható és a vadászattal járó viszontagságok között tartósan ellentálló. Igaz ugyan, hogy az ilyen fegyver drágább, mint azok a tuczatárúnak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

készült gyári fegyverek, a melyekkel a világot most elárasztották, de a jó fegyverért csak egyszer ad ki pénzt a takarékos vadász, hogy aztán évek során át használhassa jól megszokott és megszeretett fegyverét. Mig ellenben az, ki olcsó fegyvert vesz, minduntalan uj fegyverre szorul, és soha sem volt igazán jó fegyvere.

Különben a mióta Németország az aczél- és fegyvergyártás terén megelőzte vagy legalább utólérte Angliát, a kitünő anyagból gondosan készitett és nagy lelkiismeretességgel belőtt fegyverek éppenséggel nem mondhatók drágáknak. A Krupp-féle különleges fegyvercső-aczél ma minőség tekintetében messze túlszárnyalja a világ minden csőaczélját és csőanyagát, és árra nézve olcsóbb a legközönségesebb angol aczélcsöveknél.

Ujabb időben volt alkalmam például a H. Leue berlini udvari puskaműves (Berlin W. Friedrichstrasse 82) fegyvereit megismerni és kipróbálni, s noha alig van olyan rendszerü és származásu fegyver, melyet nem ismernék és a melyből legalább néhány lövést ne tettem volna, mégis el kell ismernem, hogy ezen fegyverek úgy az anyag, mint gondos munka és pontos belövés, valamint külcsin tekintetében is bármely nagyhirü angol fegyverrel kiállják a versenyt, s e mellett az anyag és munka értékéhez viszonyítva semmiképp sem mondhatók drágáknak. Különösen kitünőnek találtam távcsöves fegyvereit, a melyeknek rendkivül pontos és biztos lövése és szilárd, de csinos szerkezete a legkényesebb igényeket is kielégíti. Általában meg kell jegyeznem, hogy én 30 év óta vadászom német fegyverekkel, de tartósság és pontos belövés tekintetében e fegyverek a világ minden más országának fegyvereivel előnyösen versenyezhetnek.

A golyós fegyver belövésénél a vadász soha se kimélje a fáradságot. A töltényhüvelyt töltse meg porral annyira, hogy a golyó még ráilleszthető legyen, s azután kezdje a belövést 50 lépésről és folytassa 20—30 lépéssel hosszabbitott távolságokra, s ne menjen át soha nagyobb távolságra, mig a legutolsó távolságról biztos és pontos lövéseket nem csinált.

A kereskedelemben előforduló, mindenféle magasztalásokkal kinált robbanó, ellapuló vagy szétlocscsanó, vagy más egyéb hatásu golyókat használni nem ajánlatos. A fegyverművestől, ki a fegyvert készitette és belőtte, meg kell kérdezni, hogy minő puskaport és minő golyókat használt a belövésnél, és annál az adagnál, annál a golyóformánál meg kell maradni, mert más golyónak más a röppályája és a fegyver az új golyónál ujabb belövésre szorul.

Ha van is esetleg a fegyverünkön távcső, az a fővad vadászatánál még nem elegendő, mert azzal kémlelni s a vadat megfigyelni

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nem lehet. A szarvasvadász ne kimélje a pénzt, s ha csak teheti, jó, teljesen megbizható, nagy látkörrel biró távcsövet vegyen magának, mert az ilyen távcső sok járástól, cserkeléstől és csalódástól fogja őt megmenteni. Vadászatkor akaszsza rövid szijjal a nyakába, úgy hogy az mindig a keze ügyében és a kabát begombolásával eltakarható és az eső ellen is megóvható legyen.

A jó éles, erős szarvasgyilok zörgés nélkül viselhető bőrtokban, egy kis tarkó késsel is felszerelve, szintén a szarvasvadász kellékeihez tartozik, a melyet nemcsak dísznek, hanem hasznos szerszámnak kell használnia a szarvas kivégzésénél, leshelyek készítésénél, ágak és sürüségek ritkitásánál és a vad felbontásánál.

A vadász ruhája legyen az erdő szinének megfelelő; gallérja, kézelője, nyakkendője ne rikítson, gombja ne csillogjon, fegyverszija, botja, tarisznyája ne zörögjön. A csizmánál, melynek szára járás közben zörög, jobb a szárvédő, még jobb az erős harisnya. Mondanom sem kell, hogy a czipőnek, csizmának csikorognia nem szabad.

Legvégül a vadász felszereléséhez tartozik még a kitartás és az elpusztithatlan jó kedély, hogy a vadász a vadászat legváltozatosabb, sokszor igen mostoha és reménytelen viszontagságai között soha el ne csüggedjen. A ki ezekkel a jó vadászt jellemző tulajdonságokkal bir, még ott is, a hol a többiek már régen elvesztették reményüket és bátorságukat, diadallal fogja feltűzni kalapjára a zöld galyat.

„Vadász-üdv!“

© OEE.Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

H. LEUE

udvari puskaműves

BERLIN,
W. Friedrichstr. 82.

W. W. GREENER & LEUE

LONDON,
BIRMINGHAM,
BERLIN.

MŰHELYEI SAJÁT HÁZÁBAN MAUERSTRASSE 94.

Galamblövő-, tölténykidobó- és kakasnélküli fegyverek.

Egycsövü cserkész-karabélyok, kétcsövü golyós fegyverek, háromcsövü puskák kívánság szerinti öbökkel, kakasokkal és kakasok nélkül, könnyen levehető felerősíthető kitünő TÁVCSŐVEL és a legválasztékosabb kidolgozásban.

Legmagasabb elismerések.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

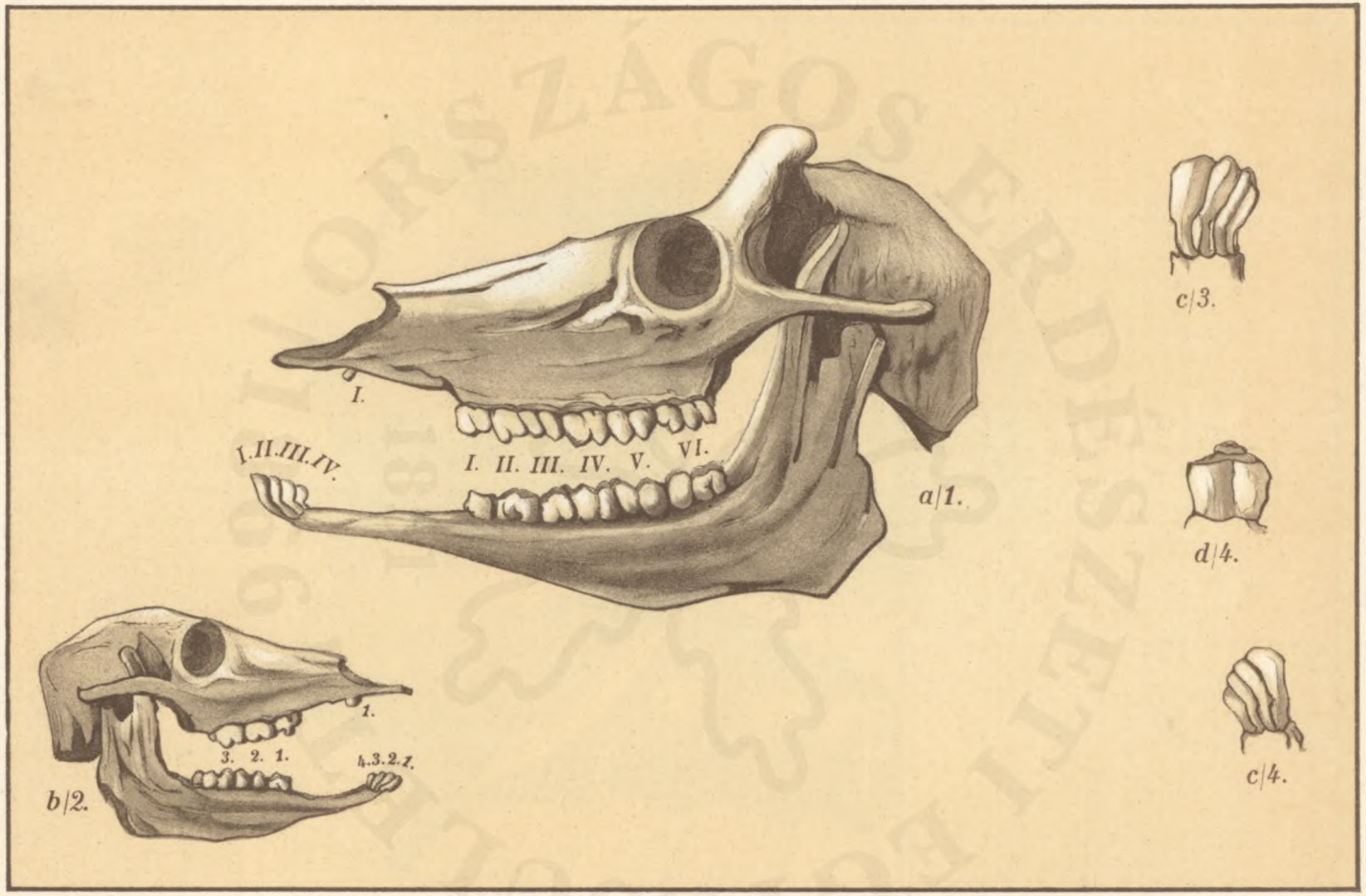

a/1) A HATOS BIKÁNAK BALOLDALI FOGAZATA, *b/2)* ÖT HÓNAPOS BORJUNAK JOBBOLDALI FOGAZATA, *c/3)* ÉS *c/4)* A JELZETT BIKÁNAK ÉS BORJUNAK METSZŐFOGAI NAGYOBBÍTVA, *d/4)* A HATOSNAK KIVÁLTOTT 3-IK ZÁPFOGA.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

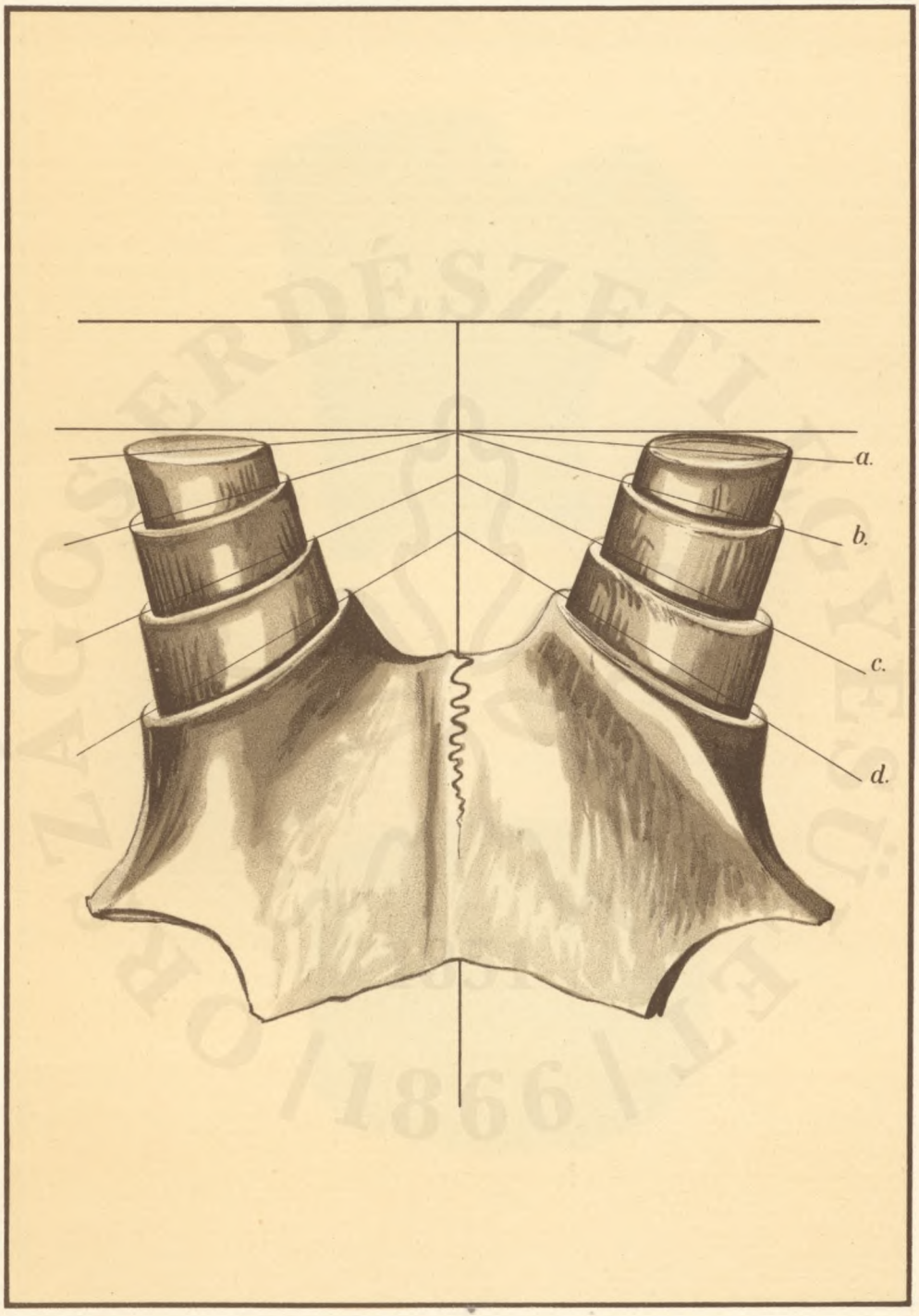

a) A CSAPOSNAK, *b)* A HATOSNAK, *c)* A TIZESNEK, *d)* A DERÉK SZARVASNAK RÓZSATÖVE.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a.

b.

HÁNCSBAN LÉVŐ AGANCS SZELVÉNYEI.

a) HOSSZÁBAN, *b)* KERESZTBEN SZELVE.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

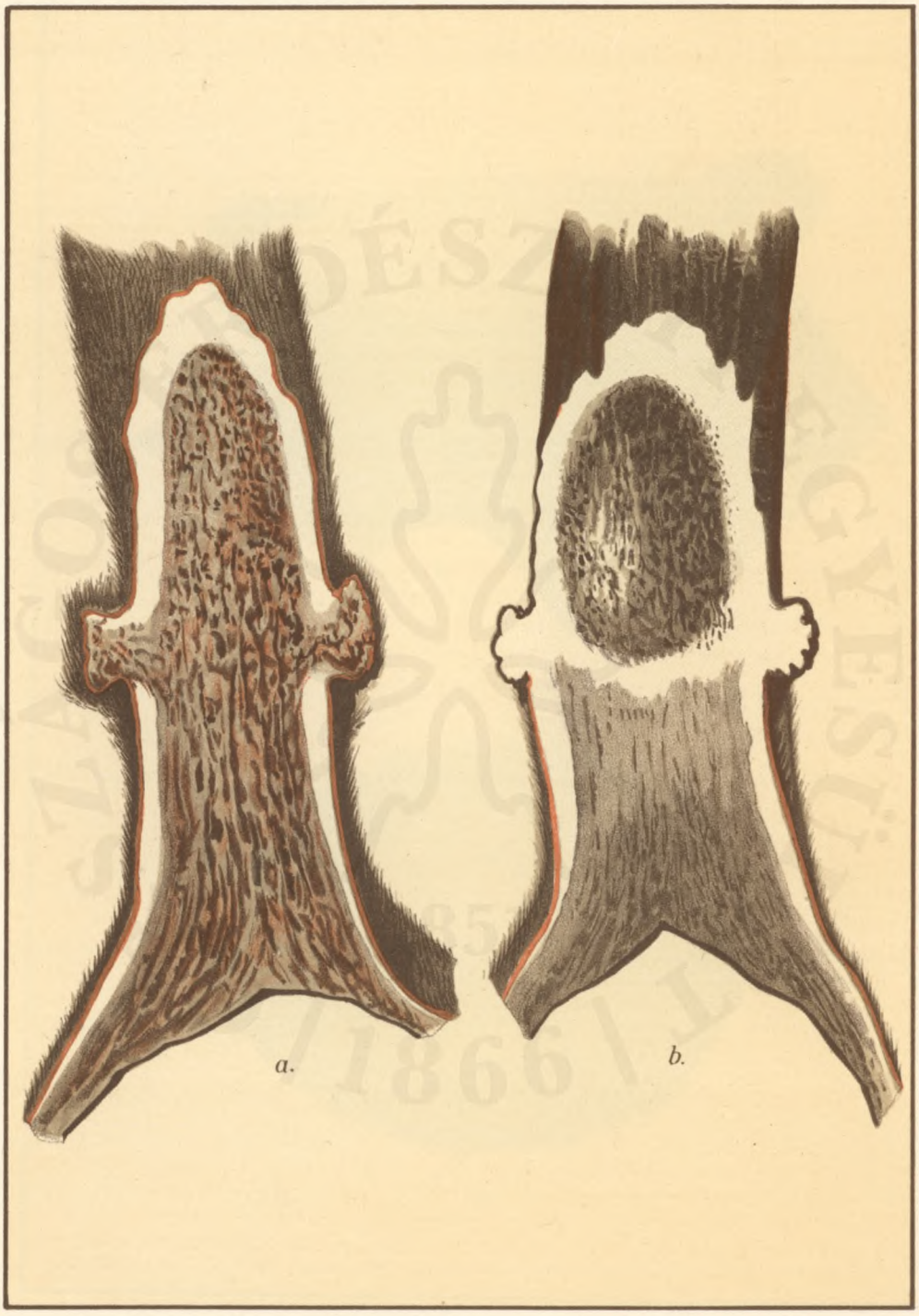

a) HÁNCSBAN LÉVŐ, *b)* LEHÁNTOTT AGANCSNAK FERDE SZELVÉNYE ANNAK TÖVÉN, A RÓZSÁN, A RÓZSATÖVÉN ÉS A KOPONYACSONTON KERESZTÜL.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

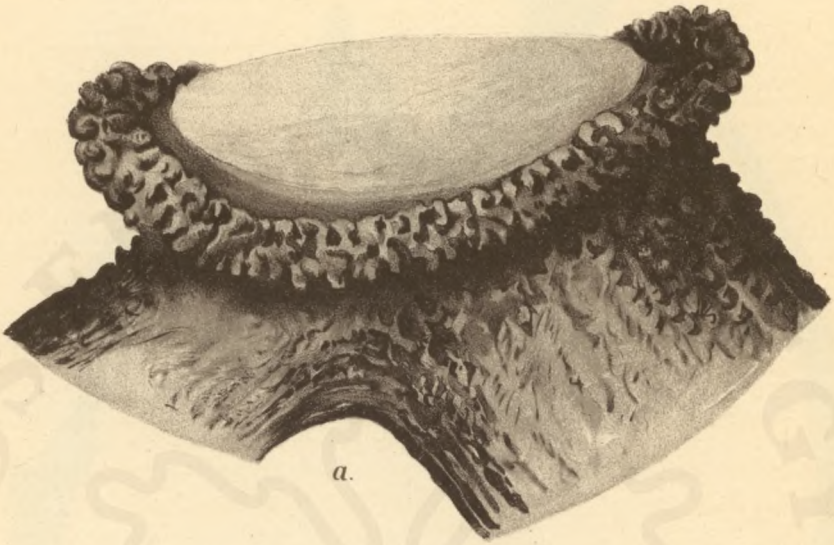

a.

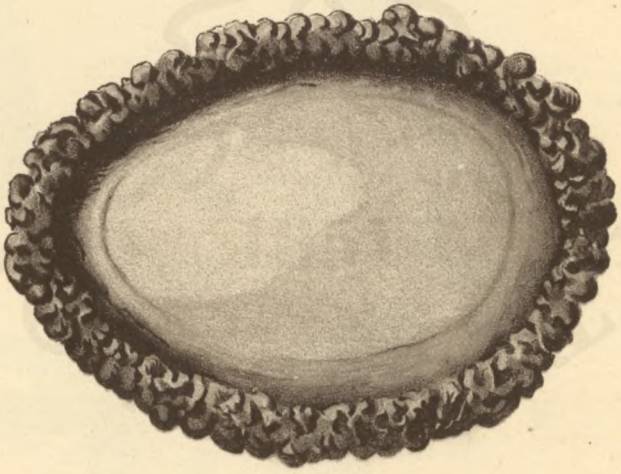

b.

AZ AGANCS RÓZSÁJA ÉS ELVÁLÁSI FELÜLETE.

a) OLDALRÓL, *b)* ALULRÓL SZEMLÉLVE.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

CSENEVÉSZ AGANCSOK.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

PARÓKÁS AGANCSOK.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

GYILKOS SZARVASOK AGANCSAI.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

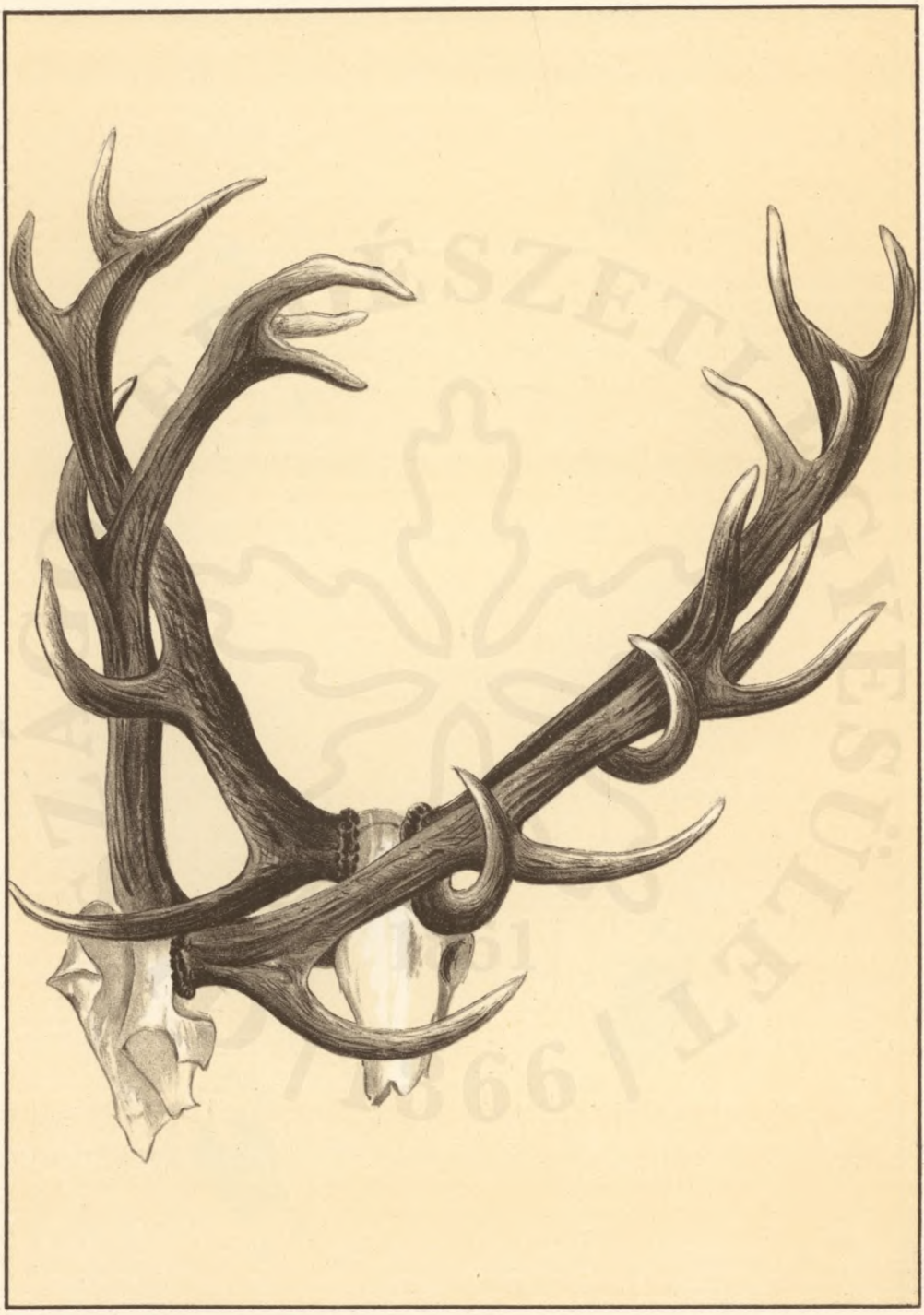

VEREKEDÉS KÖZBEN ÖSSZEKAPASZKODOTT AGANCSOK.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

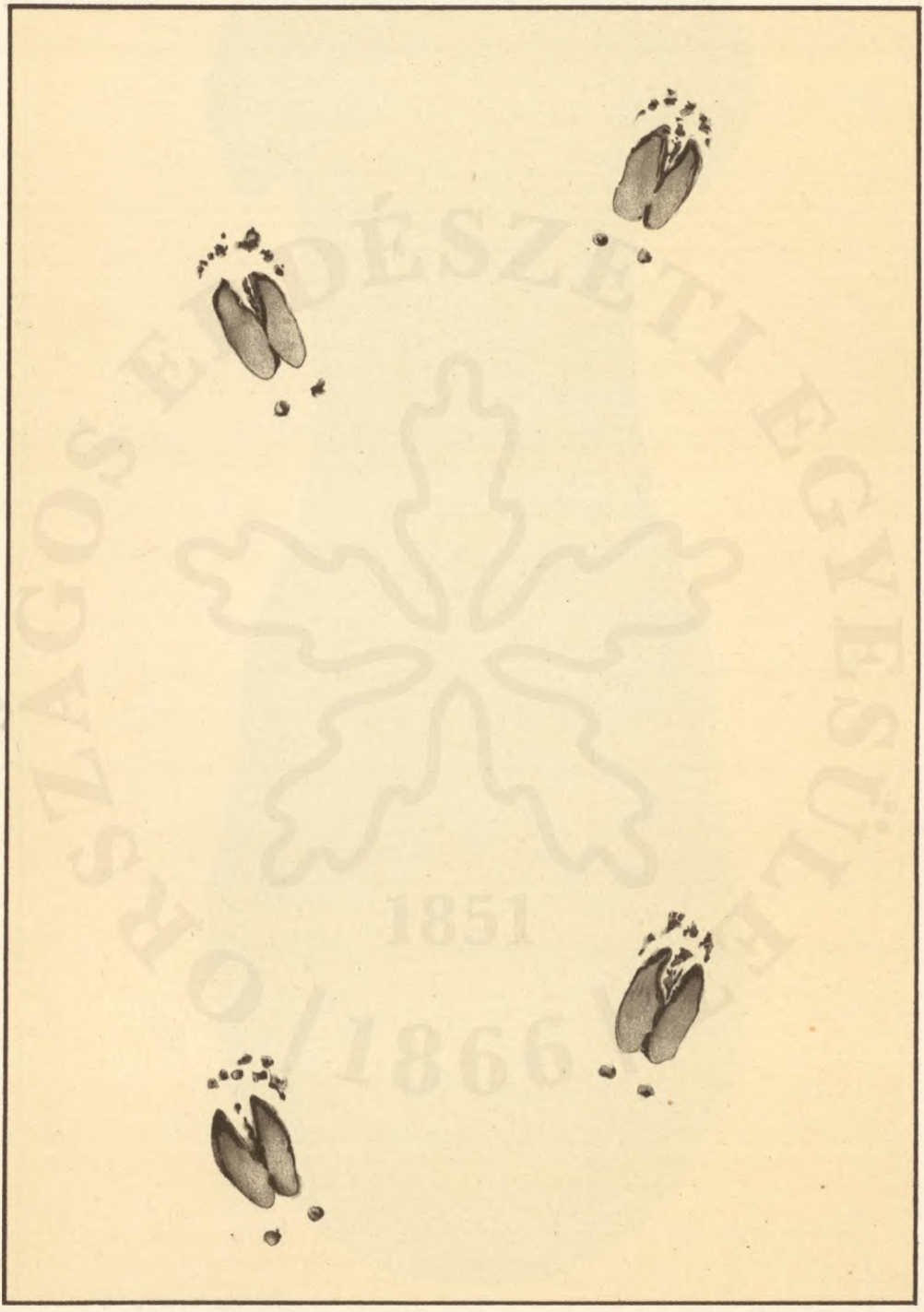

A MENEKÜLŐ SZARVAS NYOMA.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

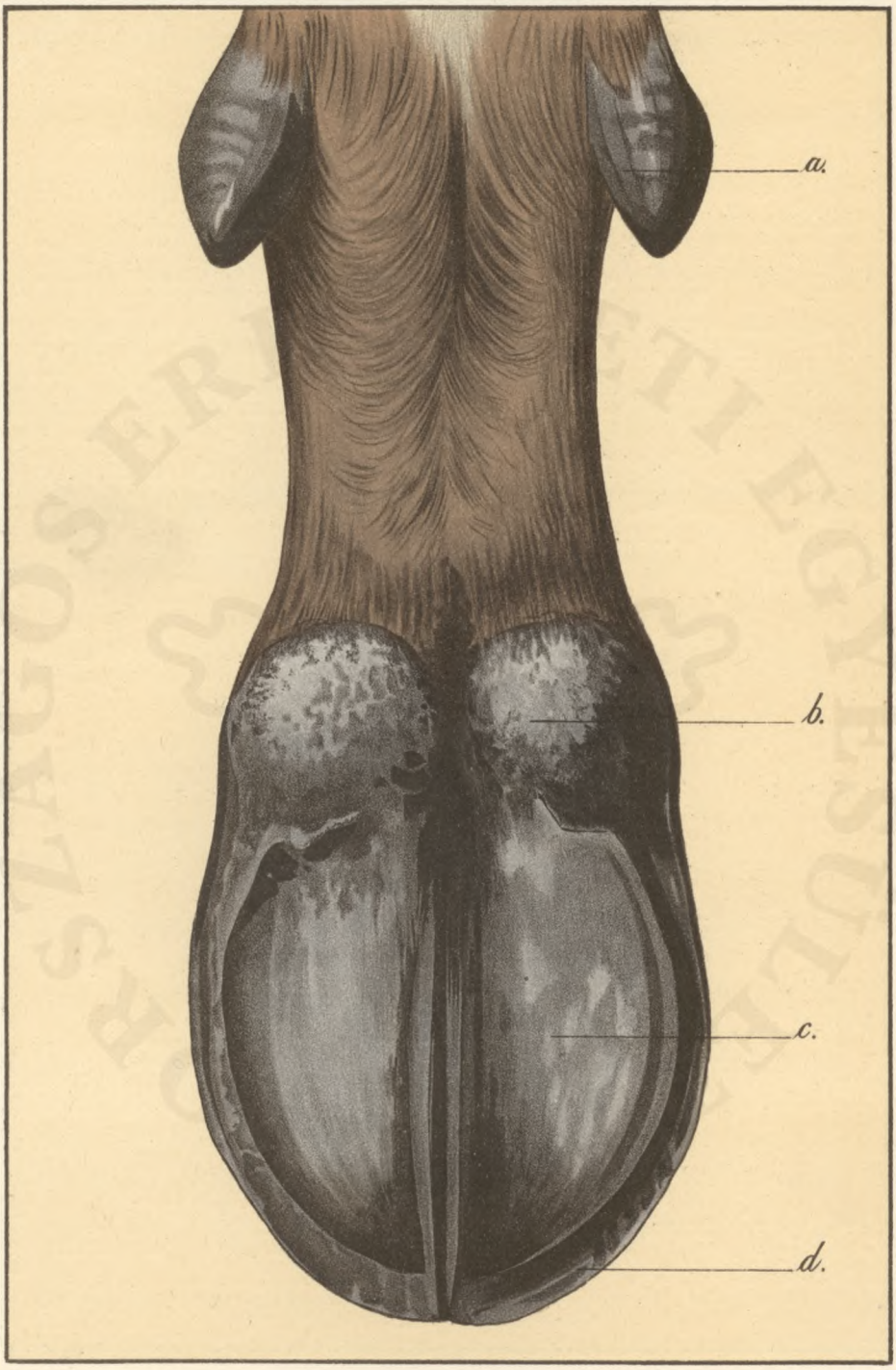

AZ ERŐS SZARVAS CSÜLKE.

a) ÁLCSÜLÖK, *b)* CSÜLÖKBOKA, *c)* CSÜLÖK ÖBE VAGY VÁPÁJA, *d)* CSÜLÖKSZARU.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

AZ ÖREG TEHÉN CSÜLKE.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

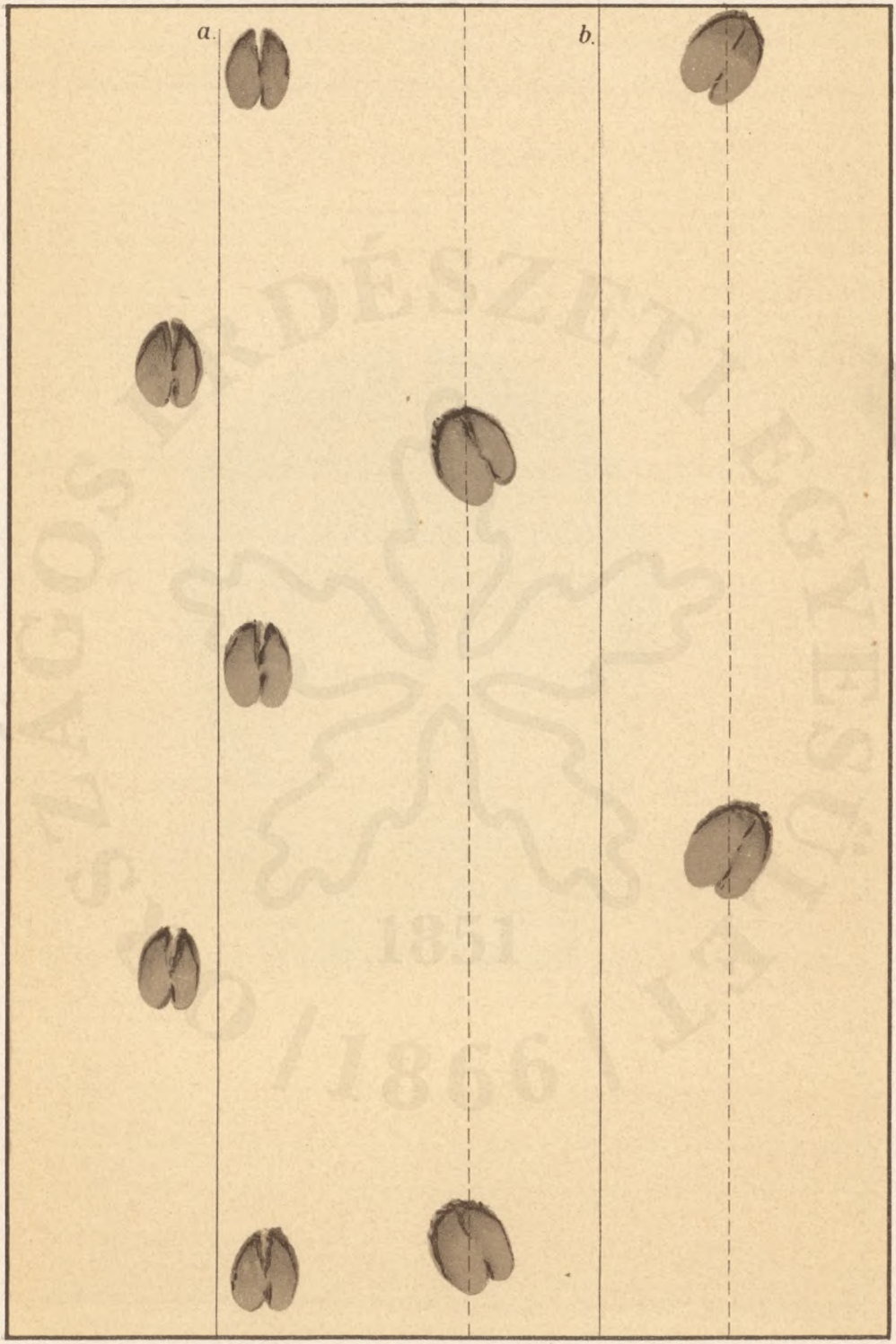

a) A TEHÉN PÁSZTÁZÓ JÁRÁSA, *b)* AZ ERŐS SZARVAS SZÉLESZTŐ JÁRÁSA.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

AZ ÖREG TEHÉN NYOMA.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

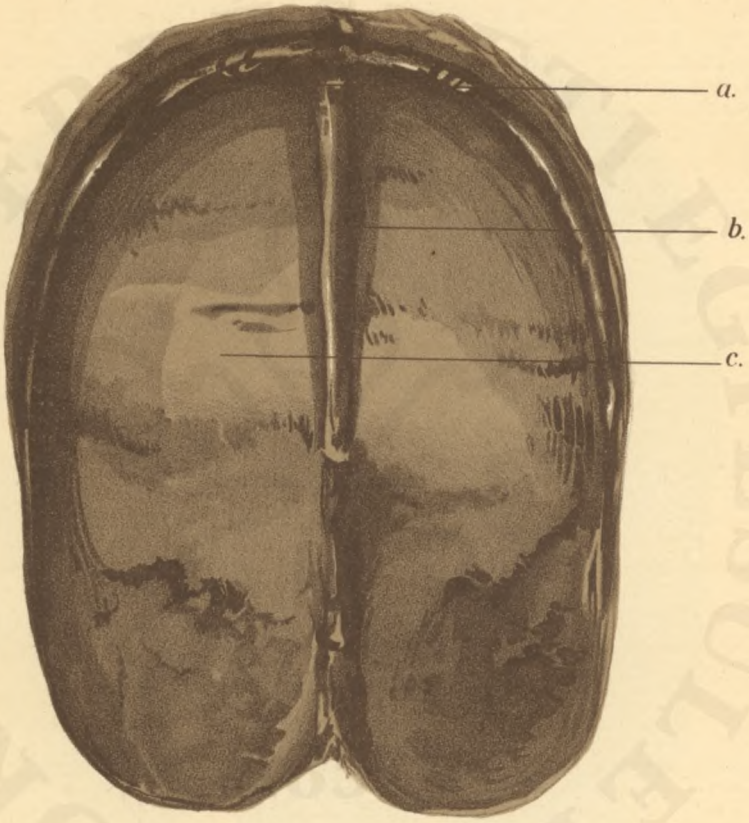

AZ ERŐS BIKA NYOMA.

a) A KERET, *b)* AZ ÉL, *c)* A DUDOR.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

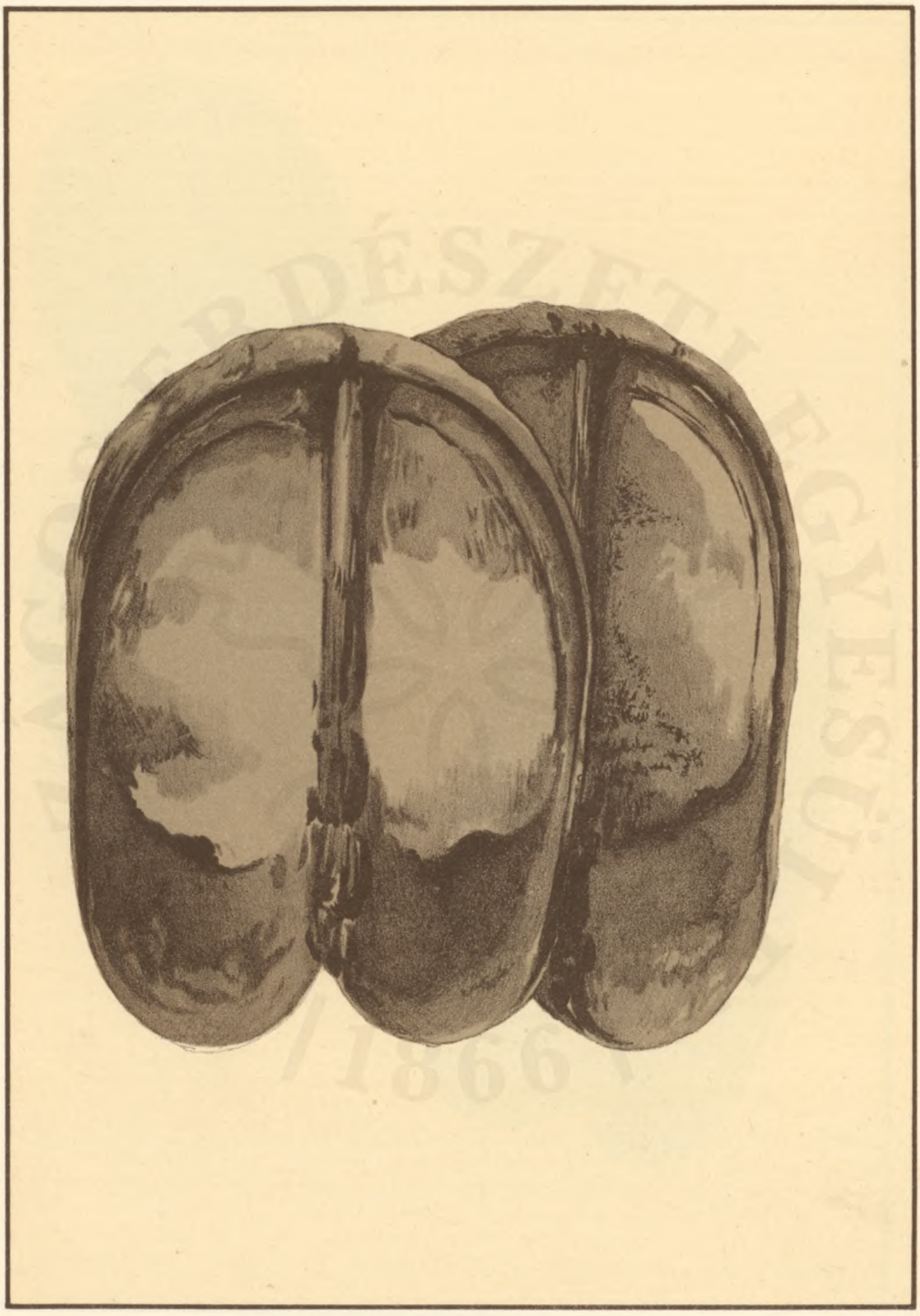

A HOZZÁLÉPÉS.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

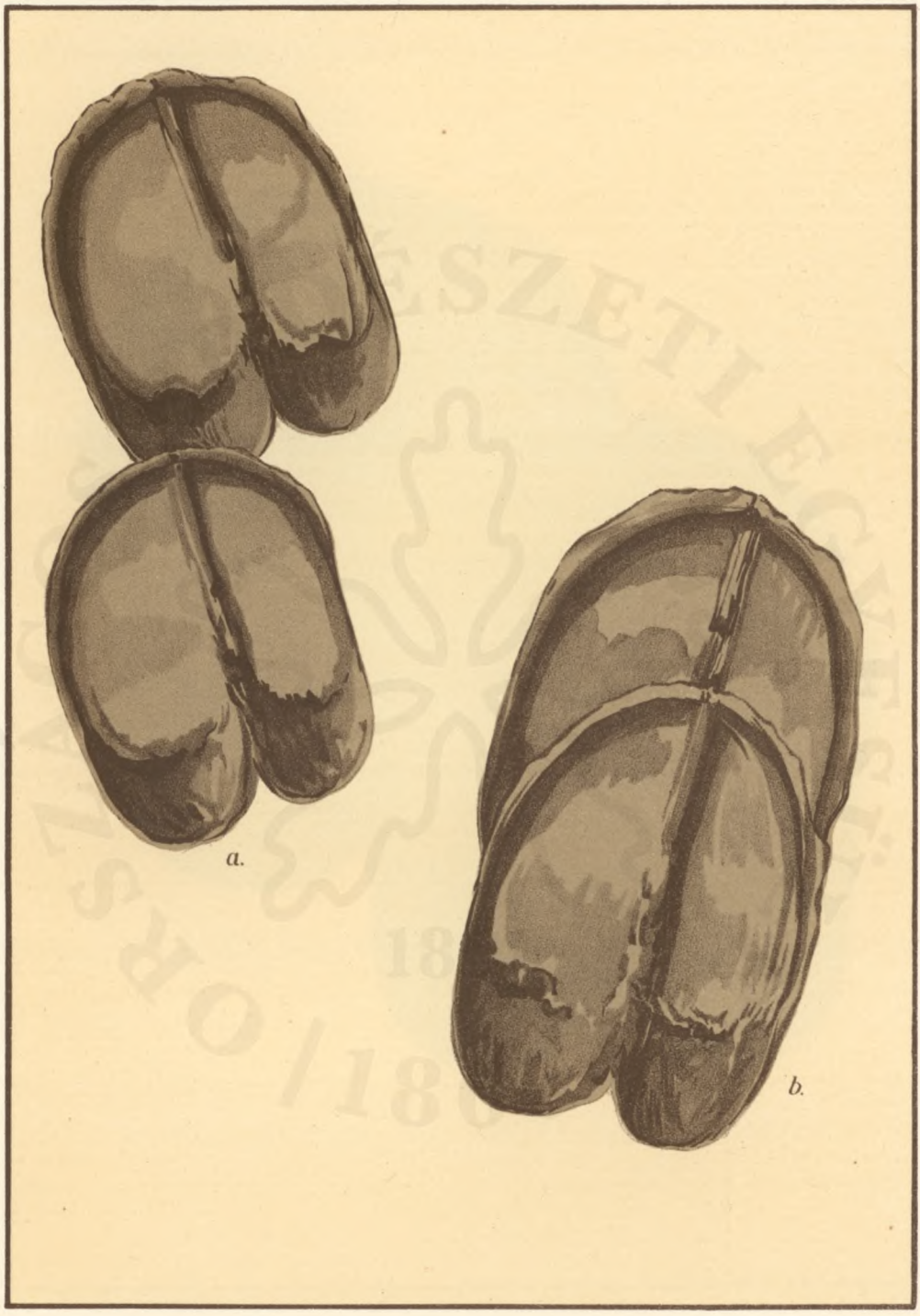

AZ ELMARADÁS.

a) A TELJES ELMARADÁS, *b)* A RÖVID ELMARADÁS.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

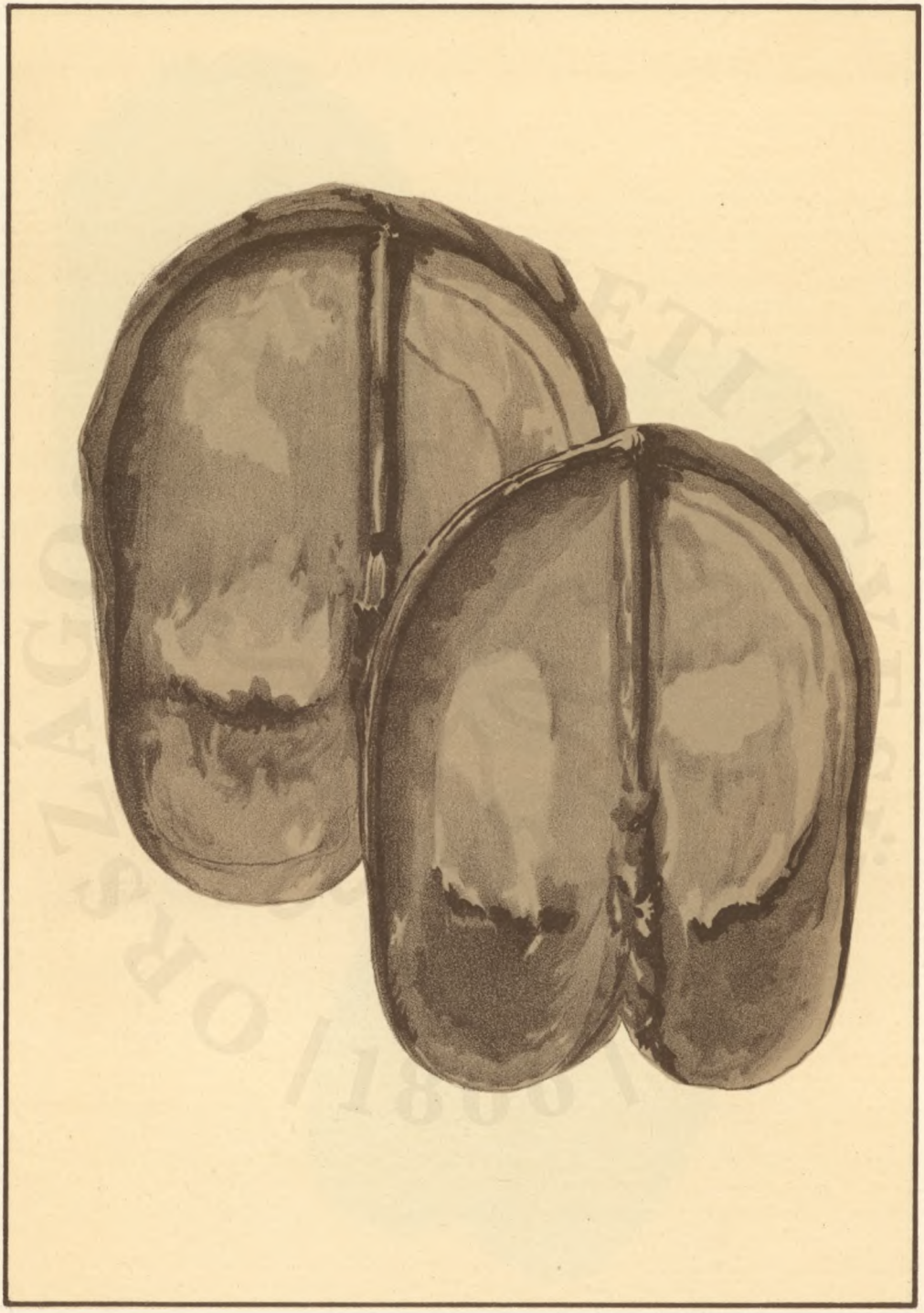

A KERESZTEZÉS VAGY A HÁROM BOKA JELE.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

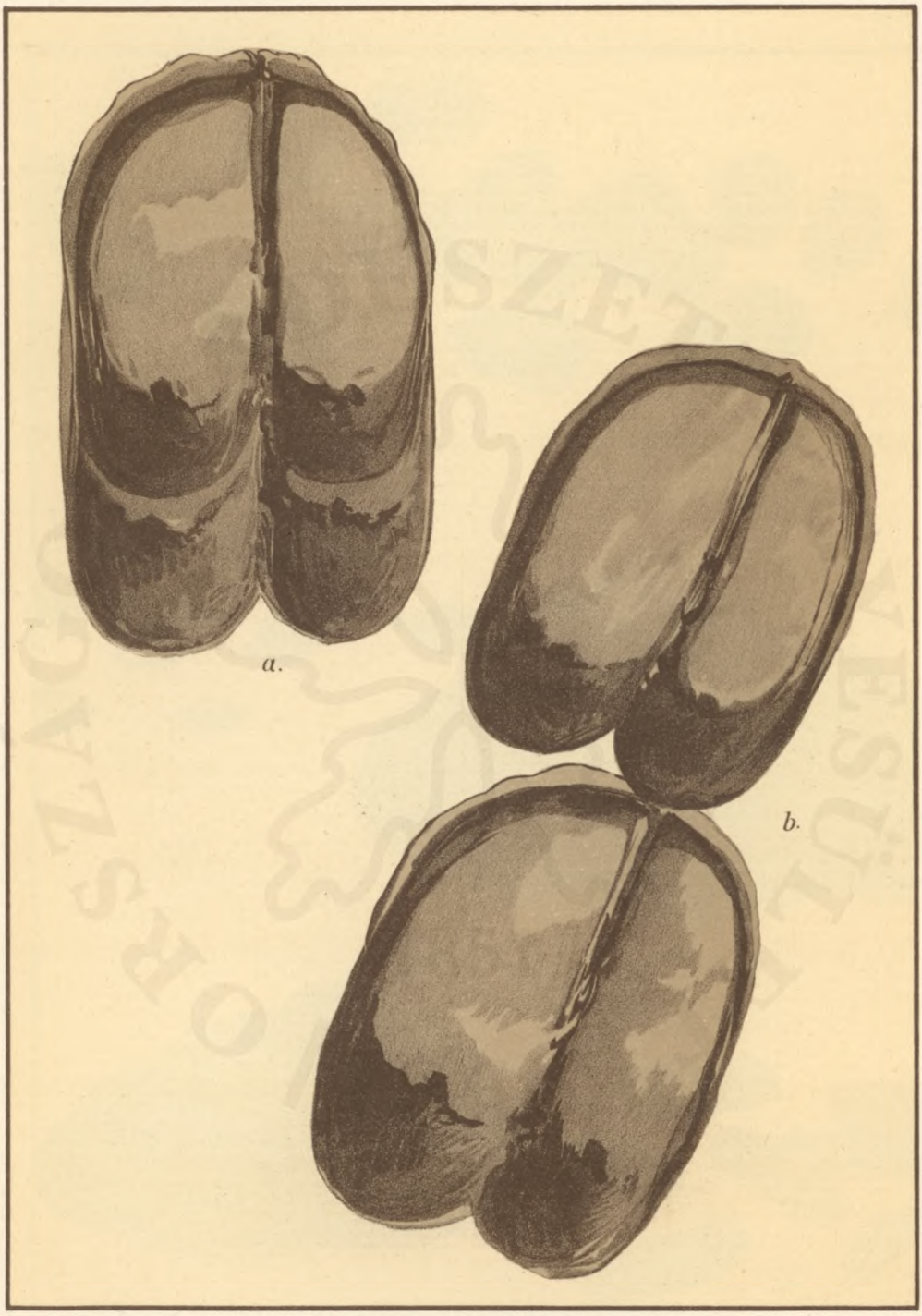

AZ ELŐZÉS.

a) A NÉGY BOKA JELE, *b)* A TELJES ELŐZÉS.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a) A BIKA RENDES HULLADÉKA, *b)* RIGYETÉSKOR, *c)* KÖVÉRSÉGE KORÁBAN.
1) A TEHÉN HULLADÉKA KÖVÉRSÉGKOR, *2)* AZ ÉV TÖBBI SZAKÁBAN.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

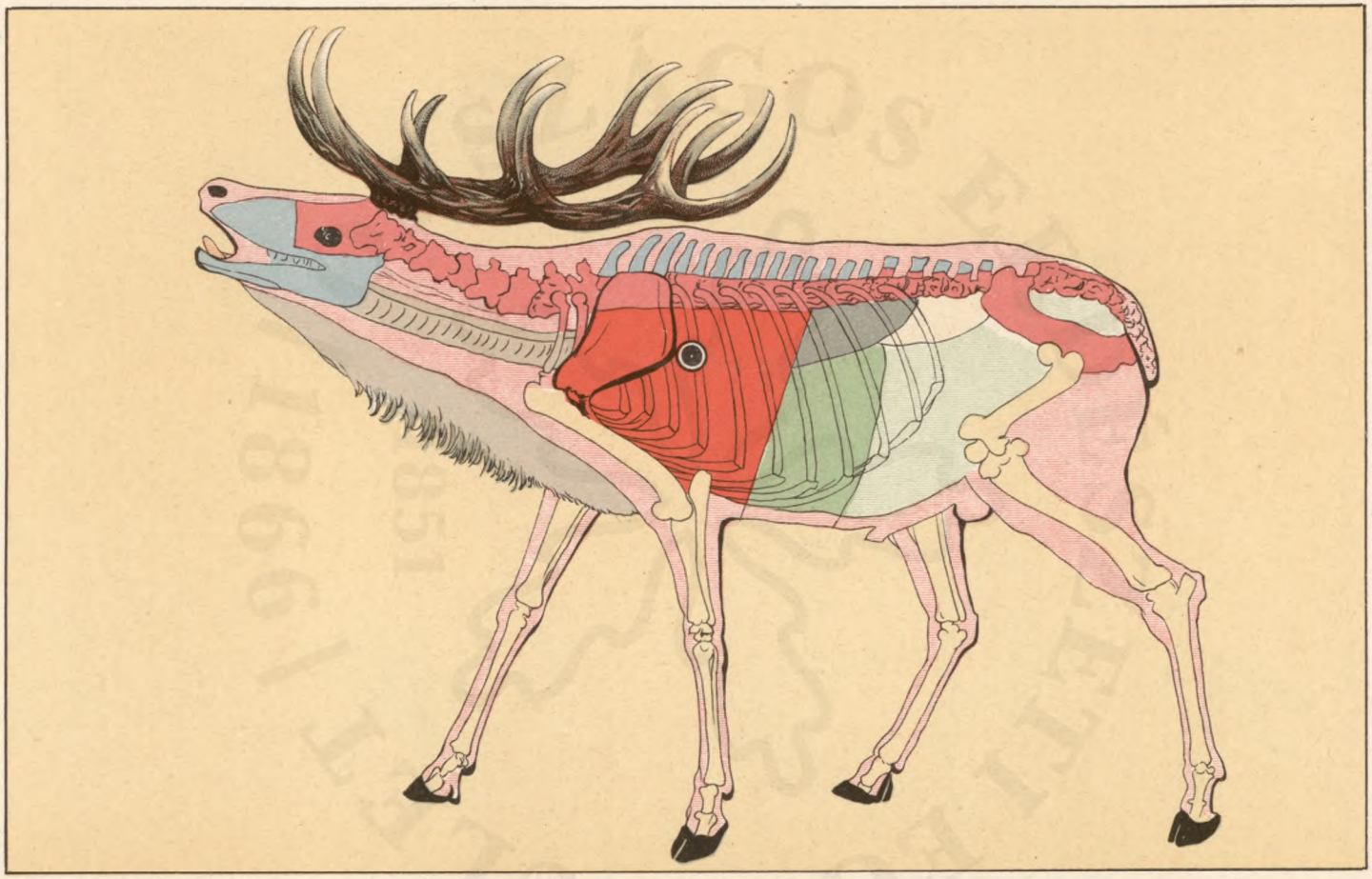

LAPLÖVÉS.
GERINCZLÖVÉS.
MÁJ- VAGY LÉPLÖVÉS.
GÉGE VAGY BÁRZSING.
VAKLÖVÉS.
VESELÖVÉS.
HÚS- VAGY HORZSLÖVÉS.
BÉLLÖVÉS, BENDŐ.
BÉLLÖVÉS, VÉKONYBÉL.
LÁBSZÁRLÖVÉS.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a) A SZIVNEK VERITÉKE, *b)* A MÁJNAK ÉS LÉPNEK VERITÉKE.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

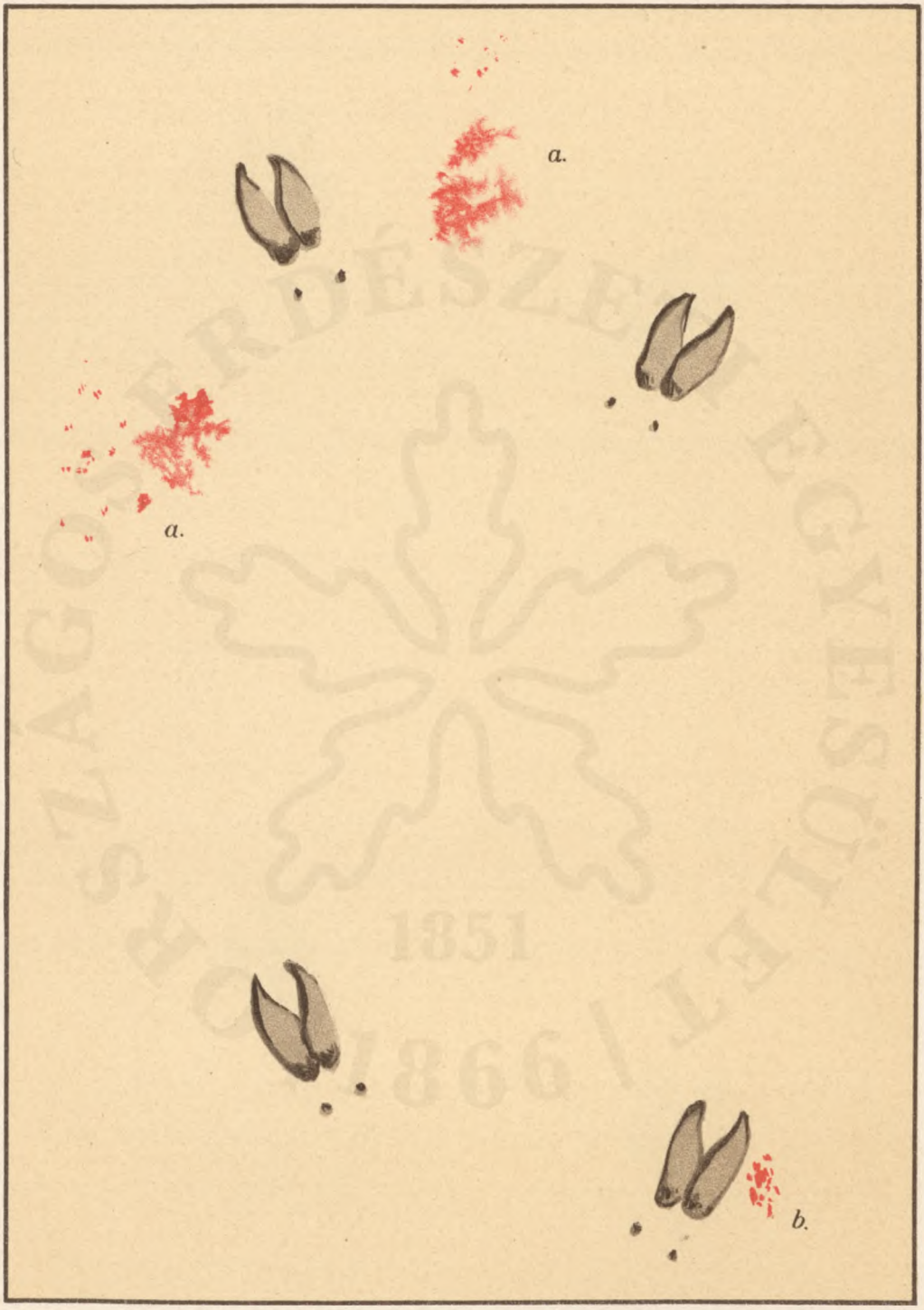

a) A TÜDŐNEK VERITÉKE, *b)* CZOMBLÖVÉS.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a) BENDŐ VAGY BÉLLÖVÉS VERITÉKE, *b)* NYAKLÖVÉS, ÜTÉR SÉRÜLÉSE, *c)* LÁBSZÁRLÖVÉS.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a) NYAKLÖVÉS, VISZÉR VERITÉKE, *b)* ÉS *c)* HORZSLÖVÉSEK A MELLKAS, ILLETVE A HAS ALATT.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

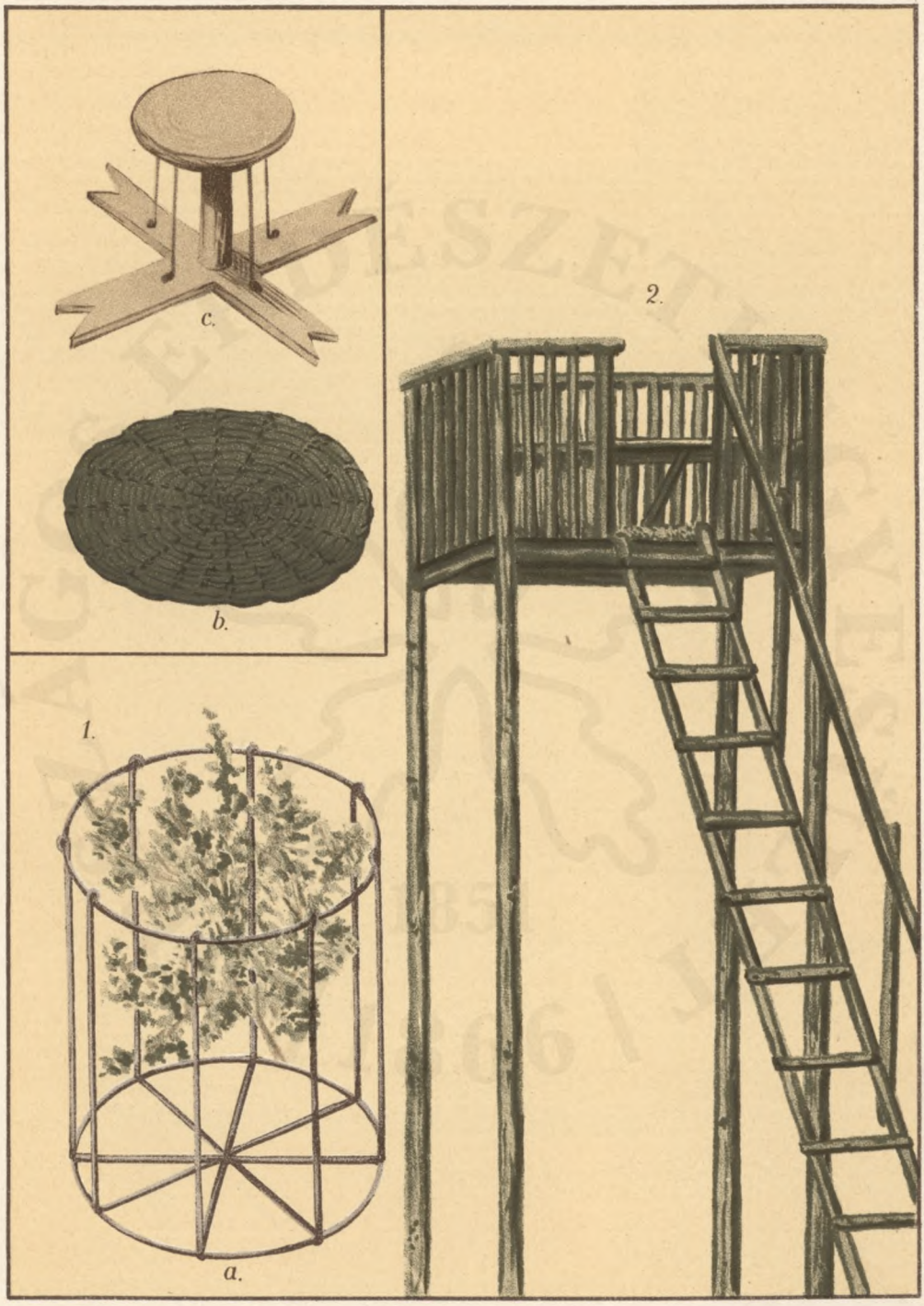

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

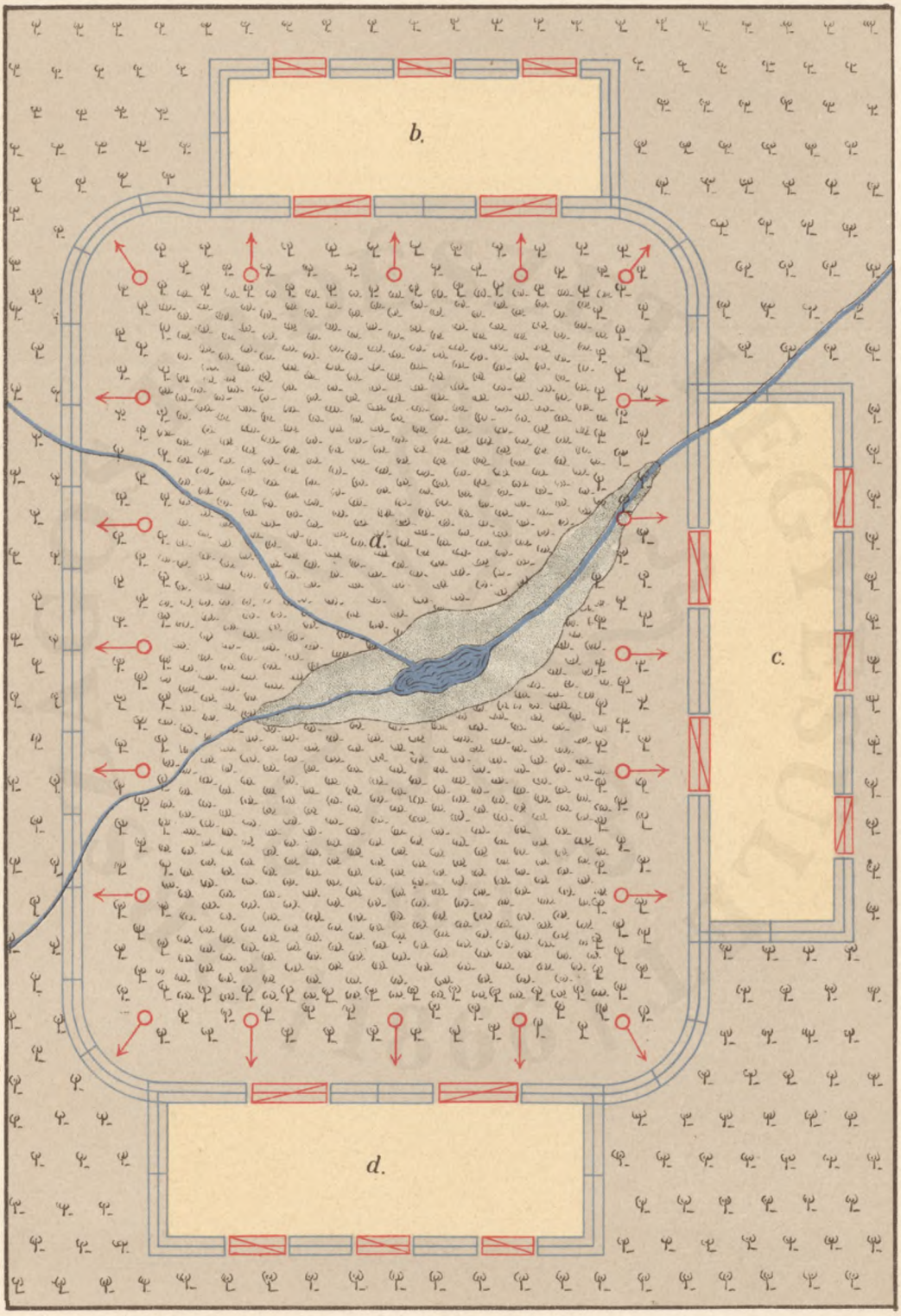

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

OMAGYAR ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

X